

AGATA BAŃKA

JAK PRZECIWDZIAŁAĆ AGRESJI I PRZEMOCY U DZIECI

WSTĘP

W okresie wielkich przemian społeczno-ustrojowych wzrasta przestępczość, chuligaństwo, agresja i znieczulenie na ludzką krzywdę. Agresja jest obecnie zjawiskiem powszechnym, które objęło wszystkie środowiska społeczne i wiekowe. Głęboko dotknęło również jedno z najważniejszych (poza rodziną) środowisk społeczno-wychowawczych, jakim jest szkoła. Przemoc na świecie istniała zawsze. Zawsze były dzieci, które dręczyły zwierzęta i szukały słabszych od siebie tzw. kozłów ofiarnych, by móc się nad nimi znęcać. Nigdy jednak zjawisko to nie występowało na tak dużą skalę. Zjawisko agresji i przemocy w szkole rośnie w zastraszającym tempie. Uczniowie przejawiają wobec siebie przeróżne ich formy. Agresja i przemoc wśród dzieci w wieku szkolnym już nie jest i nie może być tematem tabu, biorąc pod uwagę wydarzenia, które coraz częściej mają miejsce na terenie naszego kraju. Przez ostatnie lata w środkach masowego przekazu uwzględniane są coraz to brutalniejsze czyny. Przejawy agresji i przemocy przybierają coraz bardziej drastyczne formy, których sprawcami są coraz młodszy ludzie, nawet dzieci.

Dzięki przeprowadzonym badaniom omawiane zjawisko jest dziś coraz bardziej poznawane. Znane są mechanizmy powstawania przemocy. Wiadomo, jakie jednostki są bardziej agresywne, jaka jest zależność między typami osobowości ludzkiej a stosowaniem agresji, jak ogromne znaczenie mają środowiska rodzinne oraz społeczne, w których dzieci się wychowują. Dzięki tej wiedzy możemy postępować w taki sposób, by nie dopuszczać do spięć i konfliktów, a narastające u dzieci negatywne emocje rozładowywać w sposób społecznie nieszkodliwy lub wręcz pozyteczny.

Szeroki problem, jakim jest agresja i przemoc wśród dzieci wzbudził moje zainteresowanie. Zawęziłam go wyłącznie do terenu szkoły podstawowej. Badania prezentowane w mojej pracy dotyczą agresji i przemocy wśród dzieci szkoły podstawowej nr 19 w Sosnowcu, w której pracuję. Przeprowadziłam je w grupie 75 losowo wybranych uczniów klas II – VI.

Praca składa się z dwóch zasadniczych części: teoretycznej i badawczej. W części teoretycznej, która zawiera 3 rozdziały, przedstawiłam główne pojęcia i zagadnienia związane z tematem mojej pracy- pojęcie przemocy i agresji, rodzaje i formy przemocy, szkoła jako środowisko wychowawcze, przyczyny i skutki przemocy oraz sposoby zapobiegania im. W tejże części opisałam również metody i narzędzia badawcze, jakimi posłużyłam się przy przeprowadzaniu badań oraz teren badań i osoby badane.

Drugą część pracy poświęciłam badaniom, które miały ukazać, czy rzeczywiście wśród uczniów występuje przemoc i agresja. Przedstawiłam analizę sytuacji dotyczącej agresji i przemocy w szkole, gdzie przeprowadziłam badania. Opisałam, jakie rodzaje i formy agresji i przemocy występują w placówce, jakie jest ich nasilenie oraz jak przedstawia się poczucie bezpieczeństwa dzieci. W części tej poruszyłam również bardzo ważny temat, jakim jest przeciwdziałanie agresji i przemocy w szkole. Opisałam środki zaradcze, które stosujemy w szkole oraz programy profilaktyczne, w ramach których przeciwdziałamy agresji i przemocy. Nasilenie bowiem zjawisk związanych z agresją i przemocą skłania do podejmowania działań, które nam-nauczycielom pomogą rozwiązywać tego rodzaju problemy.

ROZDZIAŁ 1

AGRESJA I PRZEMOC.

---

1. AGRESJA I PRZEMOC

1.1. Agresja i przemoc jako zjawiska destrukcyjne.

Niepokojącym zjawiskiem i problemem wychowawczym, występującym w każdej dziedzinie życia społecznego jest przemoc i agresja. Ich nasilenie można zaobserwować w miarę rozwoju cywilizacji. Całkowicie przeniknęły one do życia codziennego. Obecne są w środowisku rodzinnym, szkołach, miejscach pracy, na ulicach. Nie są już domeną pospolitej przestępczości, występującej w dewiacyjnych subkulturach młodzieżowych czy więzieniach. Nie są zatem wyłącznie związane z dorosłymi ludźmi. Najwyższy poziom agresji i przemocy występuje w niektórych grupach podkulturowych i przestępczych gangach dziecięco-młodzieżowych. Tu przemoc determinowana jest procesami grupowymi. Grupy te organizują się głównie po to, aby realizować przemoc i agresję wobec innych. Działalność tych grup narusza regulacje prawne i powszechnie obowiązujące normy społeczne. Na zakres i natężenie agresji i przemocy mają wpływ kulturowo-społeczne własności otoczenia, rodzina oraz społeczność lokalna. Nastolatki tworzą gang lub wiążą się z już istniejącym po to, aby zająć się czymś ekscytującym, mieć poczucie przynależności do grupy oraz mieć szansę na zdobywanie pieniędzy lub innych dóbr. Tworzeniu się gangów dziecięco-młodzieżowych sprzyjają różne okoliczności. Są to: pozbawienie systematycznej opieki ze strony rodziny i szkoły, narażenie na bezpośredni wpływ subkultury przestępczej dorosłych, przebywanie w środowisku patologii społecznej, bezrobocie, deficyt emocjonalny dzieci z tzw. dobrych domów.

Agresja i przemoc w opisywanych grupach stosowana jest wobec środowiska zewnętrznego, ale również dla kontrolowania członków własnej grupy. Różne formy agresji i przemocy służą więc dla utrzymania spójności wewnętrznej grupy, pozytywnej identyfikacji społecznej jej członków oraz dla zapewnienia sukcesów w realizacji podejmowanych przez gang zadań. Dla młodzieżowego gangu przestępczego agresja i przemoc stanowią podstawową formę życia społecznego, wartość główną oraz najbardziej użyteczne i eksponowane zachowanie się.¹

Tak więc wiek osób przejawiających przemoc obniżył się. Ma ona również miejsce nie tylko na terenie szkół ponadpodstawowych, ale również i to coraz częściej obserwowana jest wśród dzieci w młodszym i starszym wieku szkolnym.

1.L. Bożek, *Agresja-aspekty psychologiczne*, Wychowawca 2003/06, s. 15

Okrucieństwo związane ze stosowaniem przemocy i agresji traktowane jest jako możliwość dobrej zabawy. Często stosowane jest jako możliwość sprawdzenia samego siebie, czy też jest chęcią zaimponowania rówieśnikom- zdobycia ich uznania, zdobycia pozycji w grupie oraz ukazania własnej wartości.

Zachowanie agresywne i przemoc nierzadko są aktami zemsty. Powiązane są z nienawiścią wynikającą z poniżania, poczucia krzywdy, niesprawiedliwości czy zazdrości. Może być też patologicznym sposobem rozwiązywania konfliktów oraz usuwania stanu napięcia i frustracji.

Najpowszechniej znana koncepcja tzw. frustracji- agresji wiąże zachowania agresywne z doznawaniem specyficznego negatywnego napięcia emocjonalnego. Napięcie to pojawia się, gdy człowiek realizując ważne dla siebie cele, natrafia na przeszkody utrudniające, bądź uniemożliwiające mu realizację tychże celów. Agresja zaczyna się rodzić wtedy, gdy w procesie zaspokajania indywidualnych potrzeb i realizacji związanych z nimi celów pojawiają się przeszkody. W zależności od tego, jak owa przeszkoda zostanie potraktowana (jako wyzwanie czy jako zagrożenie dla realizacji celu), zadecyduje to, czy dziecko zachowa się konstruktywnie, czy też destrukcyjnie, zacznie posługiwać się agresją i w końcu sięgnie do przemocy by jednak osiągnąć cel.²

Media bardzo często zalewają nas informacjami o aktach przemocy dokonywanych przez coraz młodszych członków społeczeństwa. Są to jednak informacje ujawnione przez ofiary tychże aktów, które zdecydowały się na podjęcie działań przeciwko sprawcy. Przeważnie jednak jest tak, że ofiara przeżywa swoje cierpienie w samotności a sprawca nigdy nie zostaje ukarany. Ślady takich aktów przemocy i poczucie krzywdy pozostają w świadomości i przez całe lata mogą wpływać na doznawane uczucia, myśli i postępowanie w różnych sytuacjach.³

2.J. Lipińska, *Przemoc i agresja w społeczności uczniów w okresie dorastania*. Nowa Szkoła, nr 1/2000, s. 35.

3. A. Brzezińska, E. Hornowska, *Dzieci i młodzież wobec agresji i przemocy*. Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2004, s. 113.

1. 2. Definicje pojęć – przemoc i agresja. Różnice i podobieństwa.

Zdefiniowanie pojęcia agresji i przemocy jest trudnym i złożonym zadaniem. Sformułowanie ściśle określonej definicji jest praktycznie niemożliwe. W literaturze psychologicznej zjawisko agresji i przemocy, jakich w różnych formach doświadczają dzieci i młodzież jest podejmowane już od ponad pół wieku. Należy nadmienić, że o ile w zakresie poszukiwań wyjaśnienia genezy i mechanizmów agresji zostały wypracowane pewne koncepcje teoretyczne, o tyle w zakresie przemocy nadal mówi się o czynnikach ryzyka czy też o czynnikach zwiększających prawdopodobieństwo jej wystąpienia lub nasilania się. Ponieważ pojęć *przemoc* i *agresja* bardzo często używa się zamiennie, trudne są też do odróżnienia w praktyce, należy dokładniej je sprecyzować.

Zachowania agresywne zdarzają się wszystkim ludziom, ale najczęściej bywają jednorazowe lub incydentalne. Charakterystyczną cechą agresji jest więc to, że jej sprawca i ofiara nie pozostaje nimi na zawsze, często „zamieniając” się swoimi rolami.

Agresję definiuje się najczęściej jako świadome, zamierzone działanie, mające na celu wyrządzenie komuś szeroko rozumianej szkody- fizycznej, psychicznej lub materialnej. Charakterystyczną jej cechą jest używanie przez kogoś siły fizycznej lub presji psychicznej wobec osoby o zbliżonych możliwościach, mającej zdolność skutecznej obrony.

W literaturze naukowej zjawisko agresji nie ma prostej definicji. Agresja jest pojęciem wieloznacznym. Według „Słownika Socjologicznego”, *agresja to impulsywne zachowanie niejednokrotnie podyktowane frustracją, zmierzające do zadawania bólu, cierpienia fizycznego lub psychicznego, do wyrządzenia szkody istocie żywej, także sobie (autoagresja). Agresja może służyć uzyskaniu przedmiotów, wartości, osiągnięciu celów, bywa też podyktowana koniecznością obrony samego siebie, innych osób czy grupy (agresja ochronna), przybiera postać zachowań fizycznych lub werbalnych (agresja słowna).*⁴

K. Kmieciak-Baran w swojej pracy wymieniła agresję konstruktywną i destrukcyjną prezentując wzajemne relacje pomiędzy agresją, przemocą i przestępczością. Agresja- rozwój, ruch do przodu, sięganie po coś, ruch akceptowany społecznie w celu zaspokojenia swoich potrzeb lub potrzeb grup ludzi, czasami łamiąca normy społeczne.

Agresja konstruktywna może prowadzić do przestępczości, będą to zachowania niezgodne z istniejącym aktualnie prawem, ale zgodnym z oczekiwaniem społecznym.

4. K. Olechnicki, P. Załęcki, *Słownik socjologiczny*. GRAFFITIBC, Toruń 1997, s.1.

Agresja destruktywna- przemoc, zachowania godzące w swobodę jednostki, nie zawsze mające charakter przestępczy, np. przemoc emocjonalna, instytucjonalna. Agresja destruktywna często jest zachowaniem przestępczym- zachowanie niezgodne z istniejącymi normami prawnymi, moralnymi, zwyczajowymi”.⁵

Według Z. Skornego agresja to swoista *forma zachowania przyjmująca postać inicjowanego ataku, powodującego powstanie swoistych szkód materialnych lub moralnych*.⁶

W. Szewczuk definiuje agresję jako *wszelkie działanie (fizyczne lub słowne), którego celem jest wyrządzenie krzywdy fizycznej lub psychicznej, rzeczywistej lub symbolicznej jakiejś osobie lub czemuś, co ją zastępuje*.⁷

W szczególnych warunkach agresja może przeradzać się w przemoc. Przemoc to wykorzystanie swojej przewagi nad drugim człowiekiem (fizycznej, emocjonalnej, społecznej, duchowej). Mamy z nią do czynienia wówczas, gdy osoba słabsza-ofiara, podana jest przez dłuższy czas negatywnym działaniom osoby lub grupy osób silniejszych- sprawców przemocy.

W „Słowniku Socjologicznym” zjawisko to jest definiowane jako: *jeden z głównych obok groźby, środków przymusu, polegający na użyciu siły fizycznej przez jednostkę czy grupę, często wbrew obowiązującemu prawu, w celu zmuszenia jakiejś osoby czy członków grupy do określonego działania, czy też umożliwienia podjęcia działań lub zaprzestania wykonywania czynności już rozpoczętej, także bezprawne narzucanie władzy*.⁸

J. Surzykiewicz podaje: *przemoc polega na świadomym wywieraniu presji na słabszą jednostkę lub grupę, na wykorzystaniu własnej przewagi fizycznej lub psychicznej. Wiąże się z fizycznym lub psychicznym przymusem, z działaniem wbrew woli jednostki i na jej szkodę. Rozważając pojęcie przemocy, podkreśla się, że nie wolno zapominać o intencjach działań, ale też należy uwzględnić ich intensywność*.⁹

Inne rozumienie przemocy podają W. Badura- Madej i A. Dobrzyńska - Mesterhazy, według których jest to *zachowanie, którego intencją jest wyrządzenie fizycznej*

---

5. K. Kmiecik-Baran, *Młodzież i Przemoc. Mechanizmy socjologiczno-psychologiczne*. PWN, Warszawa 1999, s.21

6. Z. Skorny, *Psychologiczna analiza agresywnego zachowania się*. PWN, Warszawa 1968, s.34.

7. W. Szewczuk, *Słownik Psychologiczny*, wyd. 2, Wiedza Powszechna, Warszawa 1985, s.13.

8. K. Olechnicki, P. Załęcki, *Słownik Socjologiczny*. GRAFFITIBC, Toruń 1997, s. 167.

9. J. Surzykiewicz, *Agresja i przemoc w szkole. Uwarunkowania socjologiczne*. Centrum Psychologiczno-Pedagogicznej, Warszawa 2000, s. 20.

krzywdy drugiemu człowiekowi lub też czyn, który jest postrzegany jako mający taką intencję.¹⁰

Można powiedzieć, że: *przemoc określana jest jako intencjonalne negatywne użycie siły, naruszające normy moralne i wtrącające jednostkę lub grupę w niepożądaną sytuację. Przy czym częściej myśli się o presji fizycznej, nie o nacisku psychologicznym.*¹¹

W ostatnich latach „przemoc” stała się terminem często używanym, nawet modnym. W psychologii i pedagogice zaczyna jakby wypierać termin „agresja”. Często próbuje się definiować przemoc w odniesieniu do agresji. Z jednej strony badacze stosują zamienne pojęcia agresji i przemocy w tym samym znaczeniu. Z drugiej strony dokonuje się rozdzielenia pomiędzy aktem przemocy a aktem agresji, dopatrując się różnic w celach.

Zazwyczaj wszystkie definicje agresji i przemocy biorą pod uwagę trzy podstawowe kryteria:

- rodzaj zachowania:
- intencje,
- skutki przemocy.¹²

Autorzy P. Passowicz i M. Wysocka-Pleczyk do każdego z kryteriów przytoczyli wąską definicję rozumienia zjawiska przemocy. Jeśli chodzi o pierwsze kryterium dotyczące rodzaju zachowania, podali za Ch. H. Kempem, że przemoc to akty fizycznego krzywdzenia dziecka. Przy wyjaśnianiu kryterium intencji działania sprawcy autorzy także uznali, że wobec niego również konstruuje się wąskie i trudno mierzalne definicje. Do przykładów definicji powstających w oparciu o trzecie kryterium- skutków przemocy, zacytowali definicję J.Kondzieli, który określił mianem przemocy „takie wywieranie wpływu na ludzi, w którego wyniku ich aktualny poziom rozwoju somatycznego i duchowego jest mniejszy niż potencjalny poziom tego rozwoju”.

Według większości badaczy naukowych najtrafniejszą definicję przemocy uwzględniającą wszystkie wymienione kryteria określiła I. Pospiszyl. Według niej, przemoc, to „wszystkie nieuporządkowane akty godzące w osobistą wolność jednostki lub

---

10. W. Badura- Madej, A. Dobrzyńska- Mesterhazy, *Przemoc w rodzinie. Interwencja kryzysowa i psychoterapia*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2002, s. 12.

11. B.Karolczak Biernacka, *Przemoc, w: Encyklopedia Psychologii*, red. W. Szewczuk, Fundacja Innowacja, Warszawa 1998, s. 472..

12. J. Surzykiewicz, *Agresja i przemoc w szkole. Uwarunkowania socjologiczne*. Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej, Warszawa 2000, s. 15.

przyczyniające się do fizycznej, a także psychicznej szkody osoby, wykraczające poza społeczne zasady wzajemnych relacji”.¹³

Odróżnienie agresji od przemocy jest bardzo trudne. Najczęściej przyjmuje się następujące kryteria, pozwalające na stwierdzenie, że mamy do czynienia z przemocą:

- Istnienie nierównowagi sił między sprawcą a ofiarą,
- Długofalowy charakter zjawiska (w odróżnieniu od incydentalnego),
- Cykliczność zachowań (okresy nasilenia się zachowań agresywnych na przemian z okresami względnego spokoju),
- Występowanie „sztywnych” ról- sprawcy, ofiary i świadka (w odróżnieniu od agresji osoby te nie „zamieniają się” rolami).

Przemocy towarzyszy zazwyczaj niska świadomość istoty problemu, cechująca wszystkich jej uczestników. Oznacza to na przykład, że sprawca nie jest świadomy tego, iż przezywając robi komuś krzywdę. Ofiara może nie być świadoma, że wykluczenie jej z grupy to przemoc i może obwiniać o to siebie samą. Świadcowie wydarzenia mogą nie wiedzieć, że mają do czynienia z przemocą.

Przemoc może stać się formą uzależnienia, przemoc sama się nie kończy – zawsze potrzebna jest interwencja z zewnątrz.

---

13. I. Pospiszyl, *Przemoc w rodzinie*, WSIP, Warszawa 1994, s. 14.

1.3. Rodzaje i formy przemocy.

Z uwagi na główne źródło płynącej przemocy, wyróżnia się przemoc w rodzinie, szkole (lub innej instytucji sprawującej opiekę nad dzieckiem) oraz w środowisku społecznym. Rodzina, jako podstawowa grupa społeczna poza zaspokojeniem potrzeb materialnych, ma obowiązek zaspokoić potrzeby społeczne dziecka, takie jak poczucie bezpieczeństwa, stabilizacji, miłości i uznania. Jednak to w rodzinie dochodzi najczęściej do aktów przemocy.

Najczęściej ze względu na rodzaj stosowanego działania opisuje się cztery formy złego traktowania jednostki;

- przemoc fizyczna,
- znęcanie się psychiczne lub emocjonalne,
- zaniedbanie,
- wykorzystywanie seksualne.¹⁴

PRZEMOC FIZYCZNA

Jest określana jako wszelkie nieprzypadkowe spowodowanie urazów fizycznych u dziecka. Przemoc fizyczna obejmuje cały zestaw zachowań, które mogą występować w postaci biernej lub czynnej. Czynne formy przemocy to przede wszystkim bicie, kopanie, zmuszanie do uwłaczających posług, wreszcie zachowania o wyjątkowej brutalności, jak: oparzenia, zadawanie ran ciętych, szarpanych, duszenie, usiłowanie lub dokonanie zabójstwa. Przemoc fizyczna bierna przejawia się przede wszystkim w postaci różnego rodzaju zakazów, np.: mówienia w określonym czasie, chodzenia, załatwiania potrzeb fizjologicznych, areszt domowy.¹⁵

PRZEMOC PSYCHICZNA (EMOCJONALNA)

Według I. Pospiszyl psychiczne krzywdzenie jest najbardziej nieuchwytną, zdradliwą formą maltretowania. Nikt nie jest w stanie zmierzyć rozmiarów psychicznego krzywdzenia.

---

14. I. Pospiszyl, *Przemoc w rodzinie*, WsiP, Warszawa 1994, s. 93.

15. Tamże, s. 125.

R. Grochocińska podaje, że przemoc emocjonalna może występować w formie ataku słownego lub napaści „twarzą w twarz”. Może też mieć postać bezpośrednią lub pośrednią. Bezpośrednia przemoc to napaściwe wypowiedzi, ataki słowne grożące, zastraszające i odpędzające, są to wypowiedzi poniżające atakowaną osobę, upokarzające, narażające na śmieszność. Przemoc pośrednia przybiera kilka form;

- odrzucanie - dorosły ignoruje potrzeby dziecka, traktując je jako osobę bez wartości, nie pozwala posiadać własnego, odmiennego zdania,
- terroryzowanie – stwarzanie wokół dziecka atmosfery lęku,
- izolowanie – uniemożliwianie dziecku nawiązywania kontaktów społecznych, naturalnych dla jego wieku,
- ignorowanie – dorosły nie reaguje na sygnały wysyłane przez dziecko z obawy o własne dobro (np. w związkach kazirodczych matka nie reaguje z obaw o utratę partnera), lub dla własnej wygody (np. nauczyciel).¹⁶

ZANIEDBYWANIE DZIECKA

Zaniedbywanie określane jest jako niezaspokojenie podstawowych potrzeb dziecka. Według wielu autorytetów jest ono ściśle powiązane z trudną sytuacją materialną rodziny i niskim wykształceniem jej członków. Powoduje to, że rodzice nie są w stanie podejmować właściwych działań mających na celu ochronę zdrowia, bezpieczeństwa i dobrego samopoczucia dziecka, takich jak właściwe odżywianie, leczenie i profilaktyka zdrowotna, ochrona przed środowiskiem przestępczym oraz okazywanie zainteresowania problemom dziecka.¹⁷

Podstawą zaniedbywania jako formy przemocy są głównie niezaspokojone potrzeby dziecka zarówno biologiczne jak i psychiczne. Do potrzeb psychicznych należy: potrzeba kontaktu społecznego, uznania, sukcesu, akceptacji, poznawcza, sensu życia oraz potrzeba bezpieczeństwa. Niezaspokojenie potrzeb biologicznych, będących podstawą egzystencji człowieka, prowadzi do śmierci, natomiast niezaspokojenie potrzeb psychicznych prowadzi do nieprawidłowego rozwoju osobowości jednostki lub jej zachwiania.

---

16. R. Grochocińska, *Przemoc wobec dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym*. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1999, s. 40.

17. E. Bielawska-Batorowicz, *O formach złego traktowania dzieci*, w: *Przegląd psychologiczny* 1993, t. 36, nr3, s.309

PRZEMOC SEKSUALNA

Polega ona na zmuszaniu osoby do aktywności seksualnej wbrew jej woli. Przymus kontaktu seksualnego może łączyć się z użyciem siły fizycznej wobec ofiary, przemoc seksualna występuje z fizycznym i psychicznym znęcaniem się. Przemoc seksualna wobec dziecka cechuje występowanie zależności dziecka od sprawcy i jego dominacja nad nim. Dziecko wykorzystywane seksualnie może przechodzić przez cztery sytuacje traumatyzujące: urazogenną seksualizację, zdradę zaufania, stygmatyzację lub oskarżenie oraz bierność.

1.3. Formy agresji i przemocy.

Najczęściej spotykane formy agresji i przemocy to:

- **Fizyczne** – bicie, kopanie, plucie, szarpanie, wymuszanie pieniędzy, podstawianie nogi, zabieranie przedmiotów, niszczenie własności. Te formy przemocy fizycznej mogą być stosowane bezpośrednio – gdy sami jesteśmy jej sprawcami, lub pośrednio – gdy skłaniamy do tego innych.
- **Słowne i niewerbalne** – dokuczanie, przezywanie, wyśmiewanie, wyszydzanie, obrażanie, ośmieszanie, przeszkadzanie, grożenie, rozpowszechnianie plotek i oszczerstw, pokazywanie nieprzyzwoitych gestów. Również ten rodzaj agresji i przemocy może występować w formie pośredniej, np. gdy namawiamy innych do zrobienia komuś krzywdy, wyśmiewania lub wykluczenia z grupy.

Wymienione formy przemocy przenikają się, a często nakładają na siebie. Dzieci, którym nie zaspokojono naturalnych potrzeb psychicznych mają więcej problemów z funkcjonowaniem w grupie rówieśniczej, przedszkolu, szkole, a następnie w szerszej społeczności. Konsekwencje stosowania przemocy mają wymiar bardzo szeroki, a także trwałe.

ROZDZIAŁ 2

PRZEMOC I AGRESJA W SZKOLE.

---

2. PRZEMOC I AGRESJA W SZKOLE.

2.1. Szkoła podstawowa jako środowisko wychowawcze.

Szkoła jest drugim po rodzinie bardzo ważnym środowiskiem, w którym kształtuje się osobowość dziecka. W związku z ustawowym obowiązkiem szkolnym przez instytucję szkolną przechodzą wszyscy obywatele. Dlatego też, oprócz rodziny, szkoła ponosi odpowiedzialność za jakość młodego pokolenia, za poziom jego wychowania. Szkoła wychowuje uczniów w sposób zamierzony, ukierunkowany na określone cele, w sposób profesjonalny, wykorzystując wiedzę i doświadczenie pedagogiczne nauczycieli.

Jednakże w szkole zachodzą również procesy wychowania niezamierzonego, spontaniczne oddziaływania kształtujące osobowość ucznia. Kontakty koleżeńskie i obcowanie z nauczycielami na lekcjach i poza nimi powodują powstawanie lub pogłębianie zainteresowań, kształtowanie się poglądów i przekonań. Wpływy szkoły nie zawsze są jednak pozytywne. W systemie szkolnym występują podsystemy, których interesy i dążenie nie zawsze są zbieżne. Nauczyciele pragną urabiać uczniów według przyjętego wzoru, a uczeń pragnie być sobą, pragnie być podmiotem decydującym o własnym rozwoju. Nie zawsze jednak nauczyciel wymaga ślepego posłuszeństwa. Czasem uczeń dobrowolnie poddaje się kierownictwu wychowawcy, jest on dla niego wzorem do naśladowania, stanowi uczuciowe oparcie w chwilach trudnych.¹⁸

Człowiek wychowuje się przez wpływy środowiska w jakim przebywa, dlatego też najważniejsza jest taka organizacja życia szkolnego, która wspomaga uczniów w ich prawidłowym rozwoju. Podobnie jak w całym społeczeństwie, szczególnie w szkole deptane jest prawo dziecka do szacunku. W rodzinie dziecko traktowane jest jak własność rodziców, w szkole – jako przedmiot wymagający urabiania według przyjętego wzoru. I jest to błąd, który wywołuje więcej zła, niż na ogół się sądzi.

Zmiana środowiska dziecka poprzez wstąpienie do szkoły może wywołać u niego silne przeżycia i stanowić istotne znaczenie dla jego społecznego przystosowania się do nowych warunków i zadań. Nowe środowisko stawia przed dzieckiem określone wymagania, które mogą wywołać w nim poczucie niepewności i niepokoju. Nie jest tajemnicą, że szkoła dla wielu uczniów jest instytucją, której nie daje się lubić.¹⁹

---

18. I.Jundziłł, *Dziecko – ofiara przemocy*. WSiP, Warszawa 1993, s. 83.

19. R.Grochocińska, *Przemoc wobec dziecka w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym*. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1999, s.20.

W szkole uczniowie przebywają kilka godzin dziennie. W tym czasie szkoła przejmuje nad nimi całkowitą opiekę, polegającą na zaspokajaniu potrzeb podopiecznych. Najwięcej uwagi w procesie edukacji szkolnej poświęca się potrzebom intelektualnym. Cały system szkolny jest nastawiony na przekazywanie wiedzy i kształcenie określonych umiejętności. Wystrój sal ma kierować uwagę ucznia na ogromne możliwości ludzkiego umysłu, ma budzić zainteresowanie wiedzą, skłaniać do myślenia i zachęcać do poznawania świata.

Wychowanie szkolne realizuje się również przez wzory reprezentowane poprzez poszczególnych nauczycieli. Wstępując do szkoły, dziecko w pewnym stopniu odcina się od rodziców, co uwidacznia się wyraźnie w okresie dojrzewania. Uznanie zdobywa dobry nauczyciel, dobry kolega. Jeśli nauczyciele wykazują wysoki poziom kultury pedagogicznej, to nawet przy skromnym wyposażeniu szkoły, atmosfera panująca w niej zachęca do wspólnej pracy i taką szkołę można polubić.

W szkole obowiązuje program nauczania, trudno jednak zbudować go w taki sposób, aby spełniał wszystkie wymagania stawiane przez naukę, a jednocześnie uwzględniał możliwości uczniów. Nauczyciel ma możliwość doboru interesujących treści, może regulować tempo nauczania według potrzeby, a nie w taki sposób, aby realizować program. Może różnicować wymagania według zdolności uczniów – od zdolnych wymagać znacznie więcej niż od tych, którym nauka danego przedmiotu sprawia poważne trudności.

Najwięcej szkolnej udręki sprawiają uczniom oceny szkolne. W świadomości uczniów ocena szkolna ze środka nauczania stała się jego celem. Uczeń zdolny i chętny do pracy, umiejący uczyć się w sposób racjonalny traktuje ocenę szkolną jako miarę własnych sukcesów. Natomiast uczeń przeciętnie lub słabo uzdolniony widzi w ocenach ciągle zagrożenie. Lęk przed negatywną oceną wpływa hamująco na proces myślenia. Ocenom negatywnym towarzyszą przeżycia obniżające w oczach ucznia jego wartość osobistą. Bywa tak, że jednocześnie nauczyciel kpi z ucznia, nie biorąc pod uwagę uwarunkowań które wpłynęły na nieudaną pracę.

Często przeżywane niepowodzenia szkolne, brak możliwości opanowania zbyt trudnego programu nauczania staje się powodem niedostosowania społecznego, chuligaństwa, narkotyzowania się, agresji a nawet przestępczości nieletnich.²⁰

20.I.Jundziłł, *Dziecko- ofiara przemocy*. WSiP, Warszawa 1993, s. 85

Szkoła powinna być instytucją w pełni akceptowaną przez uczniów, rodziców i nauczycieli. Dobre samopoczucie tych trzech podmiotów tworzących system szkolny może zagwarantować właściwą współpracę i wysokie wyniki procesu nauczania i wychowania. Szkołę może w pełni zaakceptować i polubić ten uczeń, który wie, że jest ona potrzebna do jego pełnego rozwoju osobistego, że czas w niej spędzony umożliwi pełne przygotowanie do samodzielnego, dorosłego życia. W szkole muszą być zaspokajane potrzeby społeczne. Ważne jest, aby każde dziecko znalazło oparcie w grupie rówieśniczej i nie było zmuszane do szukania zrozumienia wśród tych, którym nie udało się wartościowe życie.²¹

2.2. Przyczyny przemocy w środowisku szkolnym.

Szkoła pełni bardzo ważną rolę w procesie socjalizacji dzieci i młodzieży. Jednym z podstawowych kierunków jej oddziaływania wychowawczego jest kształtowanie postaw społecznych, które mają sprzyjać prawidłowym kontaktom interpersonalnym.

Nie zawsze jednak socjalizacja dzieci w szkole podąża w pożądanym kierunku. Coraz częstszym zjawiskiem w tychże placówkach jest agresja, przemoc, brak tolerancji w stosunku do rówieśników, niechęć do nich. Ostatnio również jest ona okazywana wobec nauczycieli. Zjawisko narastania przemocy i agresji w szkole jest poważnym problemem współczesnej szkoły. To w szkole właśnie dochodzi do poniżania uczniów i naruszania ich godności osobistej, a także demonstrowania władzy przez nauczycieli.²²

Przyczyny zachowań agresywnych u dzieci są złożone. Dziecko należy do różnych grup społecznych, w których odgrywa wyznaczone role społeczne. Stwarza to pewne trudności. Jeśli dziecko nie potrafi ich pokonać, jeśli nie potrafi zachować się zgodnie z oczekiwaniami grupy, spotyka je ze strony grupy kara.

W związku z takimi doświadczeniami i negatywnymi doznaniem emocjonalnymi, chwiejna jeszcze równowaga procesów psychicznych zostaje zakłócona i zaczyna ono reagować stanem frustracji. To czy dziecko zareaguje agresywnie, czy też nie, zależy od dostarczanych dziecku wzorów do naśladowania.²³

---

21. I.Jundziłł, *Dziecko- ofiara przemocy*. WSiP, Warszawa 1993, s. 99.

22. H.Rylke, *Szersze tło problemu przemocy w szkole*. 1997, s. 32.

23. J. Papież, A.Płukis, *Przemoc dzieci i młodzieży*. Toruń 2004, s. 300.

Przyczyny agresywnych zachowań obejmują zarówno te czynniki, które określone są mianem wrodzonych, osobowościowych, jak i te, które tkwią w rodzinie, w szkole, w grupie rówieśniczej, w środowisku lokalnym czy w środkach masowego przekazu. Wiele osób zadaje sobie pytanie, dlaczego niektórzy uczniowie częściej niż inni zachowują się agresywnie lub stosują przemoc. Mechanizmów tego zjawiska można szukać w kilku obszarach.

- **Czynniki biologiczne**

Wyróżnia się kilka czynników biologicznych, które mogą mieć związek z poziomem agresji. Należą do nich między innymi:

- **czynniki temperamentalne** – dziecko o „gorącym„ temperamencie jest bardziej narażone na wytworzenie u siebie wzorca agresywnych zachowań.
- **wysoki poziom hormonów** – zwłaszcza testosteronu u chłopców.
- **zaburzona dynamika procesów nerwowych** – (przejawiająca się w postaci nadpobudliwości psychoruchowej), która wiąże się między innymi ze wzmożoną aktywnością dziecka i problemami w kontrolowaniu swojego zachowania.

Opisane czynniki mogą nasilać agresję, nie należy ich jednak traktować jako głównych przyczyn takich zachowań u dzieci.

- **Środowisko rodzinne**

Rodzina jako podstawowa komórka społeczna jest pierwszym i centralnym środowiskiem wychowawczym dziecka. Pierwszy wpływ na kształtowanie się osobowości dziecka mają rodzice, przy czym dominuje on przez lata. Wpływ ten jest bardzo rozległy i oddziałuje na rozwój funkcji poznawczych dziecka, a później na jego osiągnięcia szkolne, na kształtowanie się jego uczuciowej równowagi i społecznej dojrzałości, na formowanie obrazu samego siebie i stosunek do siebie oraz do grupy rówieśniczej.

Dziecko pochodzące z rodziny o zaburzonych kontaktach uczuciowych czuje się odrzucone, przeżywa stałe frustracje, lęk, niepokój. Jego samoocena jest przeważnie negatywna. Pewna grupa rodziców nie odrzuca wyraźnie dziecka, nie karze go, ale ma z nim słaby kontakt uczuciowy. Nierzadko dziecko przejawia wówczas postawy agresywne, w grupie rówieśniczej pragnie zwracać na siebie uwagę, imponować kolegom. Podobne zachowania wykazują dzieci, którym rodzice cofnęli akceptację, np. na skutek trudności życiowych lub urodzenia drugiego dziecka. Matka dominująca, oschła uczuciowo, niezadowolona ze swej roli w rodzinie, rozładowuje swoje napięcia emocjonalne za pomocą

zachowań agresywnych, wrogich do dzieci i męża. Dzieci wychowane w takich rodzinach wykazują zaburzenia w rozwoju emocjonalnym i społecznym, przejawiają agresywność, skłonność do przestępczości i objawy nerwicowe.²⁴

Według badań prowadzonych przez psychologów, większość dzieci agresywnych pochodzi z rodzin, gdzie jedno lub oboje rodziców są osobami agresywnymi. Frustrowane dziecko, które w domu jest posłuszne, ponieważ boi się kary, przenosi swoją agresję poza środowisko domowe - do szkoły i na kolegów. I w szkole właśnie realizuje zachowania agresywnego modelu prezentowanego przez rodziców.²⁵

Tak więc właśnie w rodzinie dopatruje się wielu przyczyn agresji dziecka. Badania wskazują na negatywny wpływ trzech następujących czynników społecznych:

- **brak ciepła i zaangażowania w sprawy dziecka ze strony głównego opiekuna(najczęściej matki).** Nadmierny dystans uczuciowy, chłód i brak bliskiego kontaktu z dzieckiem – szczególnie w pierwszych latach jego życia – mogą wpływać na późniejszy brak empatii w kontaktach z ludźmi i jego wrogie nastawienie do otoczenia, co stanowi ryzyko zachowań agresywnych.

- **przyzwalająca i tolerancyjna postawa wobec dziecka, szczególnie wobec jego zachowań agresywnych w stosunku do otoczenia, często połączona z brakiem jasnych norm wobec dopuszczalności agresji** – takie wychowanie często bywa nazywane bezstresowym, chociaż w istocie jest dla dziecka niezwykle stresujące. Pozwalanie dziecku na agresję, całkowity brak reakcji rodziców lub brak jednoznacznej reakcji w przypadku agresywnych zachowań wobec otoczenia, powodują ich utrwalanie się.

- **brutalne, agresywne zachowanie rodzica** – agresja jest zachowaniem, którego można się nauczyć poprzez obserwację lub bycie obiektem takich zachowań. Dzieci, które są traktowane agresywnie przez swoich rodziców, podobnie zachowują się wobec swoich rówieśników (szczególnie tych słabszych), a w życiu dorosłym często wobec własnych dzieci.

- **Grupa rówieśnicza**

Grupa rówieśnicza jest dla dzieci bardzo ważnym obszarem odniesienia. Na ukształtowanie się wśród dzieci wzorców agresywnych zachowań mogą wpływać następujące zjawiska grupowe:

---

24. M. Ziemska, *Postawy rodzicielskie*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1973, s. 33.

25. J. Kuźma, Z. Szarota, *Agresja i przemoc we współczesnym świecie*. TextT, Kraków 1998, t 1, s.144.

- naśladowanie agresywnych zachowań tych osób, które są ważne i atrakcyjne w grupie (np. starsi koledzy)
- zmniejszenie się osobistej odpowiedzialności za agresywne zachowania, poprzez „rozłożenie”, jej pomiędzy więcej osób (wszyscy to robią)
- zmniejszenie kontroli nad swoim agresywnym pod wpływem grupy
- istnienie norm grupowych dopuszczających agresję – zarówno wobec członków swojej grupy, jak i osób spoza niej.²⁶

- Media

Media elektroniczne stały się ważnym elementem współczesnego życia, Oddziałują na myśli, wolę, uczucia i wyobraźnię. Otwierają przed współczesnym pokoleniem ogromne możliwości. Korzystamy z gazet, książek, radia, telewizji i komputera. Bardzo często telewizor staje się substytutem rodziny. Stosunkowo łatwy sposób zaspokaja wiele istotnych potrzeb. Jest ulubioną formą spędzania wolnego czasu przez dzieci i młodzież. Rodzice, pochłonięci codziennymi obowiązkami, często nie wiedzą jakie programy telewizyjne oglądają ich dzieci.

Największą popularnością cieszą się filmy, gdzie wszechobecna jest przemoc. Młody człowiek przyjmuje do wiadomości, że świat opiera się na gwałcie i przemocy, a najszlachetniejsze cele osiągane są przy użyciu siły lub podstęp. Telewizja w dużym stopniu przejęła funkcje wychowawcze i socjalizacyjne. Wobec dzieci odgrywa rolę niańki, natomiast młodzieży dostarcza wzorców do postępowania, rozbudza konsumpcyjne apetyty, popularyzuje modę na bycie twardym, bezwzględnym i silnym, natomiast niekoniecznie inteligentnym. Dzieci stają się nadpobudliwe, co odbija się na funkcjonowaniu w grupie rówieśniczej, w kontaktach z rodzicami i nauczycielami, a także na wynikach w nauce.

Wątki sensacyjne zawierają w sobie również filmy animowane. Główne postaci mają pierwowzory w filmach dla dorosłych. Brutalne kreskówki pokazywane są dzieciom prawie jedna po drugiej. Postaci negatywne tych filmów posługują się brutalnym językiem, kopią się, popychają, otruwają. Nagromadzone w tych filmach zło i przemoc uświadamiają jak wielkim zagrożeniem dla psychiki dzieci są takie filmy. To samo dotyczy gier komputerowych. Niosą one ze sobą zarówno elementy edukacyjne jak i zagrożenie. Są

---

26. E. Czerniewska-Koruba, K. Koruba, *Szkoła bez przemocy, program społeczny. Przewodnik po dobrych praktykach*. Grupa wydawnicza polskapresse, Warszawa 2007, s. 7

gry zmuszające do logicznego myślenia, pomagające opanować wiedzę z różnych przedmiotów, są one jednak dla większości mało atrakcyjne. Dzieci i młodzież wolą sięgać po gry strategiczne, z dużą dawką przemocy. Dzieci, bawiąc się w zabijanie podczas gry, oswajają się z okrucieństwem. Następuje u nich obniżenie wartości moralnych, utożsamiają się z bohaterem i naśladują go. W czasie gry młody gracz wprawdzie nabiera wprawy w posługiwaniu się komputerem, ćwiczy koordynację wzrokowo-ruchową, ale jednocześnie walczy, zadaje cierpienie, zabija. Agresja jest wprawdzie symulowana, ale gracz uczy się jej i może później przenieść do realnego życia.²⁷

- **Środowisko szkolne**

Dla osób pracujących w szkole szczególnie ważne mogą być te czynniki ryzyka przemocy, które bezpośrednio związane są z sytuacją szkolną. Można ich szukać w kilku obszarach:

- **czynniki związane z organizacją nauczania** – nuda, brak zagospodarowania czasu, ograniczenie przestrzeni, zagęszczenie, nadmiar bodźców, hałas, brak możliwości relaksu i odprężenia (dla uczniów i nauczycieli), brak zajęć pozalekcyjnych.
- **niewłaściwy system norm** – np. system norm niejasny, niespójny lub normy „podwójne„ (inne są deklarowane, a inne rzeczywiście obowiązują), normy preferujące użycie siły, nieprzestrzeganie norm przez osoby znaczące.
- **niewłaściwa reakcja na zachowania agresywne** – reakcje niekonsekwentne, bagatelizowanie przez nauczycieli niektórych agresywnych zachowań uczniów, brak reakcji na drobne wykroczenia, brak skutecznej mediacji w przypadku konfliktów.
- **czynniki związane z relacjami uczeń – nauczyciel – rodzic** – m. in. sprzeczność interesów, brak autentycznego dialogu i kontaktu, niewłaściwy sposób komunikowania się nauczycieli z uczniami.²⁸

Przemoc w szkole jest bardzo poważnym problemem. Podstawowym warunkiem skuteczności działań mających na celu przeciwdziałanie przemocy w szkole jest uświadomienie sobie przez nauczycieli, uczniów i rodziców wagi problemu oraz ogromna motywacja do podjęcia działań, które zmniejszają częstotliwość zachowań agresywnych nie tylko uczniów ale też rodziców i nauczycieli.

---

27. A. Braun, *Dziecko, a przemoc w mediach*. Wychowawca 2003 nr 6, s. 18.

28. E. Czemirowska-Koruba, K. Koruba, *Szkoła bez przemocy, program społeczny. Przewodnik po dobrych praktykach*. Grupa wydawnicza polskapresse, Warszawa 2007, s. 9.

2.3. Przemoc wśród uczniów.

Coraz częściej dochodzą do nas informacje o przemocy wśród dzieci i młodzieży. Dawniej zjawisko to występowało sporadycznie, natomiast obecnie przemoc rozprzestrzenia się niebywale szybko i przyjmuje najróżniejsze oblicza. Może być przejawem brutalności, arogancji, nadużyciem siły wobec słabszych, może również przyjąć formy agresji psychicznej. Szkoła jest zbiorowiskiem chłopców i dziewcząt o różnych temperamentach, zróżnicowanym poziomie intelektualnym oraz moralnym. Znajdują się wśród nich jednostki dobrze wychowane, kulturalne, koleżeńskie, ale i takie, które są zdemoralizowane, agresywne, tyranizujące rówieśników.²⁹

Z danych wynika, że to chłopcy częściej, niż dziewczęta znęcają się nad innymi. Agresja fizyczna jest znacznie rzadsza wśród dziewcząt, jednak stosują one bardziej subtelne i pośrednie sposoby nękania: oszustwo, plotki, celowe wykluczanie kogoś z grupy oraz manipulowanie związkami przyjaźni. Bywa tak, że niektórzy uczniowie wzbudzają większą popularność wśród swych rówieśników. Czasami są to tak silne indywidualności, że nie jest w stanie im się oprzeć cała klasa.³⁰ Niejednokrotnie nauczyciele nie wiedzą, że niektórzy uczniowie są szykanowani przez innych, solidarność koleżeńska bowiem nie uznaje skarg i donosów. Szczególnie w klasach starszych poskarżenie na kolegę może wywołać zemstę i wykluczenie z grona rówieśników.

Wielu uczniów cierpi z powodu źle układających się stosunków koleżeńskich. Los dzieci odrzuconych przez rówieśników nie jest lekki. Trudno jest ustalić przyczyny takiej sytuacji. Dzieci odrzucone to dzieci, które są czasami zaniedbane, źle ubrane, niedożywione. Ale odrzucone bywają również dzieci zamknięte w sobie, nieśmiałe. Są też dzieci zarozumiałe, rozpieszczone przez rodziców, lekceważące innych. Dzieci te uświadamiają sobie własne osamotnienie, mają zachwiane poczucie bezpieczeństwa.³¹

Uczniowie odrzuceni, niepopularni w klasie stają się ofiarami szantażu ze strony agresywnych kolegów, czasem ze starszych klas, którzy żądają od ofiary pieniędzy, jakichś przedmiotów bądź papierosów. Repertuar intencji stosowania przemocy i agresji jest bardzo bogaty. Akty przemocy, agresji i okrucieństwa przebiegają u nieletnich sprawców ze

29. S. Kawula, *Agresja a dysonans społeczny. Między przemocą a syntonią w szkole*. Edukacja nr 1, 1996, s.5-6.

30. <http://www.literka.pl/agresja-i-przemoc>, artykuł,13928, html

31. I. Jundziłł, *Dziecko- ofiara przemocy*. WSiP, Warszawa 1993, s. 93-94.

świadomością skutków i naganności czynów. Dziecko w wieku dorastania przeżywa skomplikowany okres- dojrzewa fizjologicznie, emocjonalnie, dorasta społecznie i kulturowo. Kształtuje się jego osobowość, poszukuje ideałów i autorytetów. Właśnie w tym wieku jest szczególnie podatne na wpływy, głównie grupy rówieśniczej. Aby przypodobać się grupie, zdobyć jej uznanie- często jest agresywne i stosuje przemoc. Często jest to akt zemsty powiązany z nienawiścią, przyczyną której jest poniżenie, poczucie krzywdy, zazdrość i niesprawiedliwość.³²

Przyczynami przemocy ze strony dzieci wobec innych dzieci (oraz dorosłych) są :

- destruktywne grupy rówieśnicze
- alkoholizm w rodzinie
- bezrobocie
- trudności materialne
- telewizja, kino
- gry komputerowe
- pisma młodzieżowe
- rozbitcie rodziny, brak kontaktu ze szkołą, niewydolność wychowawcza rodziny
- narkomania
- agresja w rodzinie, znęcanie się nad dziećmi, brak akceptacji, patologia
- zaburzenia emocjonalne, wady rozwojowe
- zemsta za zbyt niskie oceny, poczucie skrzywdzenia³³

Rodzaj agresywnego zachowania dziecka zależy od rodzaju przemocy skierowanej wobec niego. Jest to raczej agresja mająca na celu zemstę: uderzenie za uderzenie, przezywanie za przezywanie itp. Dzieci wzrastają w środowisku agresotwórczym. Dzieci zaniedbane, pozbawione w rodzinie psychicznego oparcia wchodzą na drogę przestępstwa. Z badań wynika, że rodzina nie spełnia dziś swych naturalnych funkcji, rodzice są często nieobecni w życiu dziecka. Skutkiem tego jest poszukiwanie przez dzieci tożsamości w grupach rówieśniczych.³⁴

---

32. Z. Barańska, M. Szymański, *Agresja i przemoc we współczesnym świecie*. Text, Kraków 1998, s. 180.

33. D. Omyła, *Agresja w szkole*. Wychowawca 3/2003

34. R. Grochocińska, *Przemoc wobec dziecka w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym*. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1999, s. 128-129.

2.4. Przemoc w relacji nauczyciel- uczeń.

Obok rodziny szkoła ponosi odpowiedzialność za jakość młodego pokolenia, za poziom jego wychowania. Wszystkie dzieci przechodzą przez instytucję szkolną ze względu na obowiązek szkolny. Nie dla wszystkich uczniów jednak szkoła jest instytucją, którą da się lubić. Szkoły są zobowiązane do zapewnienia wszystkim dzieciom bezpiecznego otoczenia. Każdy uczniowie ma prawo do ochrony przed poniżeniem, strachem, gnębieniem.³⁵

Ważnym elementem struktury szkolnej jest nauczyciel. Nauczyciel, który jest podziwiany i szanowany może stać się dla ucznia modelem. Korzystny wpływ na socjalizację dzieci mają nauczyciele prezentujący życzliwą postawę wobec dzieci i sprawiedliwie oceniający ich osiągnięcia. niesprawiedliwość i stronniczość nauczyciela niekorzystnie wpływa na ten proces. Faworyzowanie jednych powoduje krzywdzenie pozostałych uczniów. Ci z kolei czują się niedoceniani i odnoszą się wrogo do uprzywilejowanych kolegów. Wskutek tego dochodzi do osłabienia i zanikania więzi grupowej, przyczynia się do narastania konfliktów. Poczucie niedoceniania prowadzi do gniewu, frustracji, co może być przyczyną agresji skierowanej na słabszego kolegę, bądź kolegę lepiej ocenionego. Te negatywne emocje mogą być również rozładowane na rzeczach materialnych. Źle zorganizowane przez nauczyciela współzawodnictwo pomiędzy uczniami również może prowadzić do powstawania egoizmu i egocentryzmu.³⁶

Nauczyciel, który jest podziwiany i szanowany może stać się dla ucznia modelem. Zachowanie agresywne w stosunku do innych uczniów w postaci werbalnej może wzbudzić zachowania wrogości u dziecka, związanego z nim emocjonalnie. Agresja interpersonalna nie jest zwykle jednostronna. Polega ona na wzajemnej prowokacji, eskalacji i konfrontacji. Badania dowodzą bezradności nauczycieli w sytuacjach konfliktowych. Agresja interpersonalna nie jest zwykle jednostronna. Polega ona na wzajemnej prowokacji, eskalacji i konfrontacji. Badania dowodzą bezradności nauczycieli w sytuacjach konfliktowych. Nauczyciele, którzy stosują wobec uczniów zastraszanie i przemoc fizyczną charakteryzują się poczuciem niskiej wartości, bezsilnością, brakiem odporności i umiejętności radzenia sobie ze stresem i przeciwnościami.³⁷

35. H. Rylke, *Szersze tło problemu przemocy w szkole*. 1997, s.159.

36 Tamże, s. 94.

37 Z. Brańka, M. Szymański, *Agresja i przemoc we współczesnym świecie*. Oficyna Wydawnicza Text, Kraków 1998, t.I, s.149-150

Agresywność niektórych nauczycieli znajduje wyraz w wygórowanych wymaganiach, surowych ocenach, zmuszaniu dzieci do całkowitego podporządkowania się swojej woli. Są tacy nauczyciele, którzy używają przemocy fizycznej wobec dzieci. Dziecko uderzone przez nauczyciela czuje się upokorzone. Jest bezsilne, choć wie, że nauczyciel nie ma prawa bić ucznia. U ukaranego w ten sposób dziecka rodzi się żal, chęć zemsty, robienia na przekór nie akceptowanemu nauczycielowi. Nawet sporadycznie stosując kary fizyczne, nauczyciel traci swój autorytet.

Innym sposobem dyscyplinowania uczniów jest krzyk nauczyciela. Podniesiony głos nauczyciela świadczy o jego zdenerwowaniu, budzi lęk. Powoduje również upokorzenie u jednostek wrażliwych i subtelnych, a rozbawia tych, którzy lekceważą wszystko i wszystkich, nie mogąc sprostać wymaganiom. Zdenerwowany nauczyciel często używa złośliwych, wyszydzających epitetów, poniżając w ten sposób ucznia i siebie. System klasowo-lekcyjny stwarza wiele trudności zarówno wychowawcom jak i wychowankom. Uczniowie są zespołem dzieci zróżnicowanym emocjonalnie i intelektualnie. Mistrzem jest nauczyciel, który w czasie lekcji potrafi wszystkich żywo zainteresować i zachęcić do pracy bez stosowania przemocy w postaci krzyku, czy innymi niedozwolonymi środkami.³⁸ Prawa dziecka powinny być zawsze respektowane w szkole. Uniknęłyby się wielu sytuacji powodujących wzajemne „mocowanie się” wychowawców i wychowanków. W obecnej sytuacji szkolnej uczniowie i nauczyciele powinni stać nie po obu stronach barykady ale po tej samej stronie.³⁹

2.5. Skutki przemocy i sposoby zapobiegania im.

Odległymi następstwami doświadczonej w dzieciństwie przemocy są zaburzenia osobowości dziecka i zaburzenia jego życia społecznego. Analizując długotrwałe skutki przemocy wobec dziecka naukowcy oceniają, że znęcanie się nad dzieckiem do trzeciego roku życia powoduje zaburzenia rozwoju mowy, procesów poznawczych, motoryki, uczenia się, depresję, kompleks niższości, nadpobudliwość, fobie.⁴⁰

---

38. I.Jundziłł, *Dziecko- ofiara przemocy*. WSiP, Warszawa 1993, s. 89.

39. Tamże, s. 83.

40. Z.Brańska, M. Szymański, *Agresja i przemoc we współczesnym świecie*. Oficyna Wydawnicza Text, Kraków 1998, s. 123.

Amerykański psycholog R. Helfer podaje, że w następstwie doświadczania przemocy w dzieciństwie daje się wyodrębnić kilka cech osobowości. Ludzie wychowani w atmosferze przemocy charakteryzują się:

- podstawowymi brakami socjalizacyjnymi
- zaburzeniami związanymi z poczuciem własnej tożsamości
- nieumiejętnością realizacji potrzeb w sposób społecznie akceptowany
- infantylnością społeczną w wieku dojrzałym
- nieumiejętnością dokonywania wyboru i podejmowania decyzji
- niską kontrolą emocji, nieumiejętnością oddzielenia strefy emocjonalnej od strefy zachowań.⁴¹

Konsekwencje krzywdzenia dzieci można klasyfikować biorąc pod uwagę trzy kryteria:

- bezpośredniość i odległość skutków przemocy
- specyficzność niespecyficznych objawów
- typy objawów: somatyczne, psychiczne (poznawcze, behawioralne i emocjonalne).

Następstwa doświadczonej w dzieciństwie przemocy zależą od takich czynników jak:

- wiek i osobowość dziecka krzywdzonego
- więź dziecka lub stopień pokrewieństwa ze sprawcą
- forma i przebieg danego rodzaju przemocy
- reakcja na zdarzenie
- brak lub uzyskanie kwalifikowanej pomocy

Skutki przemocy bezpośredniej to:

- uszkodzenie skóry i obrażenia w rodzaju śladów uderzeń, oparzeń papierosem, szczypania, uderzeń sznurem, sprzączką od pasa, ugryzień przez człowieka, wiązania, śladów duszenia, siniaków
- obrażeń narządów wewnętrznych, wylewy do siatkówki bez złamania lub objawów stłuczenia głowy
- mnogie złamania stwierdzone w obrazie rentgenowskim o różnie zaawansowanym procesie gojenia, kalectwo
- zgon⁴²

---

41. Z. Brańska, M. Szymański, *Agresja i przemoc we współczesnym świecie*. Oficyna Wydawnicza Text,
42. A. Piekarska, *Przemoc w rodzinie. Agresja rodziców wobec dzieci*. Przejawy i psychologiczne uwarunkowania. Wiedza Powszechna, Warszawa 1991, s. 123.

Do następstw o charakterze poznawczym, emocjonalnym, behawioralnym i seksualnym zalicza się:

- zachowania agresywne w stosunku do innych lub siebie
- ucieczki w świat fantazji
- brak reakcji na płacz innych dzieci
- brak poczucia bezpieczeństwa
- zaniżona samoocena
- małe poczucie własnej wartości
- poczucie alienacji- wyobcowania, zagubienia, osamotnienia, bezsensu, bezradności
- poczucie winy
- koszmary nocne
- zaburzenia koncentracji uwagi i pamięci
- całkowita uległość i podporządkowanie się
- gwałtowny unik (kulenie się w odpowiedzi na próbę dotknięcia czy pogłaskania)
- lęki
- słaby kontakt z otoczeniem
- erotyzacja dziecka
- prowokacyjne zachowania seksualne
- zachowania seksualne wobec rówieśników
- zaburzenia snu
- izolowanie się
- zachowania agresywne⁴³

Dzieci odrzucone przez rodziców, dzieci które odczuwają obojętność i brak zainteresowania ze strony matki i ojca, dzieci upokarzane i obrażane przez rodziców, nauczycieli, wychowawców, krępowane nadmiarem nieadekwatnych do ich zachowań kar, mają więcej problemów z funkcjonowaniem w dorosłym życiu niż te, które są darzone mądrą, akceptującą i rozumiejącą ich potrzeby miłością.

I.Jundził w swej pracy podaje, że analizując zaburzenia w rozwoju dzieci maltretowanych, badacze wskazują na następujące cechy ich osobowości:

---

43. S. Frosh, D. Glaser, *Dziecko seksualnie wykorzystywane*. PZWL, Warszawa 1995, s. 81.

- egocentryzm i niezdolność odwrócenia uwagi od własnej osoby
- brak poczucia rzeczywistości- tendencja do ucieczki od realnej rzeczywistości w świat fikcji
- bierność i brak inicjatywy
- poczucie mniejszej wartości
- postawa zależności- tendencja do pozostawania dzieckiem
- brak zainteresowania własną przyszłością.⁴⁴

Dziecko pozbawione bezpiecznego oparcia w rodzinie, skazane na niepowodzenia w szkole jest bezradne, bezsilne i nie wie czy istnieje dla niego jakaś szansa wyjścia i ratunku. Szczególnie istotne wydaje się opracowanie i przygotowanie programu pracy dla zapobiegania zjawisku przemocy. Bardzo ważną sprawą jest współpraca, współdziałanie szkoły a także innych instytucji, które są odpowiedzialne za wychowanie dzieci, z domem rodzinnym, których celem byłoby wsparcie rodziny w wychowaniu dzieci. R.Grochocińska uważa, że powinno być zastosowane działanie wielokierunkowe.

1.W odniesieniu do dzieci:

- otoczyć terapią psychopedagogiczną dzieci, które doznają przemocy oraz dzieci o negatywnych przejawach zachowań
- w szkole, w środowisku lokalnym tworzyć koła pozalekcyjne, koła zainteresowań i włączać dzieci do czynnego uczestnictwa w zajęciach, by dać im możliwość rozbudzenia zainteresowań oraz rozwijać wzorce zachowań alternatywnych do agresji
- wzbogacić działalność świetlicy szkolnej, by dzieci chętnie i z korzyścią w niej przebywały.

2.W odniesieniu do rodziców:

- instytucje odpowiedzialne za wychowanie dzieci powinny otoczyć opieką rodziców. Dotyczyłaby ona głównie edukacji kulturalnej w rodzinie, szczególnie pedagogizacji w zakresie kultury pedagogicznej rodziców. Tego rodzaju wsparcie mogłoby w znacznym stopniu ułatwić spełnienie pożądanego społecznie roli rodzicielskiej.

3.W odniesieniu do środowiska lokalnego:

- funkcjonowanie w środowisku lokalnym systemu działalności społeczno-wychowawczej⁴⁵

44. I. Jundziłł, *Dziecko- ofiara przemocy*. WSiP, Warszawa 1993, s. 76.

45. R. Grochocińska, *Przemoc wobec dziecka w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym*. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1999, s. 131.

4. W odniesieniu do pracy szkoły:

- chodzi tu o organizację nowoczesnego systemu działalności wychowawczej nauczyciela. Szeroko o tym mówi w swej pracy M. Grochociński. Podkreśla on, iż skuteczne oddziaływanie wychowawcze zależy głównie od:

- treści i form pracy dydaktyczno-wychowawczej szkoły
- treści i form współpracy domu ze szkołą
- warunków życia dziecka w rodzinie i środowisku lokalnym
- treści i form pracy wychowawczej w miejscowych placówkach wychowania pozaszkolnego

M. Grochociński stwierdza również, iż najbardziej celowym systemem pracy wychowawczej jest integracja procesu wychowania. Nakreśla on również główne kierunki działalności pedagogicznej, wskazuje na wynikające z nich szczegółowe zadania pracy wychowawczej nauczyciela.

Przede wszystkim szkoła powinna być instytucją, która posiada wszelkie dane, aby spełnić funkcję inspirującą i koordynującą różne wpływy według uznanych i przyjętych społecznie wartości. Sprzyjają temu cele wychowawcze szkoły, odpowiednio przygotowana kadra nauczycieli, treści i metody pracy oraz inne możliwości nawiązywania stosunków społecznych w imię dobra dzieci.⁴⁶

2.6. Agresja i przemoc w szkolnych programach profilaktycznych.

Podstawowym warunkiem skutecznego działania jest zdawanie sobie sprawy z tego, z jakiego rodzaju problemami mamy do czynienia. Osoby, które próbują zmienić sytuację w szkolnym środowisku – zmniejszyć do minimum poziom występowania zachowań agresywnych i rozbroić procesy przemocy – powinny wiedzieć, jak złożone są to zjawiska i orientować się w ich naturze oraz przyczynach powstawania. Powinni też zdawać sobie sprawę, że ich działania będą przebiegać wewnątrz skomplikowanych i wzajemnie od siebie zależnych systemów i grup społecznych.

Żaden uczeń w szkole nie może być nękanym, szykanowanym, dyskryminowanym. Rosnąca fala agresji musi być powstrzymana. Każdy nauczyciel zgodzi się z tym postulatem. Sześcioletnia szkoła podstawowa to dobre miejsce do prowadzenia skoordynowanych działań przeciwko agresji i przemocy. Starsi agresywni uczniowie z klas

---

46. M. Grochociński, *Organizacja pracy i metody nauczania w edukacji wczesnoszkolnej*. Gdańsk 1992, s. 91.

VII i VIII, którzy byli największym zagrożeniem dla klas młodszych już dawno znaleźli się w gimnazjum, przeważnie w innym budynku. Uczniowie nie mają już na co dzień wzorów agresywnych zachowań kolegów z tychże klas. Jest już najwyższy czas, aby w każdej szkole prowadzona była **profilaktyka** – budowanie szkolnego porozumienia przeciw agresji. Szkoła jest bardzo dobrym terenem oddziaływań profilaktycznych, ponieważ jest miejscem:

- spotkania dzieci i młodzieży oraz najważniejszych osób dorosłych odpowiedzialnych za opiekę i wychowanie (rodzice i nauczyciele)
- intensywnego rozwoju interpersonalnego i społecznego
- zadaniowej działalności uczniów
- konfrontacji autorytetów i kształtowania się poczucia własnej tożsamości uczniów
- wypełniania znacznej części aktywnego życia dzieci i młodzieży
- weryfikacji oczekiwań rodziców związanych z własnym dzieckiem, pozwalającym na łatwy dostęp do środowiska dzieci i młodzieży, i sprawną organizację prowadzonych oddziaływań.⁴⁷

Dzieci i młodzież charakteryzują się wysokim poziomem aktywności, chłonności i ciekawości poznawczej. Dynamika rozwoju ich procesów poznawczych zobowiązuje do dostosowywania form, metod i treści przekazu do ich możliwości percepcyjnych na poszczególnych etapach rozwoju. Dlatego też realizowane w szkołach działania profilaktyczne powinny być:

- dostosowane do poziomu rozwoju adresata w zakresie informacji i projektowanych ćwiczeń
- rzetelne pod względem przekazywania informacji
- rzeczowe, bez odwoływania się do emocji i uczuć takich jak strach czy poczucie winy
- dostosowane do poziomu posiadanej przez uczniów wiedzy bez podawania szczegółów, które mogłyby stanowić instruktaż nieprawidłowych zachowań.⁴⁸

Działania profilaktyczne w szkole powinny być planowane, mieć charakter długofalowy oraz dawać możliwość włączania nowych treści stosownie do zaistniałych potrzeb (uwzględniać wymogi sytuacyjne).

Ciekawa jest propozycja D. Olweusa, (psychologa norweskiego zajmującego się od wielu lat problemem przemocy w szkole), którą można twórczo rozwijać.

47. Z.B.Gaś, *Profilaktyka w szkole. Zapobieganie uzależnieniom uczniów*. CMPPP, Warszawa 1997, s.

48. J. Szymańska, *Programy profilaktyczne. Podstawy profesjonalnej psychoprofilaktyki*. CMPPP, Warszawa 2002, s. 53.

W przekonaniu autora, dziecko ma demokratyczne prawo, aby czuło się bezpiecznie w szkole i aby nie było dręczone i poniżane. Oto podstawowe zasady programu zaradczego przeciw negatywnym zjawiskom, występującym w szkole:

- **należy spróbować stworzyć środowisko szkolne, a także domowe, charakteryzujące się ciepłem, pozytywnym zainteresowaniem i zaangażowaniem ze strony dorosłych**
- **jasno muszą być określone granice nieakceptowanego zachowania**
- **w przypadku przekraczania tych granic należy stosować sankcje, które nie są oparte na sile fizycznej i wrogim zachowaniu.**⁴⁹

Rozwinięcie programu zależy od konkretnych warunków i inwencji samych zainteresowanych. Zawsze jednak jego realizacja powinna obejmować środki zaradcze, do których należą:

- **Środki zaradcze na poziomie szkoły**

- przeprowadzenie ankiety wśród uczniów, analiza sytuacji
- dzień poświęcony problemowi agresji w szkole (zamiast zwykłych lekcji)
- większa kontrola podczas przerw, częstsze interwencje
- więcej ciekawych zajęć pozalekcyjnych
- uruchomienie telefonu kontaktowego,
- ogólnoszkolne zebrania rodziców
- doskonalenie i samodoskonalenie nauczycieli (grupy rozwojowe)
- współpraca dom – szkoła

- **Środki zaradcze na poziomie klasy**

- regulamin klasowy, zawierający normy postępowania zapobiegające agresji
- godzina wychowawcza
- gry i zabawy, literatura
- nauka poprzez współpracę
- wspólne zajęcia wzmacniające więzi między uczniami
- zebrania rodziców, indywidualne rozmowy

---

49. D. Olweus, *Przemoc w szkole: wyniki badań oraz program skutecznej interwencji*. W: A. Frączek, I. Pufal-Struzik *Agresja wśród dzieci i młodzieży. Perspektywa psychoedukacyjna*, Wydawnictwo Pedagogiczne ZNP, Kielce 1996, s. 98.

- **Środki zaradcze na poziomie jednostki**
  - poważne rozmowy między sprawcami i ofiarami agresji i przemocy
  - rozmowy z rodzicami uczniów, których problem dotyczy
  - wykorzystanie pomysłowości nauczyciela i rodziców w pomaganiu ofiarom /prześladowcom
  - pomoc ze strony „neutralnych,, uczniów
- **Pomoc i wsparcie dla rodziców ze strony szkoły**
  - fachowa pomoc psychologa dla rodziców szykanowanych/szykanujących
  - zmiana klasy lub szkoły ⁵⁰

Natychmiastowa interwencja w przypadku dostrzeżenia przejawów agresji jest obowiązkiem każdego dorosłego. Nauczyciele pełniący dyżury na przerwach powinni się wymieniać spostrzeżeniami oraz informować wychowawcę klasy, do której należy zarówno agresor jak i ofiara. Nie chodzi o potępienie ucznia jako osoby, ale o wskazanie zachowań, które nie są aprobowane, nie można wyrażać zgody na stosowanie agresji i przemocy ale podejmować działania umożliwiające wielopłaszczyznowe rozwiązanie problemu. W pierwszej kolejności należy skoncentrować się na otwartych aktach agresji bezpośredniej skierowanych przeciw innym uczniom. Uczeń szykanowany zwykle jest wyizolowany z klasy, traci kolegów. Istnieją uczniowie samotni, którzy nie są atakowani w sposób otwarty. Program zaradczy powinien obejmować również takie trudno uchwytnie sytuacje.

Aby zbudować system radzenia sobie z przemocą w szkole należy skoncentrować się na:

- identyfikacji zjawiska
- diagnozie stanu i potrzeb
- pokierowaniu i rozwiązaniu sytuacji
- wsparciu i kontroli

Pierwszym krokiem powinna być identyfikacja uczniów, którzy są podatni na zagrożenie agresją i przemocą oraz identyfikacja osób, które stosują agresję i przemoc w szkole. Wszyscy nauczyciele powinni być przygotowani do rozpoznawania uczniów z czynnikami ryzyka – potencjalnych ofiar i potencjalnych sprawców.

Ofiary przemocy szkolnej rzadko mówią dorosłym o swoich problemach, często mają złe doświadczenia lekceważenia ich kłopotów przez dorosłych

---

50. J. Danielewska, *Agresja u dzieci – szkoła porozumienia*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne Spółka Akcyjna, Warszawa 2002, s. 97.

(„przezywają cię – nie zwracaj na to uwagi, nie skarż,,). Obawiają się też pogorszenia sytuacji. Zemsty ze strony prześladowców. Poza tym przeszkadza im wstyd i poczucie winy. Dziecko jest przekonane, że zasłużyło sobie na takie traktowanie. Zachowanie i samopoczucie ofiary ulega zmianom w przebiegu procesu przemocy.

Na początku dziecko próbuje się jakoś bronić. Polega to na uleganiu sprawcom. Czasem dziecko próbuje zaprzyjaźnić się z osobami, które mu dokuczają, lekceważy to, co je spotyka, sprawia wrażenie, jakby nie przeszkadzały mu wyzwiska i wyśmiewanie się. Dlatego też dorosłym trudno jest zauważyć problem. Istnieją jednak sygnały, które pozwalają rozpoznać takie dzieci.

Dzieci będące ofiarami

- są przezywane, wyśmiewane, zmuszane do posłuszeństwa
- często płaczą, wyglądają na osoby smutne i nieszczęśliwe
- mają wyraźne ślady fizyczne – zadrapania, sińce, podarte lub brudne ubranie
- przerwy często spędzają same lub w pobliżu dorosłego
- często są wybierani jako ostatni do pracy w grupach lub do drużyn na lekcjach wychowania fizycznego
- mają problemy z głośnym wypowiedaniem się na lekcji
- często mają lepszy kontakt z dorosłymi niż z rówieśnikami
- domagają się od rodziców dodatkowych pieniędzy
- skarżą się na częste bóle głowy, brzucha, mają kłopoty ze snem, krzyczą lub płaczą w nocy
- nie biorą udziału w wycieczkach klasowych
- nie mają kolegów- do nikogo nie chodzą i nikt do nich nie przychodzi.

Niektóre ofiary przemocy mogą zachowywać się w sposób prowokujący (często są to tzw. dzieci nadpobudliwe), co utrudnia ich rozpoznanie – zaczepiają swoich prześladowców, na ataki odpowiadają agresją, są wybuchowe i impulsywne. Często też są nie lubiani przez nauczycieli i same mogą stosować agresję wobec słabszych od siebie.

Dzieci będące sprawcami

- starsi, silniejszy
- aktywni i energiczni, starają się dominować nad otoczeniem
- są impulsywni, łatwo wpadają w gniew
- nie przestrzegają norm i reguł
- popełniają kradzieże

- często popadają w „złe towarzystwo„, dosyć wcześnie zaczynają pić alkohol
- są raczej pewni i zadowoleni z siebie
- zazwyczaj mają grupę osób, wśród których cieszą się popularnością
- często się buntują, występują przeciw dorosłym, chociaż mogą się też bać silniejszych od siebie.⁵¹

Również bardzo ważnym zadaniem wychowawców klas jest wspólne ustalenie ze wszystkimi uczniami kilku prostych reguł postępowania. Reguły powinny być sformułowane możliwie konkretnie i precyzyjnie. D. Olweus wymienia trzy podstawowe reguły, które stanowią – jego zdaniem – dobry punkt wyjścia do dyskusji w klasie:

- **nie będziemy szykanować kolegów**
- **będziemy pomagać tym, którym inni dokuczają**
- **będziemy się bawić(przebywać) z koleżankami i kolegami, którzy często są sami.**⁵²

Podczas godzin wychowawczych oraz zebrań z rodzicami należy systematycznie podejmować rozmowy na temat zapobiegania agresji i potrzeby utrzymywania przez uczniów przyjacielskich relacji z kolegami.

Zbudowanie szkolnego systemu skutecznie zapobiegającego przemocy jest działaniem bardzo trudnym, wymagającym czasu i podjęcia wielu kroków. Na widoczne zmiany często trzeba poczekać dłuższy czas. Nie jest możliwe całkowite wyeliminowanie zachowań agresywnych. Podjęcie jednak takich prób na pewno zaowocuje poprawą stosunków i relacji między uczniami, nauczycielami i rodzicami. Podejmowane działania muszą mieć ciągły i systematyczny charakter i obejmować całą społeczność szkolną.

51. A. Milczarek, J. Węgrzynowska, *Program przeciwdziałania przemocy – STOP. Blżej dziecka*
<http://www.przemocwzskole.org.pl/info>

52. J. Danielewska, *Agresja u dzieci – szkoła porozumienia*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne Spółka Akcyjna, Warszawa 2002, s. 101.

ROZDZIAŁ 3

METODOLOGICZNE PODSTAWY BADAŃ WŁASNYCH.

---

3. METODOLOGICZNE PODSTAWY BADAŃ WŁASNYCH.

3.1. Przedmiot i cel badań.

Przemoc i agresja jest bardzo niepokojącym zjawiskiem i problemem wychowawczym, występującym w szkole podstawowej, a nawet przedszkolach. Ten bardzo szeroki problem zdecydowałam się zawęzić w swojej pracy do terenu Szkoły Podstawowej nr 19 w Sosnowcu.

Celem badań jest stwierdzenie, czy w tejże szkole występuje przemoc i agresja, jakie są jej rodzaje i formy. Badania mają określić jej nasilenie oraz pokazać liczbę uczniów, którzy stali się jej ofiarami. Celem badań jest również przedstawienie, czy i w jakim stopniu ofiary przemocy w szkole mogą liczyć na pomoc ze strony nauczycieli, pedagoga i psychologa szkolnego oraz czy dzieci czują się w szkole bezpiecznie.

3.2. Problemy badawcze.

Rozpoczynając badania należy uświadomić sobie, czym jest problem badawczy. Według M. Łobockiego jest to na ogół takie pytanie, które w miarę precyzyjnie określa cel zamierzonych badań i jednocześnie ujawnia braki w dotychczasowej wiedzy na interesujący nas temat. Problem badawczy jest zwykle uszczegółowieniem celu badań; umożliwia bowiem dokładniejsze poznanie tego, co rzeczywiście zamierzamy zbadać.⁵³

W swojej pracy T. Pilch pisze, że formułowanie problemów badawczych jest z pozoru prostym zabiegiem werbalnym, polegającym na precyzyjnym rozbiciu tematu na pytania, problemy. Sformułowane problemy muszą wyczerpywać zakres naszej niewiedzy, zawarty w temacie badań.

Pytania badawcze muszą być sformułowane w sposób prawidłowy. Od nich zależy także, jakie techniki i narzędzia zostaną dobrane aby je rozwiązać.⁵⁴

---

53. M. Łobocki, *Metody i techniki badań pedagogicznych*, Oficyna Wydawnicza IMPULS, Kraków 2000, s. 21.

54. T. Pilch, *Zasady badań pedagogicznych*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 1998, s. 25

W mojej pracy sformułowałam jeden problem główny, w obrębie którego wyodrębniłam następujące pytania badawcze:

- Czy wśród uczniów szkoły podstawowej występuje przemoc i agresja ?

1. Jaki rodzaj przemocy najczęściej występuje na terenie szkoły (fizyczna czy psychiczna) ?
2. Jakie formy przemocy są najczęściej stosowane przez uczniów ?
3. Jakiej jest nasilenie przemocy ?
4. Czy dziecko czuje się bezpieczne w szkole ?

3.3. Metody i narzędzia badawcze.

Zanim przejdę do omawiania metod i narzędzi, jakimi posłużyłam się w badaniu problemu, pragnę przytoczyć niektóre definicje pojęć – metoda i narzędzie badawcze, opierając się o lekturę.

Zdaniem W. Okonia, metoda to systematycznie stosowany sposób postępowania, prowadzący do założonego wyniku. Na dany sposób składają się czynności myślowe i praktyczne, odpowiednio dobrane i realizowane według ustalonej kolejności. 55 W. Zaczyński uważa, że metoda jest sposobem poznawania. Sposób ten musi być dostosowany zarówno do celu jak i do samego przedmiotu. 56

Podsumowując przytoczone wyżej definicje można stwierdzić, że metoda jest sposobem postępowania, dążącym do założonego wcześniej celu.

Przez narzędzia badawcze W. Okoń rozumie materiały lub urządzenia techniczne, służące do przeprowadzenia badań i opracowania ich wyników; mogą to być zarówno testy, testy programowane, programy komputerowe, algorytmy, kwestionariusze czy plany zajęć eksperymentowanych, jak też urządzenia techniczne w postaci aparatów fotograficznych czy komputerów. 57

Metoda, którą wykorzystałam w moich badaniach to metoda ankietowa. Ankieta jest metodą zdobywania informacji przez pytanie wybranych osób za pośrednictwem drukowanej listy pytań, zwanej kwestionariuszem.

---

55. W. Okoń, *Słownik Pedagogiczny*. PWN, Warszawa 1992, s. 121.

56. W. Zaczyński, *Praca badawcza nauczyciela*. PZWS, Warszawa 1968, s. 18.

57. Tamże, s. 153.

Zastosowany przeze mnie kwestionariusz zawiera 14 pytań, które ułożone zostały zgodnie z tematem mojej pracy oraz zgodnie z wcześniej określonym celem badań. Pytania mają prostą formę, dlatego kwestionariusz jest łatwy w odbiorze. Na podstawie tego kwestionariusza określiłam, czy wśród uczniów występuje przemoc i agresja.

3.4. Organizacja badań.

Badania przeprowadzono na terenie Szkoły Podstawowej nr 19 w Sosnowcu przy ulicy Składowej 5, w kwietniu 2009r. Jest to szkoła, w której znajdują się klasopracownie do nauczania poszczególnych przedmiotów w klasach 0-6, dobrze wyposażone w pomoce dydaktyczne. W szkole działają 2 świetlice wyposażone w kilka komputerów każda. Oprócz pracowni komputerowej, większość klas również posiada komputery, efektywnie wykorzystywane w pracy dydaktycznej i wychowawczej. Dzieci uczęszczające do tej szkoły wywodzą się z różnych środowisk rodzinnych.

W roku szkolnym 2008/2009 do szkoły uczęszcza 321 uczniów, nauka odbywa się w systemie jednozmianowym. Liczbę poszczególnych klas i uczniów ilustruje tabela 1.

Klasa	0	1	2	3	4	5	6	Ogółem
Liczba klas	2	2	2	2	2	2	2	14
Liczba uczniów	41	45	54	38	53	40	50	321

TABELA NR 1. LICZBA POSZCZEGÓLNYCH KLAS I UCZNIÓW.

W szkole pracuje 30 nauczycieli: 2 nauczycieli – w klasach „0”, 2 nauczycieli w świetlicy, 6 – w kształceniu zintegrowanym, pedagog szkolny, psycholog, pozostali to nauczyciele przedmiotowcy. 16 nauczycieli posiada status nauczyciela dyplomowanego, 5 to nauczyciele mianowani, 8 – kontraktowi, 1-stażysta. 28 posiada wykształcenie wyższe z przygotowaniem pedagogicznym, 2- licencjackie.

Badania zostały przeprowadzone wśród 75 losowo wybranych uczniów tejże szkoły. Pedagog szkolny oraz psycholog ściśle współpracują z nauczycielami, dziećmi oraz rodzicami.

ROZDZIAŁ 4

ANALIZA SYTUACJI DOTYCZĄCEJ AGRESJI I PRZEMOCY W SZKOLE PODSTAWOWEJ NR 19 W SOSNOWCU (NA PODSTAWIE WŁASNYCH BADAŃ).

---

4. ANALIZA SYTUACJI DOTYCZĄCEJ AGRESJI I PRZEMOCY W SZKOLE PODSTAWOWEJ NR 19 W SOSNOWCU (NA PODSTAWIE WŁASNYCH BADAŃ)

Przeprowadzone przeze mnie badania miały na celu stwierdzenie, czy w szkole występuje przemoc, jakie są jej formy i nasilenie, czy dzieci czują się w szkole bezpiecznie oraz czy w szkole istnieje program przeciwdziałania przemocy.

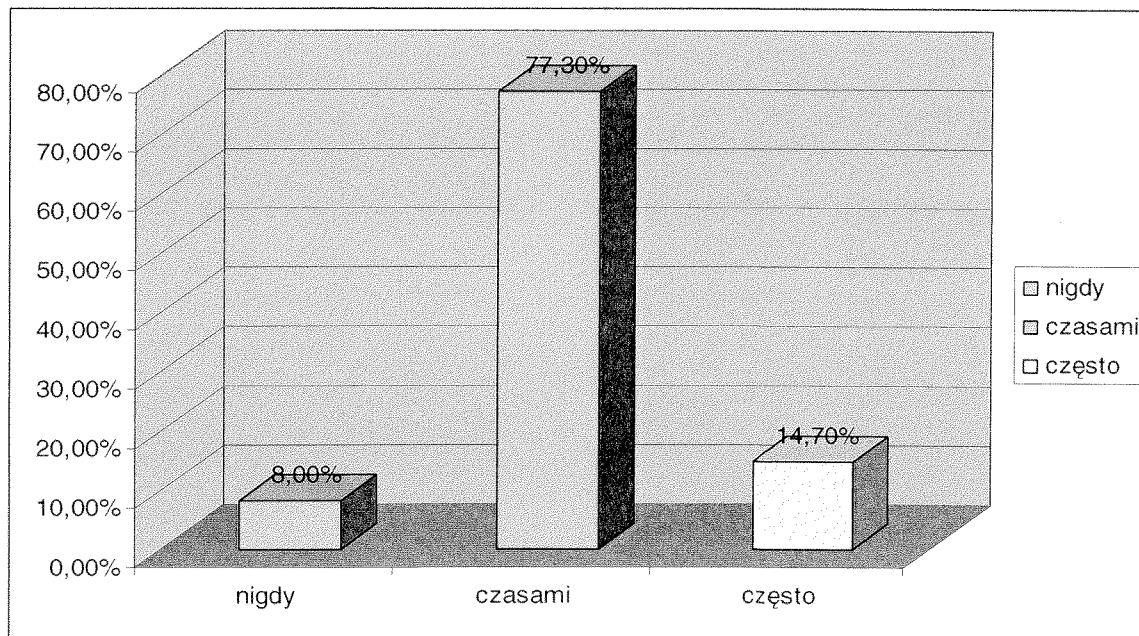
Poniżej przedstawię analizę poszczególnych pytań badawczych oraz uzyskanych na nie odpowiedzi.

4.1. Rodzaje przemocy.

Analizując wyniki badań, próbowałam ustalić czy na terenie szkoły dochodzi do aktów agresji i przemocy oraz jaki ich rodzaj dominuje wśród uczniów.

Na pytanie *Czy w twojej szkole dochodzi do aktów agresji i przemocy?* 8% badanych uczniów stwierdziło, że nigdy takie zjawisko nie miało miejsca, 77,3% odpowiedziało, że czasami się to zdarza, natomiast 14,7%, że często. Obrazuje to wykres 1.

WYKRES 1. WYSTĘPOWANIE AKTÓW AGRESJI I PRZEMOCY W SZKOLE.(WEDŁUG UCZNIÓW)

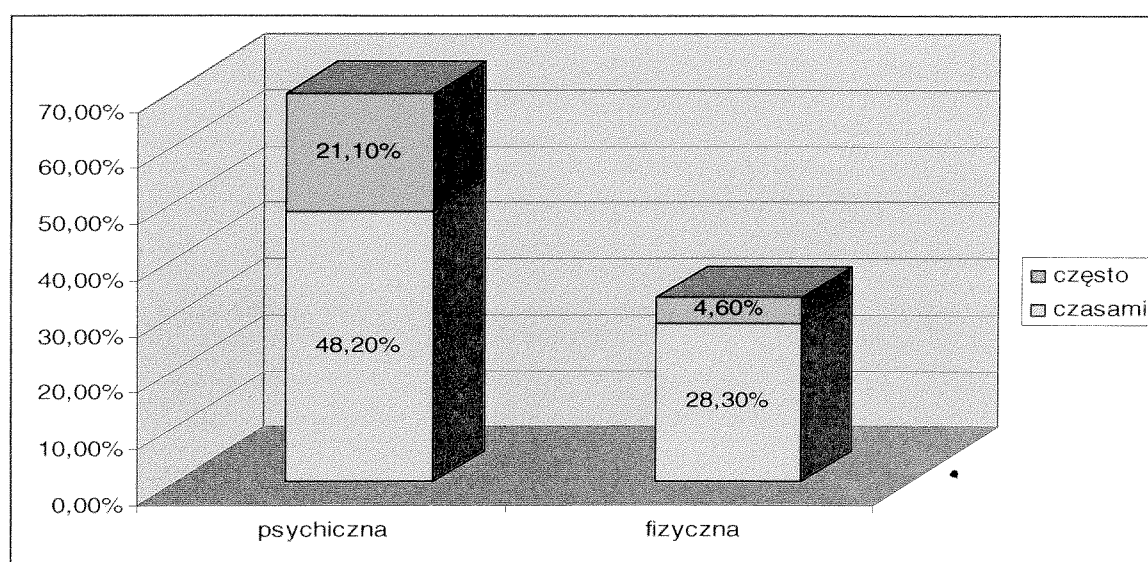

Źródło: opracowanie własne

Na podstawie dokładnej analizy udzielonych odpowiedzi ustaliłam, z jakimi rodzajami agresji i przemocy badani uczniowie spotkali się w szkole. Z agresją i przemocą psychiczną nie spotkało się nigdy 30,7% ankieterowanych uczniów, czasami obserwowało ją 48,2% natomiast często – 21,1% badanych. Z agresją i przemocą fizyczną nigdy nie spotkało się 67,1%, czasami obserwowało ją 28,3%, często – 4,6%. Analizując powyższe wyniki ustaliłam, że 69,3% badanych spotkało się w szkole z agresją i przemocą psychiczną, natomiast 32,9%, z agresją i przemocą fizyczną. (wykres 2.)

WYKRES 2. RODZAJE PRZEMOCY OBSERWOWANE PRZEZ UCZNIÓW W SZKOLE. (WEDŁUG UCZNIÓW)

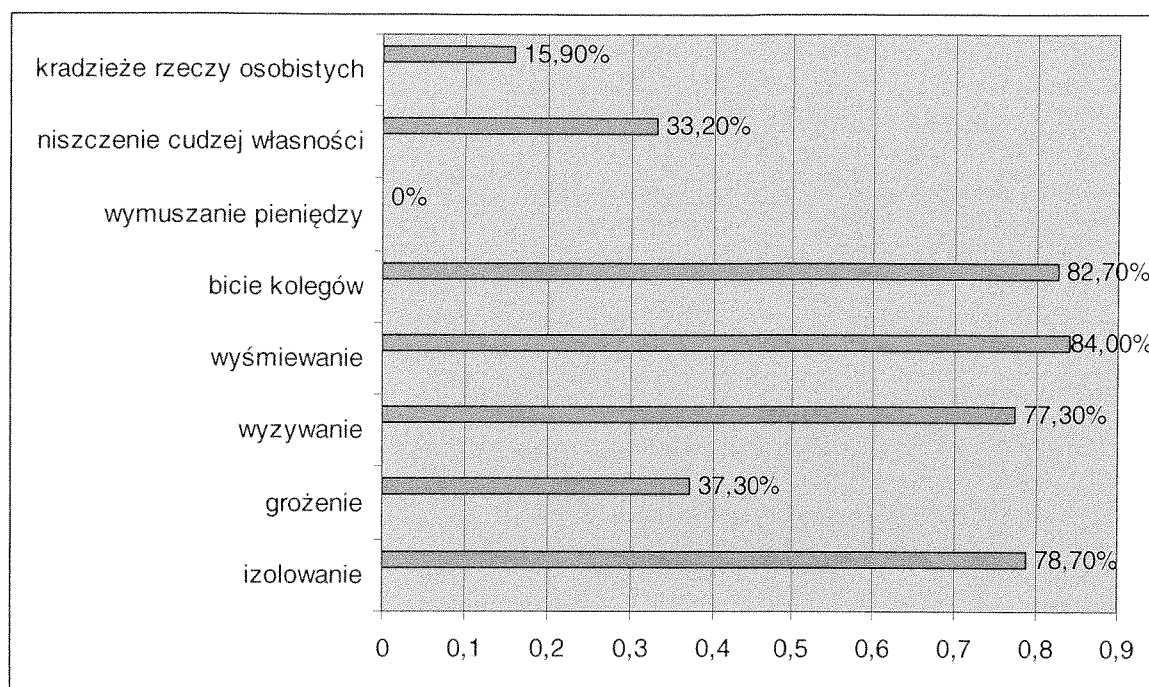
Źródło: opracowanie własne

Analiza wyników badań pozwoliła mi stwierdzić, że w szkole istnieje przemoc i w przeważającej części jest to przemoc psychiczna. Przemoc psychiczna nie zostawia widocznych śladów, przez co jest trudniejsza do wykrycia, a tym samym do zapobiegania jej. Może wywołać poważne konsekwencje, może być przyczyną wielu niepowodzeń w późniejszym życiu dziecka, które doświadczyło jej w trakcie nauki w szkole.

4.2. Formy przemocy.

Następnym interesującym mnie zagadnieniem w przeprowadzanych badaniach było ustalenie, jakie formy agresji i przemocy najczęściej występują wśród uczniów w szkole. Przedstawiam poniżej wykresy, które ilustrują omawiane zjawisko.

WYKRES 3. UCZNIOWIE JAKO ŚWIADKOWIE WYSTĘPOWANIA NASTĘPUJĄCYCH FORM PRZEMOCY.

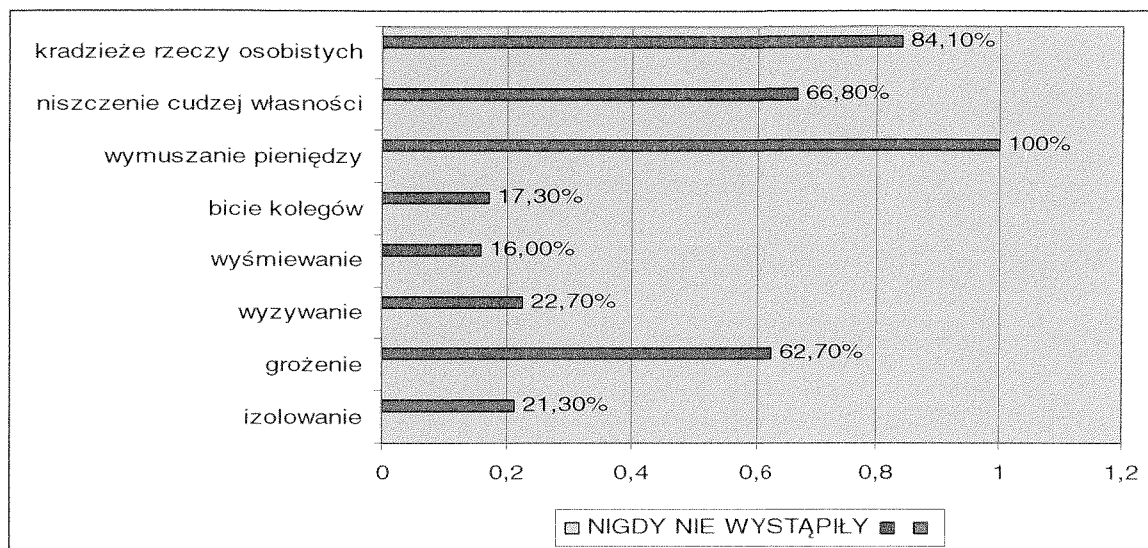

Źródło: opracowanie własne

Z przedstawionego wykresu wynika, że uczniowie najczęściej byli świadkami wyśmiewania – 84,0% badanych, bicia kolegów – 82,7% badanych, izolowania innych od grupy – 78,7%, wyzywania – 77,3%. Analizując dane wykresu, również na jego podstawie można stwierdzić, że według uczniów w szkole przeważa przemoc psychiczna, aczkolwiek przemoc fizyczna występuje również. Najrzadziej występują takie formy przemocy fizycznej, jak kradzieże rzeczy osobistych – 15,9%. Mniej, niż połowa badanych uczniów zetknęła się z grożeniem, natomiast według badanych w ogóle nie występuje zjawisko wymuszania pieniędzy.

Nieco inaczej przedstawiają się wykresy, kiedy analizując wyniki badań odnośnie występowania form agresji i przemocy, wzięłam pod uwagę trzy kryteria ich występowania: nigdy, czasami, często.

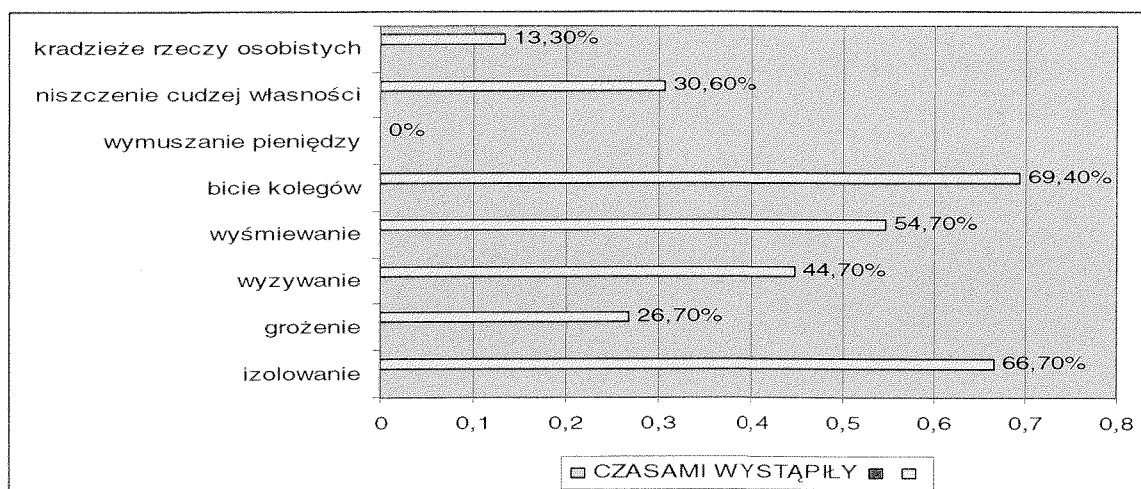
WYKRES 4. NIGDY NIE MIAŁY MIEJSCA NASTĘPUJĄCE FORMY AGRESJI I PRZEMOCY (WEDŁUG UCZNIÓW JAKO OBSERWATORÓW)

Źródło: opracowanie własne

Analizując powyższy wykres można stwierdzić, że ponad 100% badanych uczniów nigdy nie zaobserwowało w szkole wymuszania pieniędzy, ponad 80,0% nie zaobserwowało kradzieży rzeczy osobistych, a ponad 60,0% - niszczenia cudzej własności oraz groźenia. Na podstawie tego wykresu również można wywnioskować, że przeważnie badani uczniowie nigdy nie byli świadkami pewnych form przemocy fizycznej. (wykres 4.)

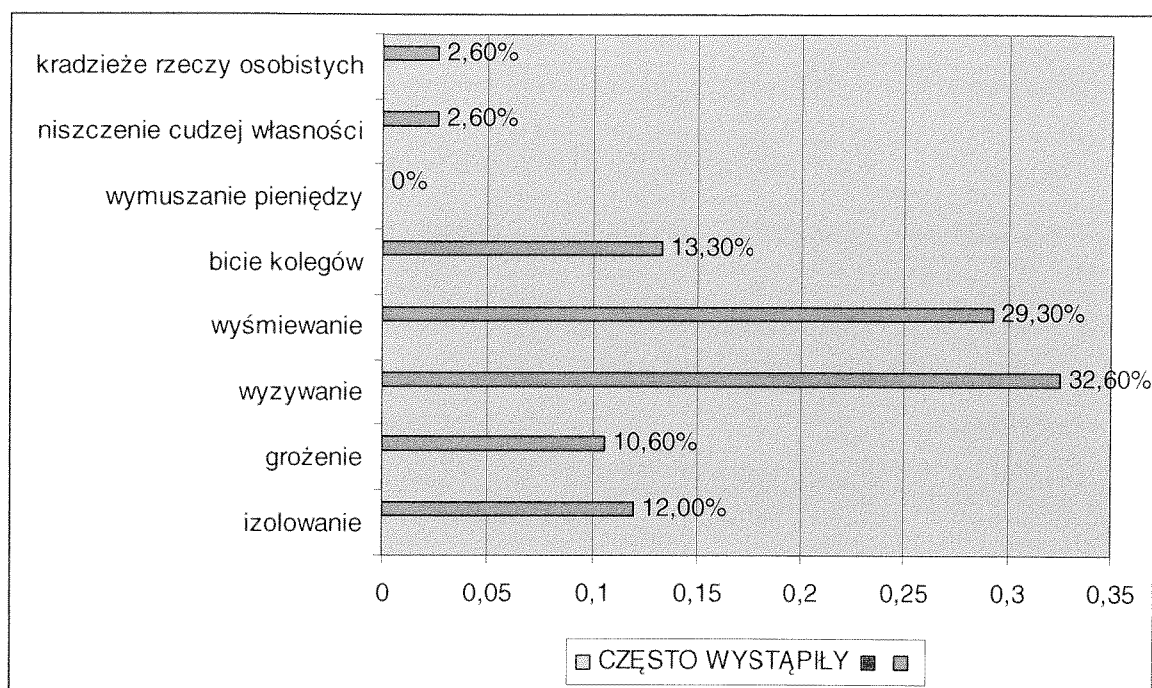
WYKRES 5. FORMY PRZEMOCY WYSTĘPUJĄCE CZASAMI. (WEDŁUG UCZNIÓW JAKO ŚWIADKÓW)

Źródło: opracowanie własne

Najwyższy odsetek badanych, bo aż 69,4% stwierdziło, że czasami było świadkiem takiej formy przemocy jak bicie kolegów, ponad połowa respondentów stwierdziła, że obserwowała czasami takie formy przemocy, jak izolowanie od grupy oraz wyśmiewanie.(wykres 5)

WYKRES 6. FORMY PRZEMOCY WYSTĘPUJĄCE CZĘSTO (WEDŁUG UCZNIÓW JAKO ŚWIADKÓW)

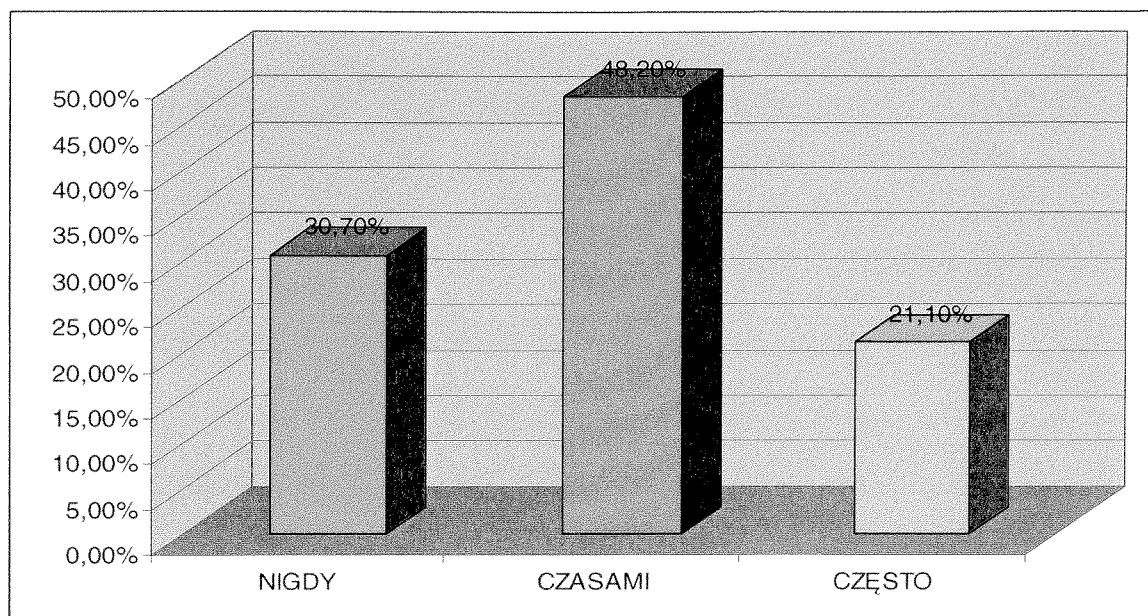
Źródło: opracowanie własne

32,6% badanych uczniów wypowiedziało się, że często byli świadkami wyzywania. Około 30,0% uczniów często obserwowało wyśmiewanie innych, bicie kolegów – około 14,0%, izolowanie od grupy oraz groźenie obserwowane było często przez mniej niż 12,0% respondentów. Pozostałe formy przemocy obserwowane były często przez niewielki odsetek badanych uczniów.(wykres 6)

4.3. Nasilenie agresji i przemocy.

Kolejnym zagadnieniem, które mnie interesowało było nasilenie przemocy w szkole. Dokonując analizy wyników badań ustaliłam, jakie według badanych uczniów są rozmiary przemocy występującej w środowisku szkolnym. Wielkość tego zjawiska przedstawiam z punktu widzenia uczniów jako obserwatorów, ofiar oraz sprawców tejże przemocy.

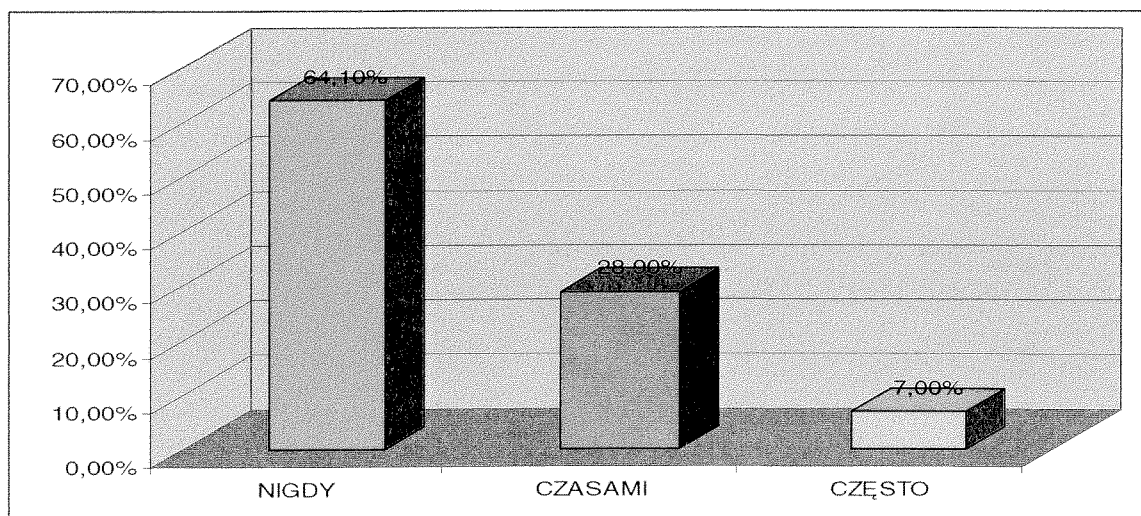
WYKRES 7. UCZNIOWIE JAKO ŚWIADKOWIE STOSOWANIA PRZEMOCY PSYCHICZNEJ PRZEZ INNYCH UCZNIÓW. (WEDŁUG UCZNIÓW)

Źródło: opracowanie własne

Powyższy wykres przedstawia nam, że 30,7% badanych uczniów nigdy nie obserwowało w szkole agresji i przemocy psychicznej stosowanej przez innych uczniów; 48,2% ankietowanych odpowiedziało, że tylko czasami obserwowało tego typu przemoc, natomiast jedna piąta badanych obserwowała takie zjawisko często.

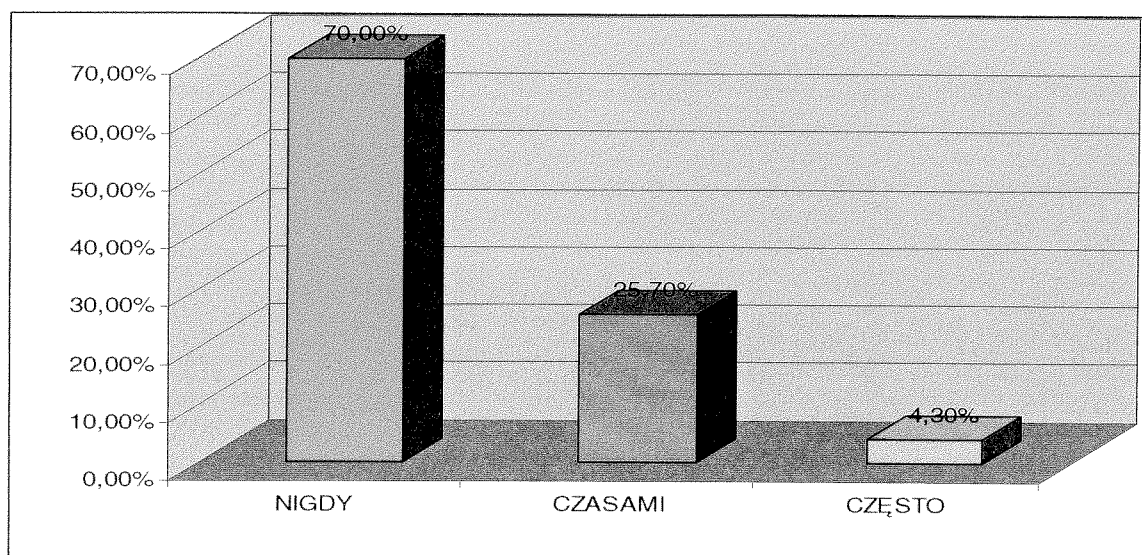
WYKRES 8. UCZNIOWIE JAKO OFIARY PRZEMOCY PSYCHICZNEJ. (WEDŁUG UCZNIÓW)

Źródło: opracowanie własne

Analizując wyniki badań w tym zakresie, ustaliłam wobec jakiego odsetka badanych uczniów zastosowano przemoc psychiczną. 64,1% respondentów stwierdziło, że nigdy nie zastosowano wobec nich agresji i przemocy psychicznej, 28,9% stwierdziło, że tylko czasami, natomiast częstego ich stosowania zaznało 7,0% badanych uczniów. (wykres 8.)

WYKRES 9. UCZNIOWIE JAKO SPRAWCY PRZEMOCY PSYCHICZNEJ WOBEC INNYCH UCZNIÓW. (WEDŁUG UCZNIÓW)

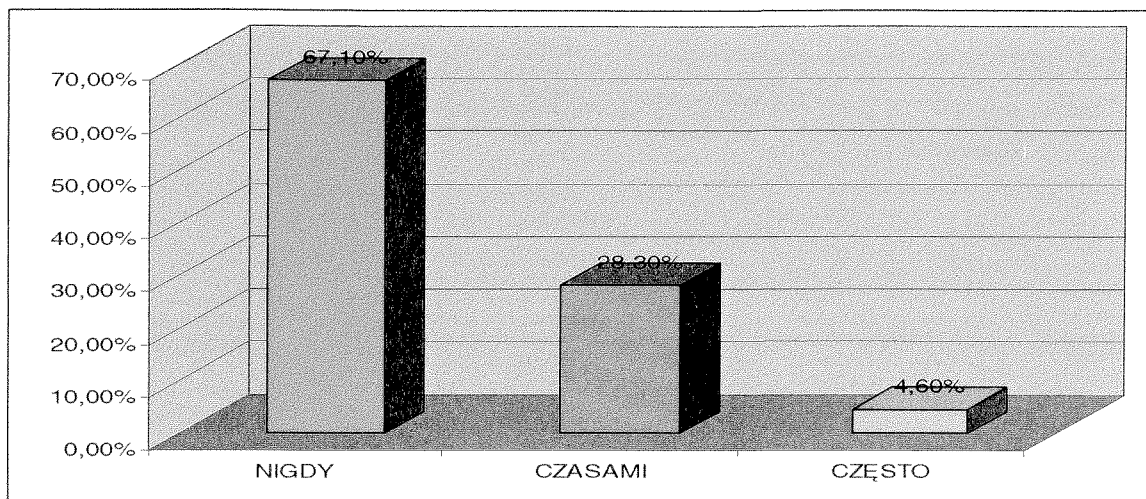
Źródło: opracowanie własne

Powyższy wykres przedstawia, jaki odsetek badanych uczniów przyznaje się do stosowania przemocy psychicznej wobec innych uczniów. 70,00% badanych stwierdziło, że nigdy nie zastosowało takiego rodzaju przemocy; 25,7% przyznało, że czasami zastosowało tego typu przemoc, natomiast 4,0% przyznało się do jej zastosowania wobec innych.

Jeśli chodzi o przemoc fizyczną, analizując wyniki badań, ustaliłam, że nigdy świadkami przemocy fizycznej wśród uczniów nie było 67,1 % ankietowanych; czasami obserwowała ją na terenie szkoły 28,3% badanych, a 4,6% badanych uczniów było świadkiem częstego występowania tego zjawiska.

Wyniki analizy przeprowadzonych badań z tego zakresu przedstawia poniższy wykres.(10)

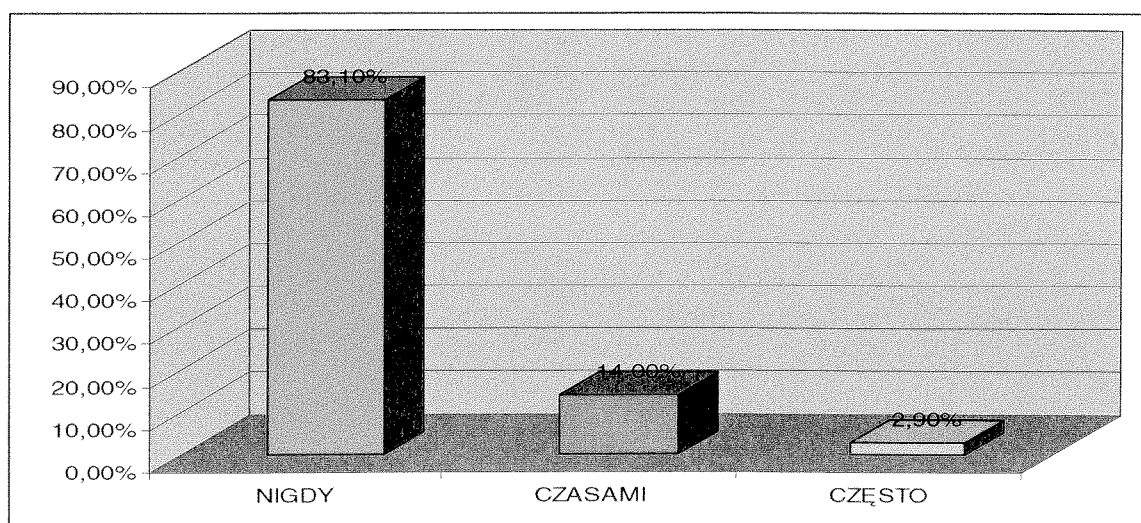
WYKRES 10. UCZNIOWIE JAKO ŚWIADKOWIE STOSOWANIA PRZEMOCY FIZYCZNEJ PRZEZ INNYCH UCZNIÓW.

Źródło: opracowanie własne

Kolejny wykres obrazuje odsetek ankietowanych uczniów wobec których inni uczniowie szkoły użyli przemocy fizycznej. I tak, nigdy ofiarami stosowania przez innych uczniów tego rodzaju przemocy nie było 83,1% badanych uczniów; 14,0% uczniów stwierdziło, że czasami wobec nich inni stosowali taką przemoc, natomiast wobec 2,9% taką przemoc stosowano często.

WYKRES 11. UCZNIOWIE JAKO OFIARY PRZEMOCY FIZYCZNEJ. (WEDŁUG UCZNIÓW)

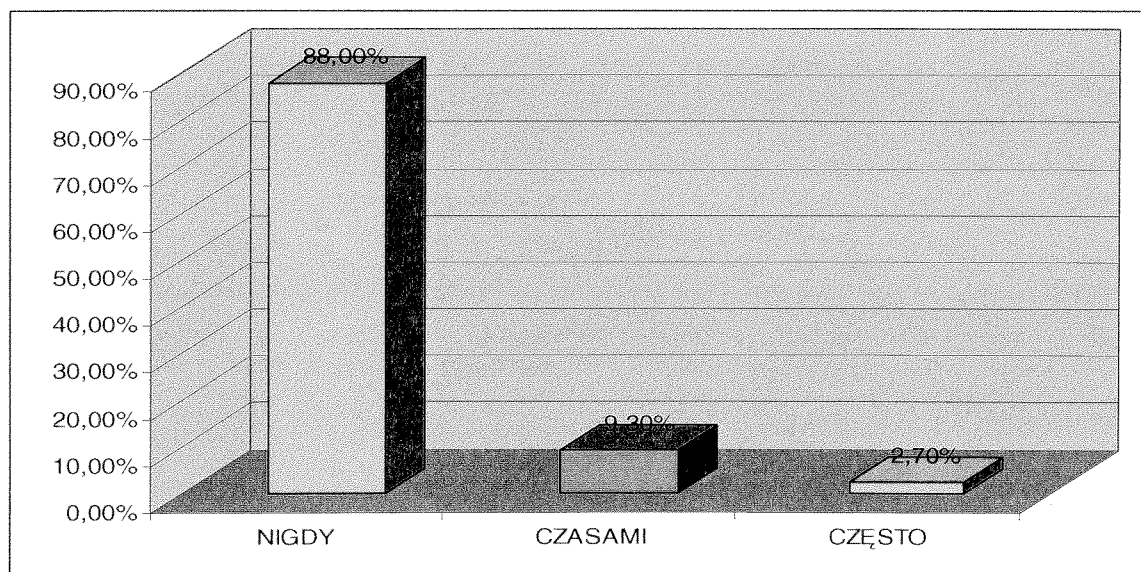

Źródło: opracowanie własne

83,1% ankietowanych uczniów wypowiedziało się, że nigdy nie było w szkole ofiarą przemocy, 14,0% przyznało, że czasami zastosowano wobec nich taki jej rodzaj, natomiast przemoc fizyczną użyto często wobec 2,9% respondentów.

Analizując kolejne wyniki badań stwierdziłam, że 2,7% badanych uczniów przyznało się do częstego stosowania wobec innych przemocy fizycznej; kolejne 9,3% przyznało, że czasem zastosowało tę przemoc; natomiast aż 88,0% ankietowanych stwierdziło, że nigdy w stosunku do innych uczniów nie użyło przemocy fizycznej.(wykres 12)

WYKRES 12. UCZNIOWIE STOSUJĄCY PRZEMOC FIZYCZNĄ WOBEC INNYCH UCZNIÓW.

Źródło: opracowanie własne

Podsumowując analizę wyników badań odnośnie nasilenia przemocy w szkole, można stwierdzić, że przemoc fizyczna w tejże szkole istnieje również ale nie w tak dużych rozmiarach jak w przypadku przemocy psychicznej. Prawie 70,0% badanych uczniów nigdy nie było świadkiem tejże przemocy, natomiast ponad 80,0% ankietowanych nie było ani ofiarą przemocy fizycznej, ani jej sprawcą.

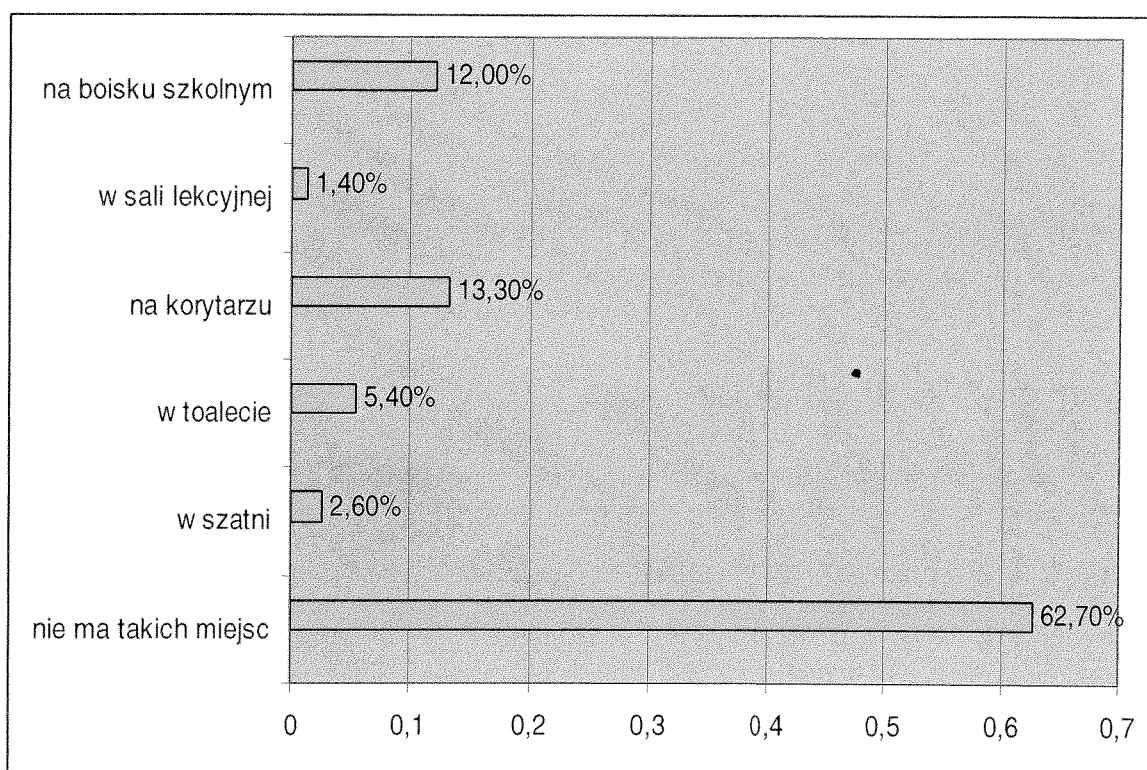

4.4. Poczucie bezpieczeństwa dzieci w szkole.

Kolejny problem badawczy, który poruszyłam w mojej pracy to poczucie bezpieczeństwa dzieci w szkole. Analizując wyniki badań uzyskałam odpowiedź na interesujące mnie pytania.

Na pytanie, gdzie w szkole badane dzieci czują się najbardziej zagrożone przemocą - 62,7% badanych stwierdziło, że nie ma takich miejsc-wszędzie czują się bezpiecznie. Pozostałe odpowiedzi przedstawia wykres zamieszczony poniżej.

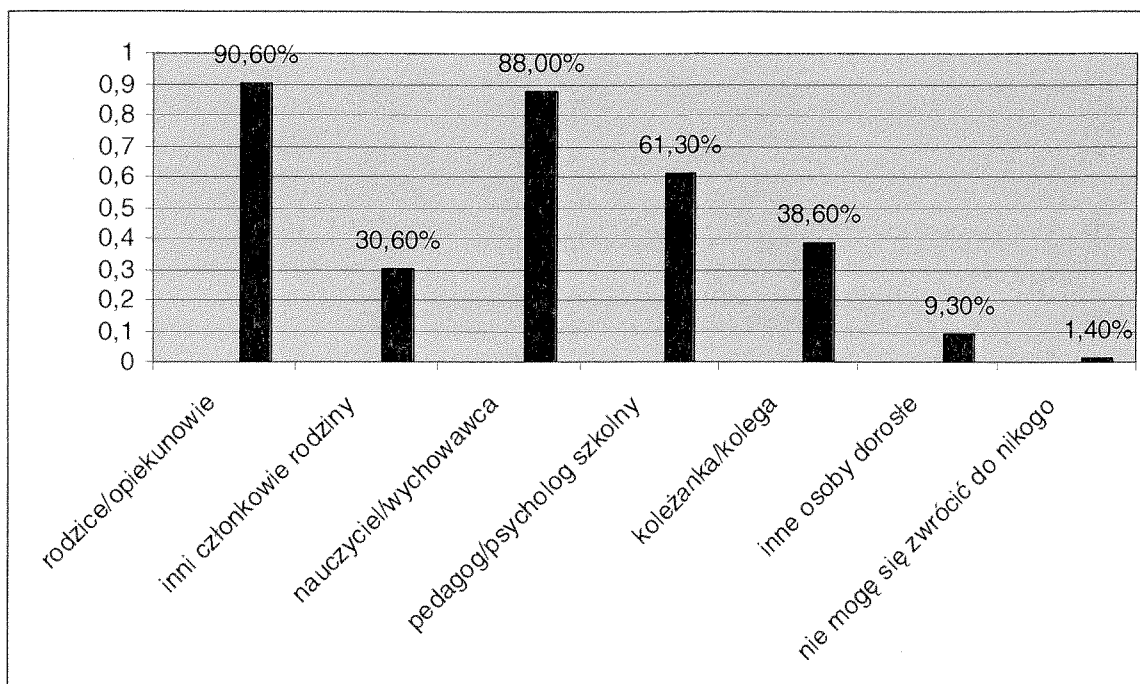
WYKRES 13. MIEJSCA, GDZIE BADANI CZUJĄ ZAGROŻENIE PRZEMOCĄ.

Źródło: opracowanie własne

Na pytanie do kogo badani uczniowie mogą zwrócić się ze swoimi problemami odpowiedzi przedstawiały się następująco:

WYKRES 14. OSOBY, DO KTÓRYCH UCZNIOWIE MOGĄ SIĘ ZWRÓCIĆ ZE SWOIMI PROBLEMAMI.

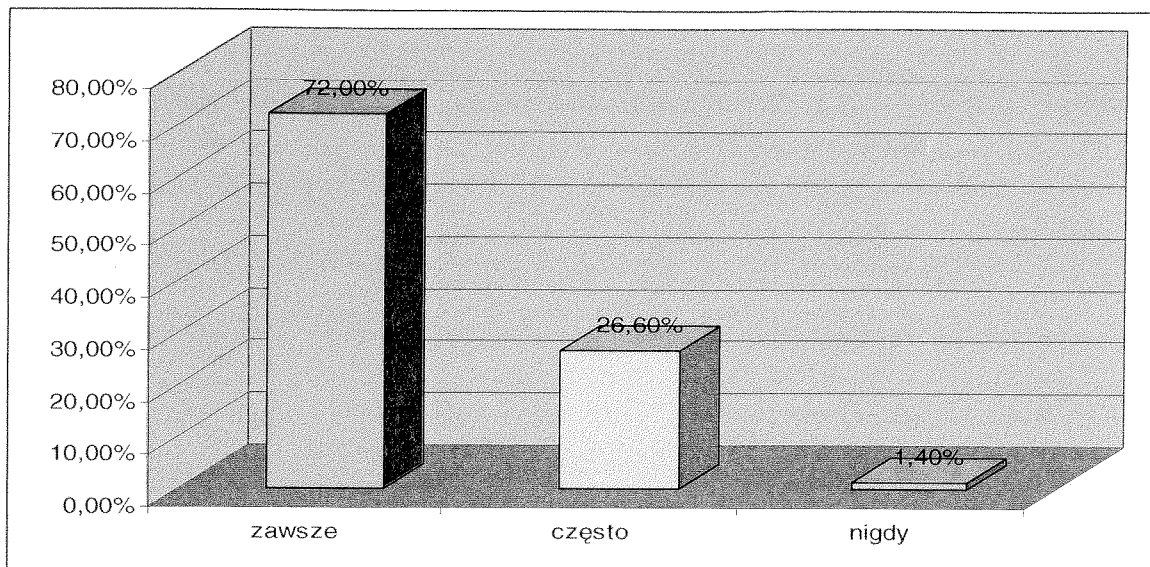
Źródło: opracowanie własne

Według analizy wyników badań ankietowani mają największe zaufanie do swoich rodziców (90,6%), do nauczycieli i wychowawców (88,0%) oraz do pedagoga i psychologa szkolnego (61,3%). Niepokojącym jest fakt, iż jedna osoba odpowiedziała, że nie może się zwrócić do nikogo. Również jedna osoba nie udzieliła odpowiedzi na to pytanie.

Analizując wyniki kolejnych pytań ankietowych ustaliłam, że według 72,0% badanych nauczyciele w szkole zawsze reagują na stosowane przez uczniów formy agresji i przemocy; 26,6% uważa, że tylko czasami, natomiast 1,4% stwierdziło, że nauczyciele nigdy tego nie robią.

Wyniki na wykresie przedstawiają się następująco:

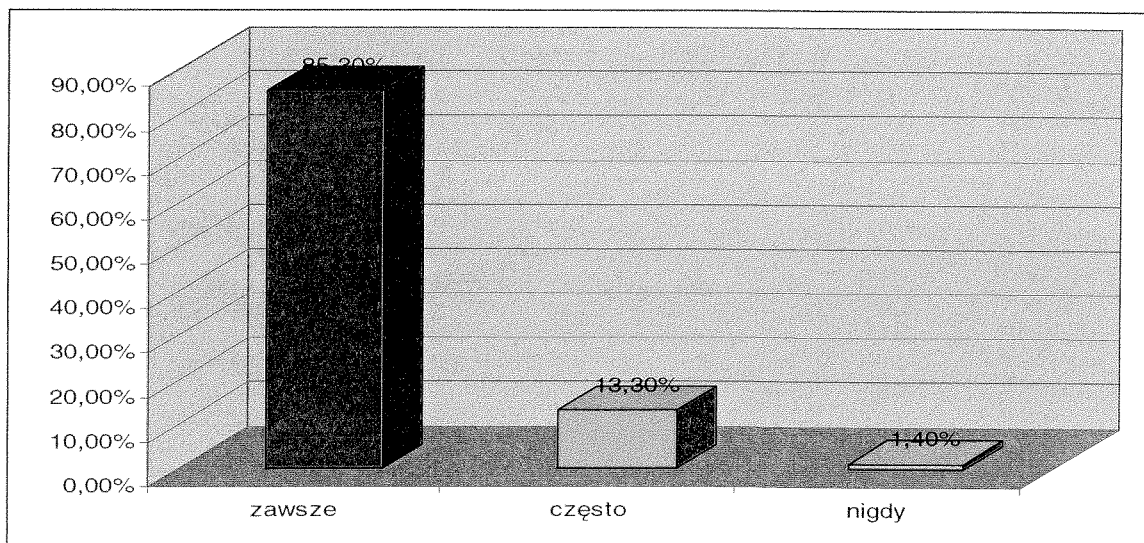
WYKRES 15. CZY NAUCZYCIELE REAGUJĄ NA STOSOWANE W SZKOLE FORMY PRZEMOCY? (WEDŁUG UCZNIÓW)

Źródło: opracowanie własne

Na kolejne pytanie *Czy ofiara agresji i przemocy może liczyć w szkole na pomoc ze strony nauczyciela, pedagoga, psychologa?* 85,3% ankietowanych stwierdziło, że ofiara przemocy zawsze może liczyć w szkole na pomoc nauczycieli i pedagoga szkolnego, 13,3% odpowiedziało, że czasami, 1,4% - nigdy na taką pomoc nie może liczyć.

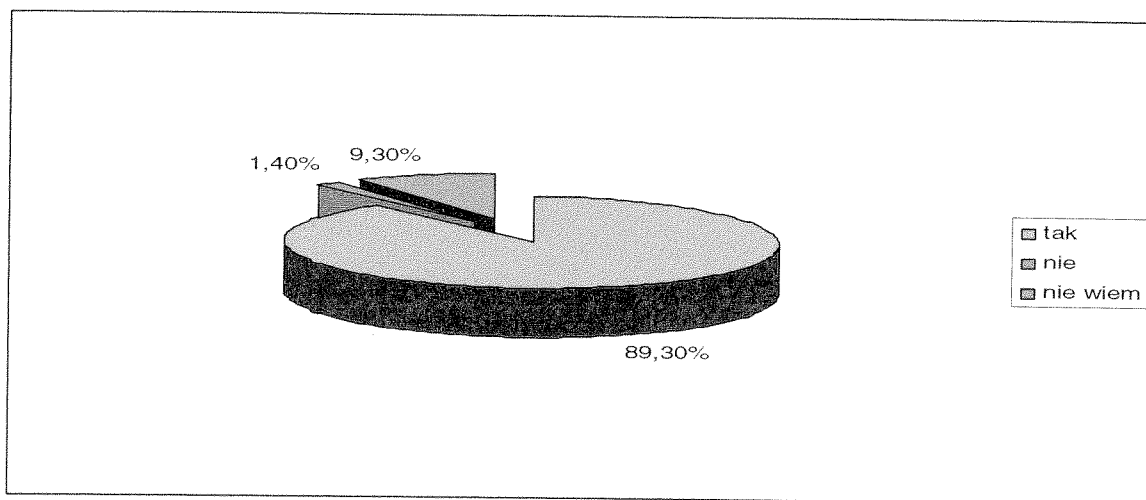
WYKRES 16. CZY OFIARA AGRESJI I PRZEMOCY MOŻE LICZYĆ W SZKOLE NA POMOC NAUCZYCIELI I PEDAGOGA SZKOLNEGO? (WEDŁUG UCZNIÓW)

Źródło: opracowanie własne

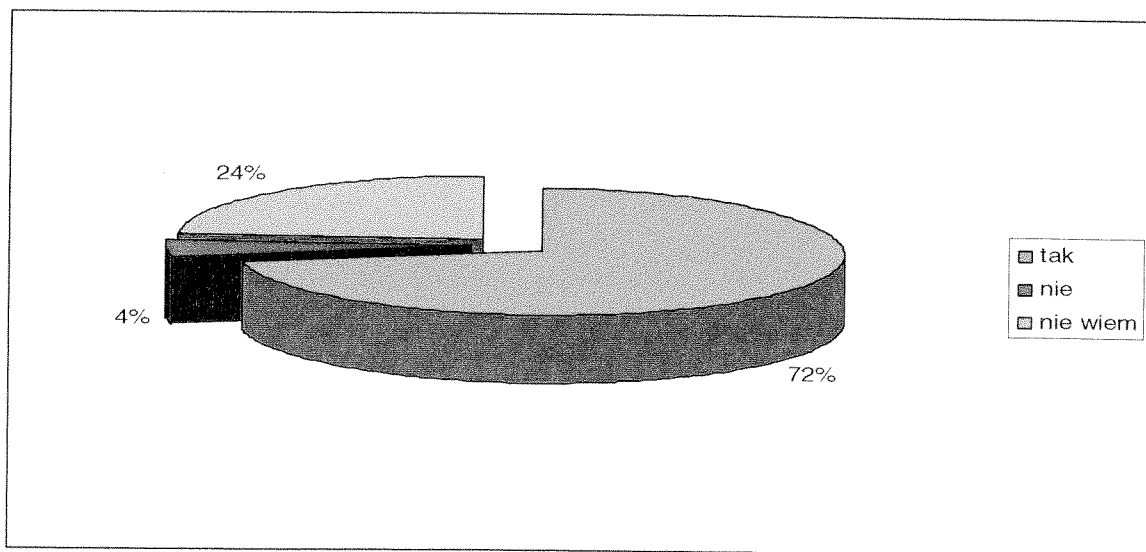
Analiza odpowiedzi na kolejne pytania wykazała, że 89,3% badanych stwierdziło, iż w szkole omawiany jest problem przemocy, natomiast 9,3% nic o tym nie wie. 72,0% ankietowanych stwierdziło, iż wie o realizacji w szkole programu przeciwko przemocy, 4,0% uważa że taki program nie jest realizowany, a 24,0% nic o tym nie wie. Analiza wyników przedstawiona jest na wykresach 16 i 17.

WYKRES 17. CZY W SZKOLE OMAWIANY JEST PROBLEM NIEWŁAŚCIWEGO ZACHOWANIA ZWIĄZANEGO Z AGRESJĄ I PRZEMOCĄ? (WEDŁUG UCZNIÓW)

Źródło: opracowanie własne

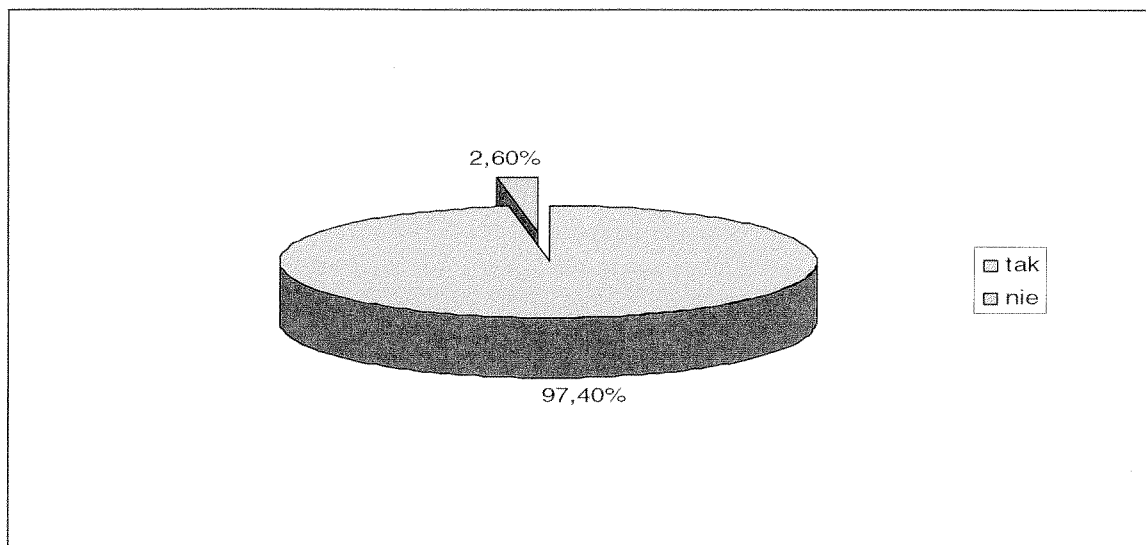
WYKRES 18. CZY W SZKOLE REALIZOWANY JEST PROGRAM PRZECIWKO ZŁYM, NIEAKCEPTOWANYM ZACHOWANIOM? - AGRESJA I PRZEMOC - (WEDŁUG UCZNIÓW)

Źródło: opracowanie własne

Ostatnim pytaniem w tym problemie badawczym było pytanie, czy badani uczniowie czują się w swojej szkole bezpiecznie. 97,4% respondentów odpowiedziało, że tak; 2,6% ankietowanych stwierdziło, że w szkole nie czuje się bezpiecznie. Poniższy wykres przedstawia poczucie bezpieczeństwa uczniów w szkole.

WYKRES 19. CZY CZUJESZ SIĘ BEZPIECZNIE W SWOJEJ SZKOLE?

Źródło: opracowanie własne

4.5. Ewaluacja programu profilaktycznego - badania własne i wnioski a szkolny program profilaktyczny.

Agresja i przemoc w rodzinie, szkole i na ulicy to obecnie powszechne zjawiska w naszym społeczeństwie. Sprzyja temu kryzys wartości i autorytetów, osłabienie więzi rodzinnych, frustracja spowodowana ubóstwem, pozostawianie młodych ludzi z ich własnymi problemami. Dodatkowo agresywne wzorce upowszechniają środki masowego przekazu, które zamiast krytykować negatywne, nieakceptowane zachowania, często nagłaśniają je, szukając taniej sensacji.

Problem przemocy wśród dzieci był już niejednokrotnie badany i omawiany. Przedmiotem analizy w mej pracy uczyniłam zjawisko agresji i przemocy wśród dzieci szkoły podstawowej nr 19 w Sosnowcu. Dokonując analizy wyników badań stwierdziłam przede wszystkim, że w szkole (według badanych uczniów) występuje zjawisko przemocy. Nie jest ono jednak tak bardzo nasilone jak można byłoby sądzić, biorąc pod uwagę częstotliwość występowania agresji i przemocy w innych placówkach.

Badane dzieci stwierdziły, że w szkole dochodzi do aktów agresji i przemocy (77,0%-czasami; 14,7%-często), jednakże dokładna analiza wyników badań pozwoliła mi na wyciągnięcie ciekawych wniosków. Ważnym jest fakt, iż **83,1%** ankietowanych dzieci **nigdy nie było ofiarą agresji i przemocy fizycznej**, natomiast **ofiarą przemocy psychicznej nigdy nie było 64,1%**. Również jeśli chodzi o sprawców, wyniki te są interesujące. **Do stosowania przemocy psychicznej** wobec innych uczniów **przyznaje się 30,0% uczniów** (czasami-25,7%, często- 4,3%), natomiast **fizycznej – 12,0%** (czasami-9,3%, często-2,7). Porównując wyniki można stwierdzić, że w szkole, mimo nie bardzo nasilonego zjawiska przeważa jednak agresja i przemoc psychiczna. O tyle poważniejsza, że bardzo trudna do zdiagnozowania. Uważam, że każda przemoc, nawet ta, która występuje czasami jest problemem poważnym i nie należy go bagatelizować.

Analiza wyników badań pozwoliła mi stwierdzić, jakie **formy przemocy i agresji** występują wśród uczniów. Są to głównie: **wyzywanie, bicie kolegów, izolowanie od grupy, wyśmiewanie, wyzywanie**. Okazuje się ponownie, że większość z tych form należy do form przemocy psychicznej.

Biorąc pod uwagę wyniki badań dotyczące nasilenia tego zjawiska w szkole ustaliłam jego rozmiary kierując się pewnymi kryteriami. Wzięłam pod uwagę badanych uczniów jako obserwatorów danego zjawiska, uczniów jako ofiary przemocy oraz uczniów jako sprawców przemocy.

Według ankietowanych jako świadków, przemoc psychiczna głównie występowała czasami, rzadziej wypowiadali się oni, że często. Ofiarami przemocy też byli czasami, natomiast ponad połowie nigdy nie zdarzyło się paść ofiarą przemocy. Ponad **20,0%** respondentów przyznała, że czasem **stosuje przemoc psychiczną**. Ciekawym jest fakt, że uczniowie często są świadkami stosowania przemocy wobec innych, a sami nigdy albo w niewielkim stopniu padali ofiarą przemocy czy to psychicznej, czy też fizycznej. Nie ulega jednak wątpliwości, że przemoc w tejże szkole wśród uczniów istnieje.

Bardzo zainteresowały mnie wyniki badań dotyczące poczucia bezpieczeństwa badanych dzieci w szkole. **97,4%** respondentów stwierdziła, że **ma poczucie bezpieczeństwa w swojej szkole**, natomiast nie czuje się w szkole bezpiecznie 2,6% badanych. Uczniowie w dużym stopniu mają zaufanie do osób dorosłych i mogą zwrócić się do nich ze swoimi problemami. **Poza rodzicami (90,6%)** w większości przypadków, jak twierdzą, **mają zaufanie do nauczycieli i wychowawców(88,0%) oraz pedagoga i psychologa szkolnego (61,3%)**.

Ponad 85% badanych uczniów przyznało, że ofiara przemocy zawsze może liczyć na pomoc ze strony nauczycieli i pedagoga szkolnego, zawsze też (72%) nauczyciele reagują na akty przemocy stosowane w szkole.

Analiza wyników badań pozwoliła mi stwierdzić, że uczniowie w prawie 90,0% potwierdzają omawianie problemu przemocy w szkole, większość badanych przyznała, że w szkole realizowany jest program przeciwko przemocy (72%).

Nie ma wątpliwości, że w szkole, wśród uczniów występuje agresja. Nie występują jednak bardzo poważne problemy wychowawcze, nie mówiąc już o drastycznych przypadkach agresji i przemocy, o jakich się słyszy i jakie występują w innych szkołach. Uczniowie czują się bezpiecznie w swojej szkole, a my – nauczyciele, staramy się być otwarci na problemy dzieci. Wiadomym jest, że przemoc nie zniknie nagle z naszej szkoły i naszego życia. Zadaniem naszym nie jest hamowanie przejawów działań agresywnych dziecka lecz zmiana aspołecznych na prospołeczne formy postępowania. Od wielu lat prowadzimy w szkole działania mające na celu zmniejszenie agresji i przemocy wśród dzieci. Realizujemy zadania w ramach programów wychowawczych oraz profilaktycznych, mające na celu wyeliminowanie zachowań nieakceptowanych społecznie. Działania profilaktyczne szkoły mają na celu również wspieranie ucznia w radzeniu sobie z trudnościami, potrafiącego rozwiązywać problemy życiowe, znającego podstawowe zasady i reguły obowiązujące w relacjach międzyludzkich. W programach profilaktycznych, które opracowujemy dla poszczególnych ciągów klasowych **opracowujemy zagadnienia dotyczące:**

- bezpieczeństwa ucznia w różnych sytuacjach
- profilaktyki uzależnień i ich skutków
- zachowania ostrożności w kontaktach z nieznanymi
- zapobiegania agresji
- przestrzegania zasad zgodnego funkcjonowania w grupie
- respektowania norm grupowych
- zachowań asertywnych
- panowania nad swoimi negatywnymi emocjami
- kształtowania wrażliwości na krzywdę innych
- pokojowego rozwiązywania konfliktów
- sposobów radzenia sobie z własnymi uczuciami, sytuacjami konfliktowymi
- kształtowania umiejętności komunikowania się z innymi

Co roku we wszystkich klasach kładziemy duży nacisk na podniesienie dyscypliny oraz ponoszenie odpowiedzialności za swoje zachowanie. Zajęcia poświęcane są właśnie przeciwdziałaniu zachowaniom agresywnym. Prowadzimy je przede wszystkim metodami aktywizującymi, które są najbardziej przez uczniów lubiane. Na zajęcia zapraszamy zarówno specjalistów pracujących w szkole (pedagog i psycholog szkolny), jak i z zewnątrz. Systematycznie prowadzimy sprawozdania z działalności, przeprowadzamy ankiety ewaluacyjne, pozwalające stwierdzić czy założone cele zostały zrealizowane, a następnie po wnikliwej analizie wyciągamy wnioski do pracy na kolejne miesiące. Zapisy dotyczące przeciwdziałaniu agresji i przemocy znajdują się również w dokumentach szkolnych,

takich jak:

- Statut Szkoły
- Szkolny Program Wychowawczy
- Wewnątrzszkolny System Oceniania
- Szkolny Program Profilaktyki
- Regulamin Szkoły

W szkole realizujemy systematycznie program *Zero tolerancji dla przemocy w szkole*.

Działania, jakie podejmujemy w zakresie przeciwdziałania agresji i przemocy to:

1. Szybka reakcja na przypadki agresji i przemocy
2. zajęcia pozalekcyjne
3. spotkania integracyjne
4. pokazywanie pozytywnych przykładów
5. rozmowy indywidualne z uczniami
6. zajęcia dla uczniów z psychologiem
7. kontakty i współpraca z rodzicami
8. edukowanie nauczycieli
9. współpraca z policją, sądem, kuratoriami
10. dyżury nauczycieli
11. kontrakty klasowe
12. mediacje rówieśnicze
13. skrzynka zaufania
14. diagnoza problemu

W październiku 2007 roku przystąpiliśmy do programu społecznego, przeciwdziałającego agresji i przemocy *Szkoła bez przemocy*.

Biorąc pod uwagę przeprowadzoną przeze mnie ankietę i analizę pytań badawczych, uważam, że konieczne jest dalsze działanie w celu przeciwdziałania agresji i przemocy wśród uczniów naszej szkoły. Jak wspomniałam wcześniej nawet niski poziom tego zjawiska nie upoważnia nikogo do zaprzestania tego typu działań. Co roku nowi uczniowie rozpoczynają naukę w naszej szkole. Uczniowie ci wywodzą się z różnych środowisk rodzinnych i zawsze istnieje zagrożenie pojawienia się tego zjawiska w nasilonym stopniu. My – nauczyciele musimy zawsze być przygotowani na zaistnienie takiej sytuacji i przeciwdziałać jej.

ROZDZIAŁ 5

JAK RADZIĆ SOBIE Z AGRESJĄ I PRZEMOCĄ W SZKOLE PODSTAWOWEJ NR 19 W SOSNOWCU.

---

5. JAK RADZIĆ SOBIE Z PRZEMOCĄ I AGRESJĄ W SZKOLE PODSTAWOWEJ NR 19 W SOSNOWCU.

W wyniku przeprowadzonej przeze mnie ankiety, okazało się, że w naszej szkole występują akty agresji i przemocy. Uważam, że w związku z tym należy dokonać dokładnej analizy przyczyn jej występowania. Jeżeli okaże się, że przyczyny tego typu zachowań tkwią w środowisku rodzinnym, to należy wziąć pod uwagę wsparcie rodziny w jej funkcji wychowawczej (tego typu działania już podejmujemy). Jeśli okaże się, że przyczyną występowania tego typu aktów jest nieumiejętność nawiązywania kontaktów z rówieśnikami, wówczas należy zaplanować doskonalenie umiejętności komunikacyjnych uczniów (tego typu ćwiczenia odbywają się w klasach starszych w ramach współpracy z psychologiem szkolnym). Może się również okazać, że zachowania agresywne związane są z czynnikami osobowymi ucznia, niezależnymi od niego (np. zespół nadpobudliwości psychoruchowej – ADHD). Wspólnie z rodzicami należy wziąć pod uwagę właściwą diagnozę medyczno-psychologiczną dziecka, a nauczyciel pracujący z nim powinien być odpowiednio przygotowany do pracy. Wszystkie te działania muszą być oczywiście uwzględnione w szkolnych działaniach profilaktycznych. Wspólnie poszukujemy rozwiązań, aby radzić sobie w sytuacjach problemowych, uczestniczymy w spotkaniach ze specjalistami i szkoleniach związanych z tym tematem.

5.1. PROPONOWANE ŚRODKI ZARADCZE I METODY REALIZACJI.

Ponieważ z agresją i przemocą mamy do czynienia i przeciwdziałamy jej od lat, pragnę przedstawić w tym rozdziale środki zaradcze stosowane przez nas. Jak wspomniałam wcześniej, realizujemy różnorodne działania profilaktyczne, mające na celu przeciwdziałanie agresji i przemocy w naszej szkole. Działania te są planowane, mają charakter długofalowy oraz dają możliwość włączania nowych treści stosownie do zaistniałych potrzeb (uwzględniając wymogi sytuacyjne).

Podstawowym środkiem zaradczym, który powinniśmy zastosować jest właśnie przeprowadzenie ankiety wśród uczniów, a następnie analiza sytuacji. Dzięki ankiecie będziemy mieli obraz sytuacji, mającej miejsce w szkole. Następnie w oparciu o wnioski z przeprowadzonych badań należy opracować plany wychowawcze i profilaktyczne.

Środkiem zaradczym w realizacji programu przeciwdziałającego

agresji jest dzień poświęcony walce z agresją i przemocą w szkole. W naszej szkole dzieci klas starszych pod opieką pedagoga i psychologa szkolnego przygotowują apel oraz przedstawienie związane z tematem. Z tym środkiem zaradczym związany jest następny, a mianowicie zajęcia integracyjne. Tego typu wspólne zajęcia zbliżają grupę i wzmacniają więzi między uczniami.

W bieżącym roku szkolnym po raz drugi organizowane będą takie dni (25, 26, 27 maja). Przygotowując całą uroczystość dzieci współpracują ze sobą, są za siebie wzajemnie odpowiedzialne, uczą się też odpowiedzialności za samego siebie, respektują normy i zasady występujące w grupie. Scenariusze uroczystości związanych z obchodem *Dni bez przemocy*. przedstawiam jako załącznik.

Uważam, że ważnym środkiem zaradczym jest funkcjonująca w szkole *skrzynka zaufania*. Są dzieci, które z różnych powodów nie skontaktują się bezpośrednio z nauczycielem czy psychologiem szkolnym. Są to dzieci nieśmiałe, niepewne, często traktowane przez innych jako tzw. *kozy ofiarne*. Te dzieci właśnie często stają się ofiarami agresji. Nie zwrócą się po pomoc do nauczyciela, gdyż wstydzą się, uznają się za winne zaistniałej sytuacji, często boją się restrykcji ze strony sprawców. Skrzynka zaufania pozwala im przełamać pierwsze bariery, pozwala zrobić pierwszy krok w pokonywaniu swego lęku i niepewności. Często dla takich dzieci jest to jedyna forma zwrócenia się po pomoc i dlatego nie wolno nam tego zlekceważyć bądź przeoczyć.

Kolejne środki zaradcze, które warto tu przytoczyć to zajęcia pozalekcyjne, gdzie rozwijana jest np. asertywność (umiejętność odróżnienia: asertywność-uległość-agresja); zajęcia wyciszające, relaksacyjne; trening komunikacji itp. Wyjścia organizowane przez nauczycieli- w naszej szkole nauczyciele pracujący w świetlicy organizują dzieciom wyjścia i wycieczki (przeważnie w soboty), mające na celu integrację dzieci o różnych zachowaniach (z przejawami agresji) i wywodzących się z różnych środowisk rodzinnych.

Godziny wychowawcze są bardzo ważnym elementem w działaniach mających na celu przeciwdziałanie agresji i przemocy w szkole. Powinny być one wykorzystywane do prowadzenia zajęć o charakterze integracyjnym. Takie też zajęcia mają miejsce w naszej szkole. Są prowadzone przez wychowawcę klasy bądź psychologa szkolnego. Celem tych zajęć jest:

- zwiększenie umiejętności radzenia sobie z własną złością
- zwiększenie umiejętności radzenia sobie z przejawami agresji

- zwiększenie odpowiedzialności za własne działania
- zwiększenie integracji klasy
- umiejętność poszukiwania nieagresywnych metod rozwiązywania konfliktów

Bardzo ciekawą pozycją, którą mogę polecić do realizacji na godzinach wychowawczych jest program *SAPER – czyli jak rozminować agresję. Program profilaktyczno-wychowawczy dla klas IV-VI szkół podstawowych* Renaty Knez oraz Wojciecha M. Słoniny. Elementy tego programu są realizowane w naszej szkole. Celem tego programu jest rozbudzenie u odbiorców świadomości odpowiedzialności za własne działania, a także zwiększenie umiejętności radzenia sobie z własną złością oraz przejawami agresji. Zajęcia tego typu prowadzone są we wszystkich klasach bardzo lubianymi przez dzieci metodami aktywizującymi. Wyzwalają one większe zaangażowanie uczniów, a przez to umożliwiają im osobiste przeżywanie treści poszczególnych zajęć. Taka forma ułatwia nawiązanie bliższego kontaktu z uczestnikami, sprzyja swobodnym, uczciwym wypowiedziom, co otwiera możliwość korygowania błędnych informacji. Umożliwia lepsze zapamiętanie i zasymilowanie treści. Jedną z technik jest **krąg**. Ustawienie krzeseł w kręgu bądź siedzenie na dywanie w czasie zajęć, odstawienie ławek na bok wzbudza u uczniów zainteresowanie i ułatwia nawiązanie kontaktu wzrokowego. **Praca w małych grupach**. Często uczniom trudno jest się wypowiadać swobodnie przed całą klasą, dlatego też aby zaangażować w bezpośrednią pracę wszystkie dzieci, dzielimy je na małe grupki. W każdej grupie powinna być osoba, która pilnuje, aby rozmowa odbywała się na zadany temat, zapisuje wypowiedzi kolegów a następnie przedstawia wyniki pracy całej klasie. Dzięki **burzy mózgów** powstaje duża ilość pomysłów pomagających w rozwiązaniu określonego problemu. Technika ta daje możliwość wstępnego zorientowania się, jaką uczniowie mają wiedzę na interesujący nas temat. **Drama** to odgrywanie scenek tematycznie związanych z sytuacjami, które występują lub mogą wystąpić w rzeczywistości. Każda scenka jest omówiona z uwzględnieniem odczuć „aktorów,, i „widzów,,.

Bardzo ważnym środkiem zaradczym jest również współpraca z rodzicami. Uważam, że bez niej nasze działania nie byłyby do końca efektywne, gdyż to rodzina właśnie jest podstawowym środowiskiem wychowawczym dziecka. Konieczna jest współpraca dom – szkoła, zebrania z rodzicami, rozmowy indywidualne, pedagogizacja rodziców, ale też pomoc i wsparcie dla rodziców ze strony szkoły – fachowa pomoc psychologa dla rodziców i uczniów szykanowanych, jak i szykanujących. Pedagogizacji rodziców dokonuje się nie tylko na zebraniach z nimi. W szkole robimy to między innymi w

formie porad psychologa dla rodziców, zawartych w gazetce szkolnej dla najmłodszych uczniów *Mądra główka*. Redaguję ją we współpracy z Małym Samorządem Uczniowskim oraz psychologiem szkolnym. (w załączniku). W naszej szkole organizowane są również systematyczne spotkania Dyrekcji Szkoły oraz przedstawicieli Rady Pedagogicznej z Radą Rodziców w celu wypracowania wspólnego frontu działań.

Uważam, że profilaktyka agresji powinna być traktowana bardzo poważnie i realizowana konsekwentnie w każdej szkole. Najbardziej skuteczne działania profilaktyczne powinny być spójne z treściami zawartymi w podstawie programowej kształcenia ogólnego, realizowane przez współpracujących ze sobą nauczycieli, zaakceptowane przez całą radę pedagogiczną, zgodne z przyjętą ogólnie strategią szkoły wobec zachowań agresywnych i realizowane w ścisłej współpracy z rodzicami. Tylko wtedy nasze działania będą przynosiły efekty. Nawet jeśli nie wyeliminuje się zjawiska agresji i przemocy, to warto działać, ponieważ obniżenie jego nasilenia już jest sukcesem.

BIBLIOGRAFIA

BIBLIOGRAFIA

- Braun A., *Dziecko, a przemoc w mediach*. Wychowawca 2003 nr 6, s. 18.
- Badura- Madej W., A. Dobrzyńska- Mesterhazy, *Przemoc w rodzinie*. Interwencja kryzysowa i psychoterapia. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2002
- Barańska Z., M. Szymański, *Agresja i przemoc we współczesnym świecie*. Text, Kraków 1998
- Bielawska-Batorowicz E., *O formach złego traktowania dzieci*, w: Przegląd psychologiczny 1993, t. 36, nr3
- L. Bożek, *Agresja-aspekty psychologiczne*, Wychowawca 2003/06
- Brzezińska A., Hornowska, *Dzieci i młodzież wobec agresji i przemocy*. Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2004
- Czemierowska-Koruba E., K. Koruba, *Szkoła bez przemocy, program społeczny. Przewodnik po dobrych praktykach*. Grupa wydawnicza **polskapresse**, Warszawa 2007
- Danielewska J., *Agresja u dzieci – szkoła porozumienia*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne Spółka Akcyjna, Warszawa 2002
- Frączek A., I. Pufal-Struzik *Agresja wśród dzieci i młodzieży. Perspektywa psychoedukacyjna*, Wydawnictwo Pedagogiczne ZNP, Kielce 1996
- Frosh S., D. Glaser, *Dziecko seksualnie wykorzystywane*. PZWL, Warszawa 1995
- Grochocińska R., *Przemoc wobec dziecka w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym*. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1999
- Grochociński M., *Organizacja pracy i metody nauczania w edukacji wczesnoszkolnej*. Gdańsk 1992
- Jundziłł I., *Dziecko – ofiara przemocy*. WSiP, Warszawa 1993,
- Karolczak B. Biernacka, *Przemoc*, w: *Encyklopedia Psychologii*, red. W. Szewczuk, Fundacja Innowacja, Warszawa 1998
- Kawula S., *Agresja a dysonans społeczny. Między przemocą a syntonią w szkole*. Edukacja nr 1, 1996
- Kmieciak-Baran K., *Młodzież i Przemoc. Mechanizmy socjologiczno-psychologiczne*. PWN, Warszawa 1999

- Knez R. Słonina W. *Saper – czyli jak rozminować agresję. Program profilaktyczno-wychowawczy dla klas IV-VI szkoły podstawowej*, RUBIKON, Kraków 2004
- Kuźma J., Z. Szarota, *Agresja i przemoc we współczesnym świecie*. TextT, Kraków 1998, t 1
- Lipińska J, *Przemoc i agresja w społeczności uczniów w okresie dorastania*. Nowa Szkoła, nr1/2000
- Milczarek W., J. Węgrzynowska, *Program przeciwdziałania przemocy – STOP. Bliżej dziecka*<http://WWW.przemocwshkole.org.pl/info>
- Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu, *Agresja i przemoc w szkolnych działaniach pedagogicznych, Poradnik metodyczny dla nauczycieli*, Warszawa 2005
- Okoń W., *Słownik Pedagogiczny*. PWN, Warszawa 1992
- Olechnicki K., P. Załęcki, *Słownik Socjologiczny*. GRAFFITIBC, Toruń 1997
- Omyła D., *Agresja w szkole*. Wychowawca 3/ 2003.
- Papież J., A. Phukis, *Przemoc dzieci i młodzieży*. Toruń 2004
- Piekarska A., *Przemoc w rodzinie. Agresja rodziców wobec dzieci. Przejawy i psychologiczne uwarunkowania*. Wiedza Powszechna, Warszawa 1991
- Pilch T., *Zasady badań pedagogicznych*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 1998
- Pospiszyl I., *Przemoc w rodzinie*, WSIP, Warszawa 1994
- Rylke H., *Szersze tło problemu przemocy w szkole*. 1997
- Skorny Z., *Psychologiczna analiza agresywnego zachowania się*. PWN, Warszawa 1968
- Surzykiewicz J., *Agresja i przemoc w szkole. Uwarunkowania socjologiczne*. Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej, Warszawa 2000
- Szewczuk W., *Słownik Psychologiczny*, wyd. 2, Wiedza Powszechna, Warszawa 1985
- Zaczyński W., *Praca badawcza nauczyciela*. PZWS, Warszawa 1968
- M. Ziemska, *Postawy rodzicielskie*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1973

ANEKS

PROGRAM DNI BEZ PRZEMOCY.

25 MAJA (PONIEDZIAŁEK) - AKADEMIA

26 MAJA (WTOREK - KONKURS NA NAJLEPSZEGO KUMPLA/KUMPEŁĘ

27 MAJA(ŚRODA) - AKCJA-BALONIKI, STROJE W KOLORZE BIAŁYM

25 MAJA – AKADEMIA

- Przedstawienie (scenariusz apelu SAPER-ROZBRAJAMY AGRESJĘ) – wystąpią uczniowie klasy 6b.
- Ogłoszenie wyników konkursu klasowego na najlepszą rapowaną pt. Stop przemocy.
- Ogłoszenie wyników konkursu klasowego na najciekawszy projekt tzw. Strażnika Pokoju.
- Ogłoszenie wyników konkursu indywidualnego na najfajniejsze hasło reklamowe „produktu zwalczającego przemoc„.

26 MAJA – KONKURS NA NAJLEPSZEGO KUMPLA

Samorząd szkolny przeprowadzi głosowanie na najlepszego kumpla w szkole. Wyniki zostaną ogłoszone w środę podczas akcji z balonikami.

27 MAJA – AKCJA – BALONIKI, STROJE W KOLORZE BIAŁYM

Wszyscy uczniowie ubiorą się w stroje koloru białego na znak pokoju. O godzinie 10.45 wszystkie dzieci wyjdą ze szkoły na boisko szkolne z czerwonymi balonikami, nadmuchanymi helem i na znak prowadzącego wypuści je z rąk, jako symbol nie zgadzania się na agresję i przemoc w szkole.

SCENARIUSZ APELU „SAPER-ROZBRAJAMY AGRESJE”

Pomoce:

- przygotowujemy plansze z hasłami:

NIE ZGADZAMY SIĘ NA PRZEMOC, KRZYWDĘ I NIENAWIŚĆ

AKCEPTUJEMY PRZYJAŹŃ, DOBRO I KULTURALNE ZACHOWANIA

- taśma z nagraniem Czesława Niemena "Dziwny jest ten świat"
- klaps

Rekwizyty do scenki I:

- plecaki, zeszyty, książki;
- stolik, krzesło;
- plansza z napisem: „Scenka I „ZATKANY CZAJNIK”

Rekwizyty do scenki II:

- moneta, kanapka
- plansze z napisami: „Scenka II „OFIARA” oraz „OBRONA PRZED AGRESJĄ”, „ETAP I: POINFORMUJ”, „ETAP II: WYRAŻ UCZUCIA”, „ETAP III: PRZYWOŁAJ ZAPLECZE”, „ETAP IV: SKORZYSTAJ Z ZAPLECZA”
- ulotki z wydrukowanymi etapami „Obrony przed agresją”;

Obsada: Narratorzy I i II

Scenka I - ojciec/matka, Marek, , Bartek, kilku uczniów stojących na korytarzu szkolnym – wśród nich „pierwszak”, osoby obsługująca klaps i prezentująca planszę;

Scenka II – Adam, chłopcy I, II i III, Majka, grupa dziewczyn, grupa chłopców – wśród nich Wojtek, nauczyciel oraz osoby obsługująca klaps i prezentująca planszę;

Przebieg:

Narratorzy wchodzi na scenę przy płynącej z głośnika piosence Cz. Niemena „Dziwny jest ten świat”.

Narrator I: Dziwny jest świat, w którym jest tyle zła... Tam, gdzie króluje siła i pieniądze narasta przemoc wraz z obojętnością, i niesprawiedliwością. Ludzie są coraz mniej wrażliwi, nie potrafią okazywać uczuć i zrozumienia, obawiają się jutra, mają poczucie krzywdy, ...boją się.

Narrator II: Agresja wybucha nagle i jest właściwie wszędzie. Na ekranach telewizorów, w nagłówkach gazet, na ulicy, w domowym zaciszu, a także na korytarzach

i boiskach szkolnych. Czy musimy się na nią godzić?

SCENKA I : "Zatkany czajnik" – wyznaczona osoba przechodzi przed widzami demonstrując planszę napisem

"Klaps" – wychodzi na środek, robi „klapsa” i mówi :

- Rano w domu. Matka i Marek.

Marek pakuje plecak do szkoły. Wchodzi matka.

Matka: - Marku, wczoraj dzwoniła do mnie twoja wychowawczyni. Jesteś zagrożony z dwóch przedmiotów. Jak to się stało?

Marek: - Tato, to pomyłka. Zapomniałem tylko raz ćwiczeń z geografii, a ona wstawiła mi zaraz jedynkę! A z "anglika" nie mam książki!

Matka: - Jak to nie masz książki? Przecież ojciec dawała ci pieniądze! A w ogóle co to jest za tłumaczenie! Mówisz jak małe dziecko! Jesteś nieodpowiedzialny! Od dzisiaj masz szlaban na wyjścia z domu. O komputerze możesz też zapomnieć! I...mam nadzieję, że weźmiesz się do nauki!!!

Marek: - Ależ tato!?

Matka: - Dość! Powiedziałem i zdania nie zmienię.

Marek chwyta plecak i gwałtownie wybiega z domu.

"Klaps": - Po rozmowie z matką Marek wchodzi do szkoły.

Marek wpada na korytarz szkolny. Chodzi nerwowo, ma zaciśnięte pięści, wykonuje gwałtowne ruchy. Potrąca stojących i rozmawiających kolegów, popycha jakiegoś "pierwszaka", kopie leżący na podłodze czyjś plecak. Stojący na korytarzu koledzy zwracają na Marka uwagę, odwracają się w jego stronę i mówią głośno do niego:

Wszyscy /za każdym razem głośniej/: -Jesteś jak zatkany czajnik! /x 3/

NARRATOR: - Marku, zastanów się, czy nie jesteś czasem jak czajnik z gotującą wodą, z którego za chwilę wyskoczy gwizdek i buchnie para!? Spróbuj zapobiec wybuchowi, bo możesz "poparzyć" siebie albo innych! Porozmawiaj z bliską ci osobą. Opowiedz jej o tym, co czujesz po rozmowie z matką. Podziel się swoją złością.

Wszyscy: - Marku, spróbuj jeszcze raz.

"Klaps": - Po rozmowie z matką Marek wchodzi do szkoły.

Marek podchodzi do swojego najlepszego kolegi.

Marek: - Słuchaj, Bartek, mógłbym z tobą porozmawiać?

Odchodzą na bok.

Marek: Wiesz, jestem dzisiaj taki wściekły, że mógłbym komuś przylać!

Bartek: - No, widzę!

Marek: - Matka nakrzyczała rano na mnie za jedynki z geografii i "anglika".

Bartek: - Acha.

Marek: - Powiedziała, że jestem nieodpowiedzialny! A wiesz, ... najgorsze jest to, że chyba miała trochę racji. ... Bartek, czy pomożesz mi z "anglika" - sam nie dam rady.

Bartek: - Nie ma sprawy. A teraz chodź na lekcję, bo będzie następna jedyńka.

NARRATOR: - Pamiętajcie! Jeżeli będziecie chować w sobie urazy, złość lub poczucie winy, pozwolicie, aby gromadzące się w was nieprzyjemne uczucia poczyniły duże szkody. Natomiast, jeżeli pozwolicie im ujść w sposób bezpieczny - nie zrobicie krzywdy ani sobie, ani innym.

SCENKA II: „Ofiara” — *wyznaczona osoba demonstruje planszę z napisem*

"Klaps": - W pewnej szkole, w czasie przerwy.

A/

Adaś wychodzi na przerwę. Trzyma w ręce kanapkę i pieniądze na zeszyt. Grupa chłopców otacza Adasia.

Chłopiec I: - Ty, dlaczego nie przyznałeś się na lekcji do strzelania z rurki?

Adaś: - „Bo to nie ja strzelałem”.

Chłopiec I: - No, to co, że nie ty? Ktoś się musiał przyznać, nie? Pamiętaj, na drugi raz to ty się masz zgłosić, jak Kowalska zapyta kto pluł. - *pochyla się nad Adasiem grożąc mu pięścią.*

Chłopiec II: Pożycz 50 gr, bo brakuje mi na drożdżówkę.

Adaś: Nie mogę, muszę sobie kupić zeszyt do polskiego.

Chłopiec II: Zapomnij. Przecież nie mogę być głodny! - *zabiera Adamowi monetę.*

Adaś spuszcza głowę, zaczyna zbierać mu się na placz. W ręce trzyma kanapkę. Podchodzi chłopiec III.

Chłopiec III: - Dawaj komórkę, bo muszę zadzwonić!

Adaś: Ale ja nie mam komórki...

Chłopiec III: A co mam sprawdzić??!!

Adaś bez słowa podaje koledze komórkę. Chłopcy stoją w grupce i śmieją się z Adama.

Opodal stoi grupka dziewczyn. Jedna z nich, Majka, nie wytrzymuje i podchodzi do grupki śmiejących się z Adasia chłopców.

Majka: - I co ważniaki, znęćacie się nad nim, bo jest słabszy i mniejszy?

Chłopiec II: - Spadaj, coś się do nas przyczepiła?

Majka: - A dlaczego nie spróbujecie z Wojtkiem? — *wskazuje ręką na najwyższego chłopca na scenie.*

Dziewczyny oraz grupa chłopców z Wojtkiem podchodzą do Adama. mówiąc:

- Adam, chodź z nami, nie będziesz sam.

Po chwili chłopiec II podchodzi do Majki.

Chłopiec II: - Ty, Majka, poszłabyś ze mną w czwartek na szkolną dyskotekę?

Majka: - Z Tobą?! Chyba żartujesz! Nie lubię cwaniaków, nie imponuje mi twoja „siła” wobec Adasia.

Przed grupę wychodzą NARRATORZY.

NARRATOR I: - Ludzie agresywni na ogół działają w grupie i to daje im poczucie siły. Zazwyczaj są śmiali i odważni w stosunku do słabszych, ale boją się mocniejszych od siebie.

NARRATOR II: - Spróbujmy nauczyć się bronić przed agresorami. Adam, co ty na to? Spróbujesz?

Adam kiwa potakująco głową.

"Klaps": - Obrona przed agresją.

B/

Scenka zaczyna się od początku. Chłopiec I podchodzi do Adama i mówi:

Chłopiec I: - Ty, dlaczego nie przyznałeś się na lekcji do strzelania z rurki?

Adam: - Bo to nie ja strzelałem.

Chłopiec I: - No i co z tego, że nie ty? Ktoś się musiał przyznać, nie? Pamiętaj, na drugi raz to ty się masz zgłosić, jak Kowalska zapyta kto pluł. Jasne!? - *pochyla się nad Adasiem grożąc mu pięścią.*

*W tym momencie osoba wyznaczona prezentuje planszę z napisem: "ETAP I: POINFORMUJ"
- obok planszy stają NARRATORZY.*

Narrator I: – Powiedz agresorowi, że robi coś co ci nie odpowiada.

Adam: - Słuchaj, nie podoba mi się, że od pewnego czasu grozisz mi.

Chłopiec I: - A to niespodzianka.

Osoba wyznaczona prezentuje planszę z napisem: "ETAP II: WYRAŻ UCZUCIA"

Narrator II: – Wyraź swój gniew, złość czy niezadowolenie związane z tą sytuacją. Nalegaj na zmianę zachowania.

Adaś: - Kiedy tak stoisz nade mną, wymachujesz ręką i grozisz mi, to czuję się strasznie poniżony. Boję się, a z drugiej strony jestem potwornie wściekły. Chciałbym, żebyś przestał to robić.

Chłopiec I: Poważnie? ... Słuchaj, Adam, przepraszam, nie zdawałem sobie sprawy, że to tak cię boli. Sorry. – *podaje Adamowi rękę i klepie po przyjacielsku w ramię.*

Narrator I: - Mogłoby to zdarzenie zakończyć się w tym momencie. Bywa jednak, że agresor dokucza dalej. Co wtedy? Zobaczmy.

Adam ponownie stosuje II ETAP - WYRAŻA UCZUCIA"- a osoba wyznaczona pokazuje tę planszę.

Adam: - Kiedy tak stoisz nade mną i grozisz mi, to czuję się strasznie poniżony. Boję się, a z drugiej strony jestem strasznie wściekły. Chciałbym, żebyś przestał to robić.

Chłopiec I: - A to niespodzianka! Za mało dostałeś wczoraj? Uważaj, bo dostaniesz znowu! - *chwyta Adama za sweter.*

Osoba wyznaczona prezentuje planszę z napisem "ETAP III: PRZYWOŁAJ ZAPLECZE"

Narrator II: – Powiedz, co zrobisz, w jaki sposób będziesz się bronił, jeśli agresor nie zmieni swego zachowania.

Adam: - Jeżeli nadal będziesz mi dokuczał i znęcał się nade mną, to powiem o tym wychowawcy.

Chłopiec I: -Tylko spróbuj, dostaniesz wtedy tak, że cię rodzona matka nie pozna!

Osoba wyznaczona pokazuje planszę z napisem "ETAP IV: SKORZYTAJ Z ZAPLECZA"

Narrator I: - Zrób to co zapowiedziałeś, że zrobisz. Jest to bardzo ważne, gdyż w przeciwnym wypadku nikt nie będzie traktował twoich słów poważnie.

Adam odwraca się na pięcie. Chłopiec I usiłuje go zatrzymać. Adam podchodzi do dyżurującego na korytarzu nauczyciela, mówi coś do niego pokazując palcem chłopca I. Nauczyciel woła chłopca I do siebie.

Narrator II: - Adam znalazł tyle siły, aby przeciwstawić się chłopcu, który go gnębił. A ty?!

Wszyscy wykonawcy wychodzą na scenę. NARRATORZY stają z przodu.

Narrator I: - Chcieliśmy wam pokazać jak rodzi się przemoc, skąd mogą brać się zachowania raniące innych ludzi, ale też ... co robić, by było ich mniej, byśmy nie musieli godzić się na przezywanie, wymuszanie lub bicie.

Narrator II: - Pamiętajcie, że agresor też potrzebuje pomocy. Nie potrafi on często w sposób bezpieczny dla niego i innych okazywać uczuć. Bywa, że sam był ofiarą przemocy lub boi się ośmieszenia, niewiedzy, okazania słabości.

Narrator I: - Dzisiaj proponujemy wam, byśmy wszyscy powiedzieli głośno:

/I tu włączają się wszyscy wykonawcy/

- **"Nie zgadzamy się na przemoc w naszej szkole!!"**

Jeżeli zjednoczymy się, razem będziemy bardzo silni i będziemy potrafili przestrzegać zasad **NASZEGO KODEKSU**, który w tylu miejscach szkoły przypomina nam o zasadach zgodnego życia.

Narrator II: - Pamiętajcie? / narratorzy mówią razem/

„Życie stanie się łatwiejsze i kłopoty będą mniejsze,

Kiedy kodeks, miast na ścianie w naszych sercach pozostanie."

Po chwili wykonawcy rozdają uczestnikom apelu ulotki /w załączeniu/ z etapami „Obrony przed agresją”; operator włącza ciąg dalszy piosenki w wykonaniu Czesława Niemena od słów: „...lecz ludzi dobrej woli jest więcej...

Konspekt zajęć wychowawczych dla klasy VI
„KODEKS POSTĘPOWANIA SZKOŁY PODSTAWOWEJ NR 19” cz.I

ZAJĘCIA I

CEL GŁÓWNY

Stworzenie systemu zasad postępowania i konsekwencji, do których będą stosować się uczniowie i pracownicy szkoły.

CEL SZCZEGÓŁOWY

Stworzenie zasad obowiązujących na toalecie i na boisku szkolnym.

METODY

- aktywizujące: metoda kuli śniegowej
- podająca: opis, wyjaśnienie

FORMY

- praca z grupą

ŚRODKI

- kolorowe kartki, mazaki, duży arkusz papieru

MIEJSCE

- sala lekcyjna

PRZEBIEG ZAJĘĆ

1.Omówienie z dziećmi idei stworzenia systemu zasad i konsekwencji w szkole(czyli KODEKSU POSTĘPOWANIA):

- w poszczególnych pomieszczeniach w szkole potrzebne są jasne zasady, aby każdy wiedział jak można a jak nie wolno się zachowywać
- potrzebne są również jasno określone konsekwencje, jakie wynikają z łamania poszczególnych zasad
- ważne jest, aby w wypracowaniu tego systemu brali czynny udział uczniowie i aby propozycje zasad, których mają sami przestrzegać wyszły również od nich
- każda z klas stworzy zasady do odrębnego pomieszczenia w szkole

2. Sposoby formułowania zasad:

- muszą być sformułowane pozytywnie, czyli: zamiast NIE WOLNO BIEGAĆ zasada brzmi CHODZIMY POWOLI
- mają określać co mamy robić a nie czego nie robić czyli: zamiast NIE PRZEKLINAMY piszemy UŻYWAMY DOZWOLONYCH SŁÓW(przy czym to dorośli określają jakie słowa są niedozwolone)
- zasady powinny być jak najbardziej szczegółowe, raczej należy unikać ogólników, czyli: WŁAŚCIWE ZACHOWANIE NA LEKCJI zastąpić NA LEKCJI SIEDZIMY W ŁAWKACH, SŁUCHAMY NAUCZYCIELA, WYKONUJEMY JEGO POLECENIA, BIERZEMY UDZIAŁ, natomiast zasada SZANUJEMY MIENIE SZKOŁY powinna być określona bardziej szczegółowo: SPRZĘTY SZKOLNE, POZOSTAWIAMY W TAKIM STANIE, W JAKIM JE ZASTALIŚMY ZACZYNAJĄC ZAJĘCIA

- konieczne jest umieszczenie zasady: ZŁOŚĆ WYRAŻAMY W DOZWOLONY SPOSÓB, która określa jednocześnie zakaz agresji słownej i fizycznej; natomiast wyrażenie złości w sposób niedozwolony skutkuje odpowiednią konsekwencją

3. Rozpoczynamy z dziećmi pracę nad sformułowaniem zasad i konsekwencji. Pracujemy metodą KULI ŚNIEGOWEJ, która polega na tym, że dzieci początkowo pracują indywidualnie, następnie w parach, czwórkach i stopniowo w całej grupie klasowej. Uczą się wypracowywać wspólne rozwiązania wykorzystując nie tylko własne doświadczenia, ale i innych.

- dzieci indywidualnie ustalają 3 zasady, które ich zdaniem powinny obowiązywać w danym miejscu
- następnie łączymy dzieci kolejno w 2, 4, 8, gdzie dyskutują one wspólnie nad możliwymi zasadami uwzględniając pomysły każdego z nich
- kolejny etap to wypisanie na arkuszu papieru wszystkich zasad, które udało wypracować się dzieciom
- dyskutujemy wspólnie na forum klasy, które zasady są wartościowe i potrzebne (oczywiście to nauczyciel ma ostateczne zdanie) i ustalamy ostateczny kształt naszych zasad

Konspekt zajęć wychowawczych dla klasy VI
„KODEKS POSTĘPOWANIA SZKOŁY PODSTAWOWEJ NR 19” cz.II

ZAJĘCIA II

CEL GŁÓWNY

Stworzenie systemu zasad postępowania i konsekwencji, do których będą stosować się uczniowie i pracownicy szkoły.

CEL SZCZEGÓŁOWY

Stworzenie systemu konsekwencji do wypracowanych zasad obowiązujących w toalecie i na boisku szkolnym.

METODY

- aktywizujące: metoda kuli śniegowej
- podająca: opis

FORMY

- praca z grupą

ŚRODKI

- kolorowe kartki, mazaki, duży arkusz papieru

MIEJSCE

- sala lekcyjna

PRZEBIEG ZAJĘĆ

- 1.Przypomnienie dzieciom celu ostatnich zajęć, czyli stworzenia KODEKSU POSTĘPOWANIA SZKOŁY
2. Przypomnienie wypracowanych ostatnio wspólnie zasad oraz uświadomienie, że do każdej z zasad musimy ustalić konsekwencje, jaka będzie wynikać ze złamania zasady.
3. Wyjaśniamy dzieciom różnice między konsekwencją wynikającą z postępowania a karą:

Konsekwencje ponosi się naturalnie w wyniku swoich działań.

Słowo KARA zamienimy na KONSEKWENCJA, która dobrze wyciągnięta w przeciwieństwie do kary, respektuje podmiotowość dziecka, umożliwia mu dokonanie wyboru, informuje o tym, jak należy postępować i rozwija poczucie odpowiedzialności za własne czyny.

Dobrze wyciągniętą konsekwencją może być:

- naprawienie krzywdy
- odebranie przywileju
- utrata uwagi dorosłych
- odpracowanie
- oddanie równowartości straty itd.

4. Dzielimy dzieci na grupy. Każda z grup dostaje do opracowania kilka zasad-ich zadaniem jest dopisanie konsekwencji, jakie będzie ponosił każdy, kto złamie zasadę. Następnie grupy

zamieniają się kartkami i kolejno dopisują swoje pomysły na konsekwencje. **Przedstawione pomysły muszą być dostosowane do realiów szkoły.**

Pomysłów może być tutaj bardzo wiele np. za zniszczenie sprzętu oczywiście naprawienie, odkupienie, oddanie pieniędzy; za użycie niedozwolonego słowa (które słyszał nauczyciel) uczeń może zrobić 10 przysiadów; za prowokację innego dziecka odizolowanie albo pochodzenie po korytarzu z nauczycielem; za bójkę lub inne okazanie agresji (groźba, szantaż) przeproszenie kolegi, wezwanie rodziców itd. (można też np. w ramach konsekwencji za bójkę powierzyć opiekę przez jeden dzień nad młodszym kolegą).

5. W końcowym etapie prezentujemy wszystkie pomysły i wspólnie wybieramy (drogą głosowania lub nauczyciel decyduje) najlepszy pomysł (możliwy do realizacji w warunkach szkoły).

6. Następnie każda z zasad zostaje opatrzona odpowiednią konsekwencją, a tak przygotowany materiał wychowawca przynosi do psychologa.

MADRA GŁÓWKA

Pisemko uczniów klas I-III

SP Nr

w SOSNOWCU

LISTOPAD 2007

Stoi czarne drzewo
w jesiennym ogrodzie.
Patrzę na nie co dzień.

Latem miało drzewo
zieloną koronę,
na ramionach ptaki
żółte i czerwone.
Ręce wyciągało,
nieba dosięgało
i śmiało się, śmiało...

Teraz stoi smutne,
łoszcze je ulewa.
Zal mi tego drzewa.

Wiosną leciały ptaki
tam, gdzie nie ma zimy
Wiosną leciały liście
z nimi, za nimi,
Wiosną leciały kwiaty,
wyciągał je za sobą
wiosną lodowaty.

Drzewo

Zal mi tego drzewa.
Teraz stoi smutne,
nikt mu nie zaśpiewa:

Pobiegnę do drzewa,
wdrapię się na gałąź
i będę mu śpiewał,
a drzewo, a drzewo
będzie mnie słuchać

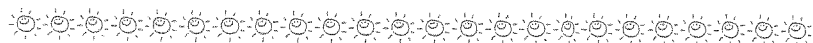
„Zaśnij, drzewo, zaśnij,
jutro będzie jaśniej,
jutro będzie ładnie,
śnieg na ziemię spadnie.
Będziesz sobie spało,
ubrane na biało,
śniegiem otulone...

A jak się obudzisz,
znowu będziesz miało
zieloną koronę”.

👁 SZKOLNE ROZMAITOŚCI 👁

Strona redagowana przez Mały Samorząd Szkolny

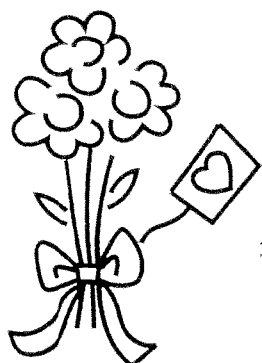
14 października odchodziliśmy Dzień Nauczyciela
Właściwie i poprawnie - Dzień Edukacji Narodowej - święto wszystkich
pracowników oświaty

Dzień Nauczyciela na świecie

Dzień Nauczyciela obchodzony jest w większości krajów na świecie w różnych dniach (np. w Argentynie 11 września, w Brazylii 15 października, w Chinach 10 września) związanych, podobnie jak w Polsce, z lokalnymi wydarzeniami. World Teacher's Day (Światowy Dzień Nauczyciela) pod patronatem UNESCO obchodzony jest od 1994 roku w dniu 5 października.

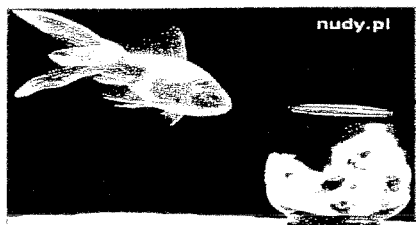

W sobotę 13 października spotkaliśmy się na uroczystym apelu, który przygotowali uczniowie klas trzecich.

Wykształcenie to dobro, którego nic nie jest w stanie nas pozbawić.
W podziękowaniu, za trudną pracę i wskazanie właściwej drogi
życzymy dużo wytrwałości, sukcesów zawodowych jak również uśmiechu
każdego dnia...

TERAZ TRZEBA WAS ROZWESELIĆ...

Jasio na lekcji polskiego odmienia rzeczownik "kot" przez przypadki:

- Mianownik: kot
- Dopełniacz: kota
- Celownik: kotu
- Biernik: kota
- Narzędnik: z kotem
- Miejsownik: o kocie
- Wołacz: kici kici!

Maly kotek wraca ze szkoły. Mama pyta go czy był grzeczny.

- Miau, miau!- odpowiada kotek.
- A jak ci poszła lekcja języka obcego?
- Hau, hau!

25 października 2007 r. odbyła się uroczystość ślubowania uczniów klas pierwszych. W obecności dyrekcji szkoły, swoich wychowawców i rodziców pierwszoklasiści złożyli ślubowanie. Oto kilka zdjęć z tego ważnego dnia:

Drodzy Mali Przyjaciele!

Od pierwszego września tworzącie wraz z nami wielką szkolną rodzinę.

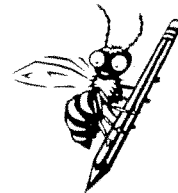
Wiecie, że w rodzinie każdy obok praw ma także obowiązki, które powinien solidnie wypełniać. Naszym wspólnym obowiązkiem jest przede wszystkim pilna nauka. Do niej wdrożą Was nauczyciele i rodzice. My starsi kiedzy podamy Wam pomocną dłoń. Korzystajcie z naszych szczerych rad i pomocy. Możecie zawsze zwracać się do nas ze wszystkimi trudnymi sprawami. Wiemy, że tych może być dużo. My zabawimy się z Wami na przerwie, pomożemy znaleźć zgubiony worek, przeprowadzimy przez jezdnię.

Maty Kolego, Koleżanko pamiętajcie, jesteśmy Waszymi starszymi siostrami i braćmi, którzy służyć Wam będą pomocą, gdy szkolne życie okaże się trudne. Uśmiechnijcie się, bo w naszej szkole jest radośnie. Cieszymy się, że powiększyła się nasza szkolna rodzina.

Życzymy Wam najlepszej oceny na pierwszym szkolnym świadectwie.

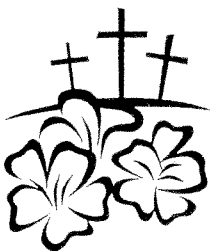
Maty Samorząd Szkolny

Co w szkole piszczy?

W listopadzie MSSz ogłosił dwa konkursy:

- 🐝 KONKURS PLASTYCZNY pt. *Mamo, tato nie pal!* - dla uczniów klas 2-3.
Termin składania prac upływa 19 listopada (sala nr 30, ul. p. U Grzyb).
- 🐝 KONKURS WIEDZY pt. *Czy znasz patronkę swojej szkoły?* - dla uczniów klas 3.

Aktualności

1 listopada obchodziliśmy dzień Wszystkich Świętych, a następnie Zaduszki. Dni pamięci o tych, co już odeszli, których już nie ma wśród nas. Polska tradycja nakazuje odwiedzanie w te dni grobów swoich bliskich, zapalenie zniczy, złożenie wieńców i kwiatów. Święto Zmarłych jest to dobry moment na refleksje, także nad własnym życiem, nad przeszłością, teraźniejszością i przyszłością. Jest to okazja do wspomnień, do dzielenia się troskami, kłopotami i radością.

Człowiek żyje tak długo, jak długo trwa pamięć o nim

7 listopada obchodzimy święto patronki naszej szkoły Marii Skłodowskiej - Curie. Przy portrecie pani Marii odbywa się uroczysty apel, uczniowie składają wianzanke kwiatów i zaciągają uroczysta wartę.

Trochę historii

Dzisiaj wielka jest rocznica -
Jedenasty Listopada!
Tym, co zmarli za Ojczyznę,
hołd wdzięczności Polska składa.

Im to, bowiem zawdzięczamy
wolność - polską mowę w szkole,
to, że tylko z ksiąg historii
poznajemy dziś niewolę.

Ludwik Wiszniewski "Jedenasty Listopada"

Był taki smutny czas w historii naszej Ojczyzny, gdy na ponad sto lat utraciła niepodległość. Zaborcy - trzy mocarstwa: Austria, Prusy (późniejsze Niemcy), Rosja - w 1795 roku podzielili między siebie polską ziemię i wymazali z mapy Europy nasze państwo. Chcieli Polakom narzucić swoją kulturę, zwyczaje, język i religię. Nie było polskiego rządu ani wojska, nie było stolicy. Nie wolno było używać polskiej flagi, ani godła. Za mówienie w szkole po polsku dzieci były karane, a dorośli trafiali do więzienia.

Pierwsza wojna światowa (1914-1918) osłabiła państwa zaborcze, dzięki czemu możliwa stała się odbudowa niepodległego państwa. Po 123 latach niewoli, rozbiorów i obcego panowania, w końcu 1918 roku odrodziło się państwo polskie. Marzenia pokoleń stały się rzeczywistością. Niepodległa Polska odrodziła się w ciągu zaledwie trzech tygodni - 11 listopada 1918r.

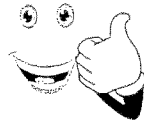

ATERAZ UŚMIECHNIJ SIE !!!

Wychowawca pyta:

- Jaką waszym zdaniem powinna być szkoła?

- Zamknięta! - odpowiada Jaś.

Nauczyciel pyta Jasia:

-Jasiu, skąd się bierze prąd?

-Z Afryki!

-Z Afryki? Dlaczego tak myślisz?

-Bo jak wczoraj zgasło u nas światło, to tata powiedział: "Znow te małpy prąd wyłączyły!"

Horoskop na listopad

Skorpion

24 października - 22 listopada

Skorpion pamięć ma nie lada,

Przy tym głową niezłe włada,

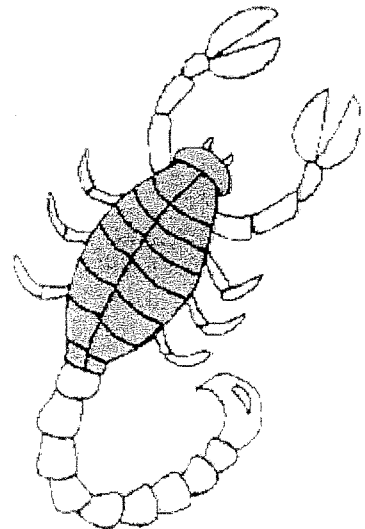
I okropnie pamiętliwy!

A gdy już do celu zmierza,

Ustępować nie zamierza.

Sieje przy tym straszny zamęt,

Bo ma wielki temperament!

LAS

Las dzieli się na warstwy.

Poznasz jedną z nich wykonując obliczenia.

Czy znasz te drzewa?

W miejsce kratek wstaw rosnąco liczby z podanych przedziałów i dopasuj literki.

(5-17)

(19-28)

(49-56)

(30-35)

(38-45)

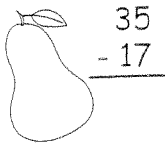

0 6 16 22 55 9 12 25 53 28 44
S S A O N O N D O A A

39 41 34 27 20 31 52 50 33 43
L I K Ł J B L K U P

Połącz w pary te same wyniki działań, a poznasz drzewa i ich owoce. Czytaj "wspak" np.:

ceiwonatzsak = kasztanowiec

IKZSURG

EIZDŁOŻ

YNATZSAK

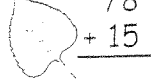
IKWILŚ

AWILŚ

BAD

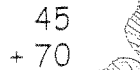
Powstałe pary to: (zapisz)

1. -
2. -
3. -
4. -
5. -

AKŁBAJ

CEIWONATZSAK

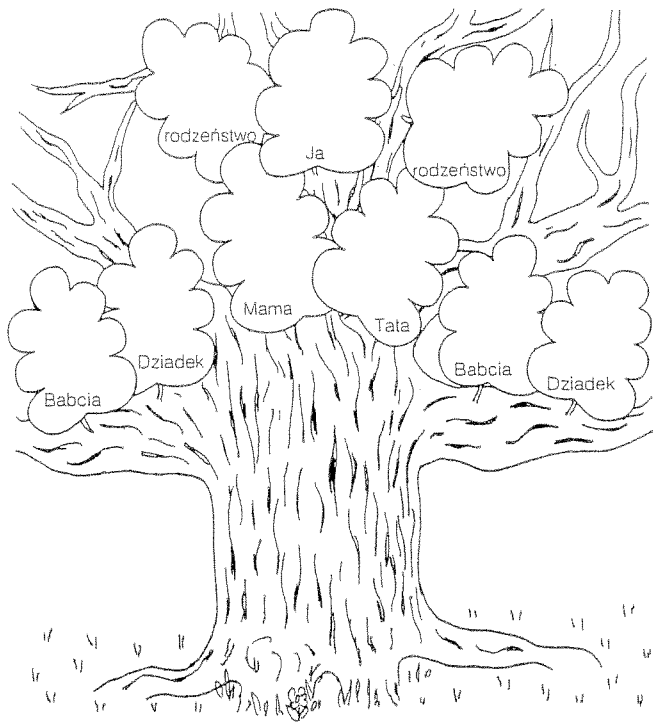
AZSURG

ŃOŁBAJ

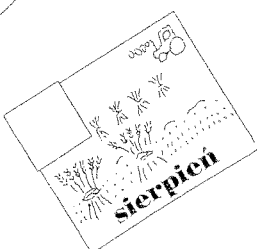
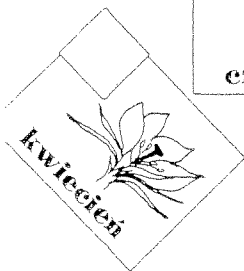
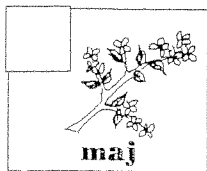
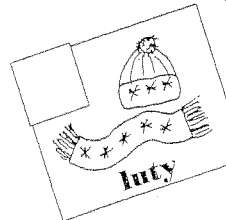
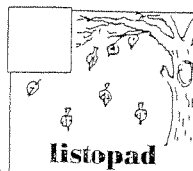
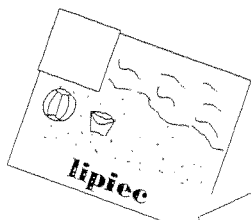
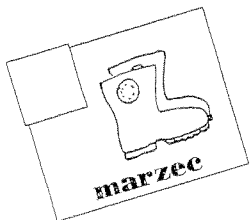
To jest drzewo genealogiczne.
W wolne okienka wpisz imiona członków swojej rodziny.

Kalendarz Rodziny - uzupełnij.

21 stycznia .....
22 stycznia .....
26 maja .....
23 czerwca .....
..... moje urodziny
..... moje imieniny

Wpisz liczbę kolejnego miesiąca roku.

Drzewa liściaste na zimę tracą liście.
Drzewa gładkie są zielone przez cały rok,
poza jednym wyjątkiem - jego nazwa
to rozwiązanie tabelki.

POZIOMO:

- 1) $7 \cdot 5 =$
- 2) $5 \cdot 5 =$
- 4) $9 \cdot 6 =$ O
- 5) $6 \cdot 8 =$ R
- 6) $2 \cdot 10 =$
- 7) $6 \cdot 5 =$

PIONOWO:

- 9) $5 \cdot 9 =$ Z
- 10) $6 \cdot 9 =$

- 1) $6 \cdot 6 =$ W
- 2) $4 \cdot 6 =$
- 3) $4 \cdot 7 =$
- 4) $5 \cdot 10 =$ D
- 5) $8 \cdot 5 =$ E
- 6) $3 \cdot 7 =$
- 7) $7 \cdot 5 =$
- 8) $8 \cdot 8 =$ M

Uporządkuj wyniki
z przypisanymi im
literkami malejąco.
Wstaw je w tabelę
według podanego wzoru.

64						36
M						W

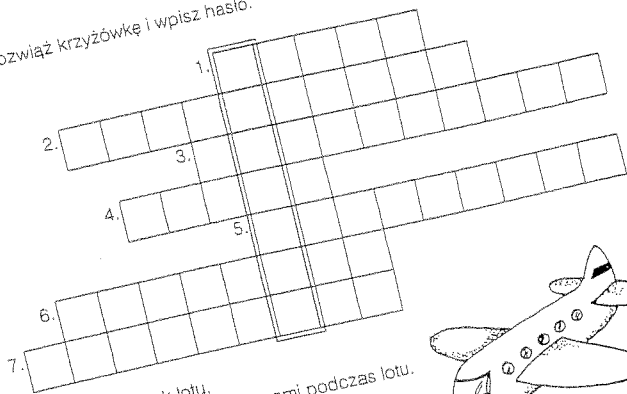
Monika wyjechała
na trzy tygodnie do Babci.
Ile dni będzie u Babci ?

Rozwiązanie:

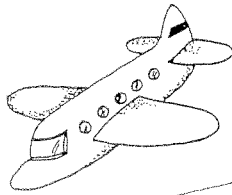
Odpowiedź:

Monika będzie u Babci ..... dni

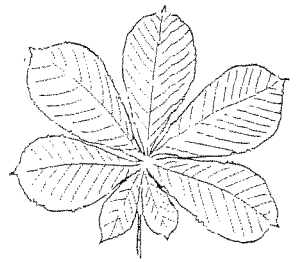
Rozwiąż krzyżówkę i wpisz hasło.

1. Początek lotu.
2. Opiekuje się pasażerami podczas lotu.
3. Inaczej helikopter.
4. Prowadzi samolot.
5. Koniec lotu samolotu.
6. Przenosi bagaże.
7. Kieruje trasą lotu.

hasło: _____

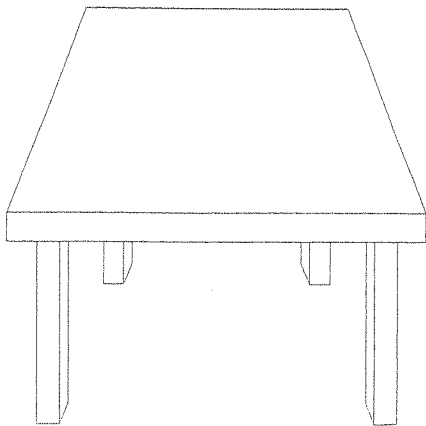
Uzupełnij zdania następującymi wyrazami i wyrażeniami.

stocznia, wieża obserwacyjna, reda, latarnia morska, hala dworcowa, port, wieża kontrolna, mikrofony, pas startowy

Marynarzom potrzebne są następujące obiekty:

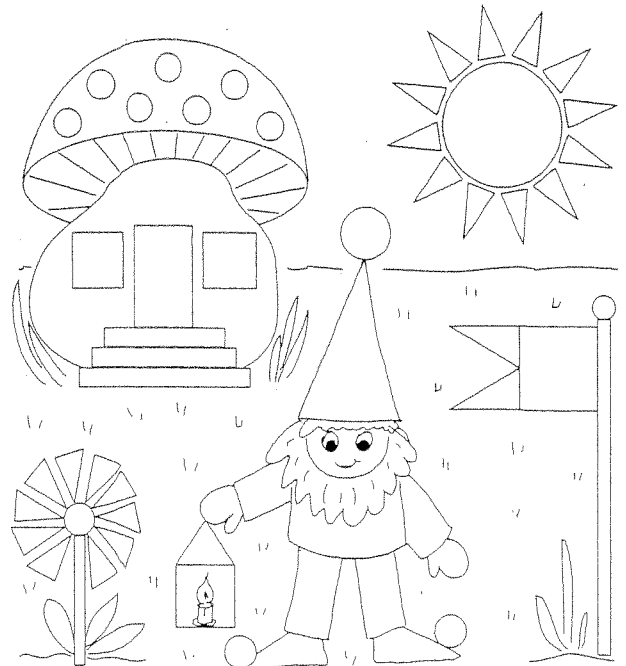
Urządzenia służące pilotom i pracownikom służb naziemnych to:

Uzupełnij rysunek. Dorysuj: na stole - wazon, nad stołem - lampę, pod stołem - piłkę, z prawej strony - krzesło, z lewej strony - kota.

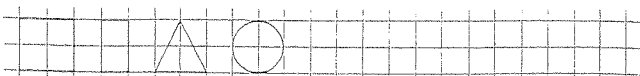

Odszukaj na rysunku figury geometryczne i pokoloruj je.

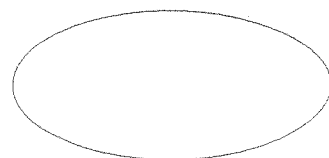
- → kolor żółty
- → kolor niebieski
- ▭ → kolor zielony
- △ → kolor czerwony

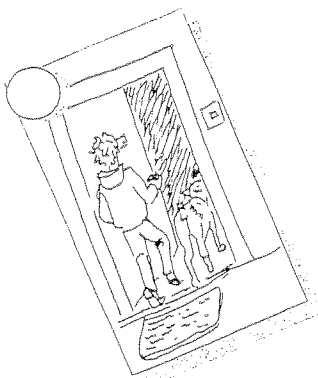
Dokończ szlaczek.

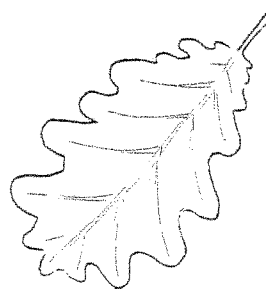
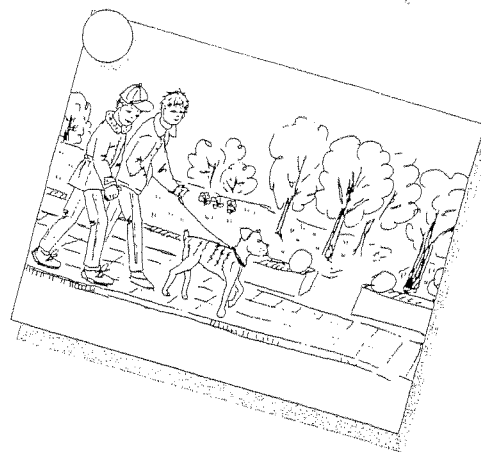
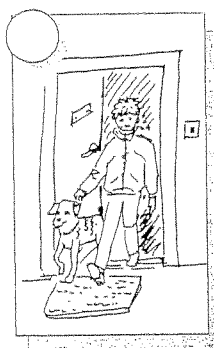
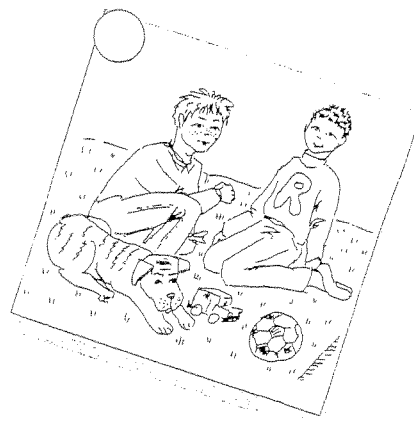
Wewnątrz pętli narysuj dwa kwadraty, na zewnątrz pętli narysuj prostokąt i koło.

Ponumeruj obrazki według kolejności zdarzeń. Do każdego dobierz odpowiednie zdanie. Nadaj tytuł historyjce i naucz się ją opowiadać.

- Chłopiec i Azor wracają do domu.
- Wspólna zabawa w parku.
- Tomek i Azor wychodzą z domu.
- Chłopcy idą z psem do parku.
- Tomek wraz z psem odwiedzają Roberta.

Ułóż zdanie porządkując liczby od najmniejszej do największej. Zapisz hasło.

2 0   5 m.   3 d   1 T   4 0

Pomóż Monice ułożyć zdania z rozsypanki.

i   mama   tata.   To

lali.   dom   Tam   dla

Znajdź zwierzętom ich domy. Dopasuj hasła z wykreślanki, skreśl litery przy złych wynikach.

$17 - 9 = 6$	M
$20 - 5 = 15$	S
$13 - 4 = 8$	O
$12 - 7 = 5$	T
$19 - 9 = 10$	A
$20 - 6 = 13$	R
$18 - 7 = 11$	J
$12 - 6 = 6$	N
$9 - 7 = 2$	I
$11 - 3 = 8$	A

hasło: .....

$20 - 4 = 16$	K
$12 - 5 = 7$	U
$6 - 2 = 3$	B
$16 - 3 = 12$	A
$17 - 6 = 11$	R
$9 - 2 = 6$	S
$19 - 8 = 12$	N
$16 - 3 = 13$	I
$15 - 7 = 8$	K
$13 - 9 = 4$	

hasło: .....

$13 - 7 = 7$	O
$19 - 8 = 13$	W
$11 - 6 = 5$	C
$14 - 7 = 7$	H
$15 - 2 = 12$	M
$12 - 6 = 6$	L
$20 - 7 = 14$	Z
$15 - 9 = 6$	E
$8 - 7 = 1$	R
$18 - 9 = 9$	W

hasło: .....

$13 - 6 = 7$	O
$15 - 2 = 13$	B
$12 - 4 = 7$	E
$7 - 6 = 2$	B
$17 - 7 = 10$	O
$18 - 6 = 11$	M
$15 - 4 = 11$	R
$13 - 7 = 6$	A
$9 - 2 = 3$	E
$8 - 7 = 2$	K

hasło: .....

świnia - ..... koń - .....
krowa - ..... kura - .....

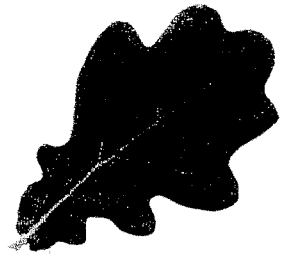
Góra Grosza

W szkole zorganizowano akcję "Góra Grosza". Klasa III B licząca 19 uczniów zebrała 855 groszy.

Oblicz ile groszy przypada na każde dziecko.

OBLICZ:

ODPOWIEDŹ:

Oblicz ile groszy brakuje dzieciom do 10 złotych pamiętając, że:
10 złotych = 1000 groszy

OBLICZ:

ODPOWIEDŹ:

📌 PAMIĘTAJ O DOBRYM ZACHOWANIU 📌

Punktualność jest na czasie,
Więc o ósmej bądź już w klasie.

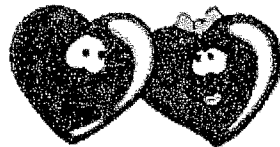
Brak szacunku okazuje,
Kto godziny nie pilnuje.

Na manierach dobrych zna się,
Ten kto w klasie jest o czasie.

Kiedy już jesteś przed swoją szkołą,
Pozdrawiaj wszystkich z miłą wesołą!

📌 JUŻ WKRÓTCE... Samorząd szykuje coś specjalnego dla najgrzeczniejszych uczniów. Co? Dowiedcie się w swoim czasie. Powiem jedno, warto pracować nad swoim zachowaniem.

PORADY DLA RODZICÓW I OPIEKUNÓW

„Kocham Cię, dlatego stawiam Ci granice”- o trudnym procesie wychowania dzieci

Był czas, kiedy królowała idea tzw. bezstresowego wychowania, która głosiła, że nie wolno naszym dzieci karać ani karcić, a jedynie rozpieszczać i kochać. Był też czas, kiedy uważano, że dzieci należy karać fizycznie, że powinny być one bezwzględnie posłuszne dorosłym pod groźbą poważnych konsekwencji. Okazało się jednak, że ani jedna ani druga z idei nie przetrwała próby czasu, jak również nie okazała się być „lekiem na całe zło”, a w praktyce jak zawsze najlepiej sprawdziła się zasada „złotego środka”.

Jakże popularny okazał się być dzisiaj program telewizyjny „Superniania”, w którym jak na dłoni widać, że dzieci należy kochać mądrze, a zatem być wyczulonym na ich potrzeby i nagradzać, ale również stawiać granice, wprowadzać zasady, uczyć dzieci ponoszenia konsekwencji swoich działań. Wyznaczając dziecku granice pokazujemy mu, że nam na nim zależy, że dbamy o jego bezpieczeństwo, że je kochamy. Gdyby los dziecka byłby nam obojętny, wtedy moglibyśmy pozwalać mu na wszystko.

Pracując z rodzicami, często spotykam się z zarzutem, że dziecko przeżywa przykrość, kiedy czegoś mu zabraniamy lub coś nakazujemy, że jest mu smutno, że płacze, że złości się. Pytam wtedy, dlaczego nie miałoby tego wszystkiego przeżywać? Oczywiście jest, że nie są to tak przyjemne uczucia jak radość czy spokój, jednak są konieczne do prawidłowego rozwoju. My dorośli przecież doświadczamy tych uczuć. Złościśmy się, kiedy coś „nie idzie po naszej myśli”, płacemy, kiedy mamy gorszy dzień. Dokładnie tak samo przeżywają to dzieci, uczą się doświadczając wszystkich uczuć, które są im potrzebne do prawidłowego rozwoju, aby jako osoby dorosłe potrafiły sobie poradzić z własną złością czy smutkiem.

Nasze dziecko jest odrębnym człowiekiem zasługującym na szacunek dla swoich uczuć i potrzeb, na akceptację dla trudności i ograniczeń, jak również na obdarzenie go zaufaniem, poświęcanie mu czasu i uwagi oraz dostrzeganie jego starań i mocnych stron. Potrzebuje również granic, jasnych zasad co wolno a czego nie, potrzebuje też tego aby ponosić konsekwencje swoich działań. My dorośli często nie rozróżniamy kary od konsekwencji, a jest ona przecież czym innym. Kara np. popularny klaps, tak naprawdę uczy dziecko jedynie tego, że silniejszy ma racje i upokarza je jako człowieka, natomiast konsekwencja wynikająca naturalnie z działań dziecka uczy je ponoszenia odpowiedzialności za swoje czyny np. kiedy rozbiję szybę to oczywiście odkupię ją ze swojego kieszonkowego, kiedy uderzę siostrę to będę siedział sam w swoim pokoju, kiedy nie odrobię lekcji to nie będę siedział przy komputerze itd. *Droży rodzice!! Czasem zdarza się, że użyjecie klapsów wobec swoich dzieci, a potem dziwicie się dlaczego ono bije kolegów w szkole...*

Rodzice często mówią, że wprowadzenie zasad w domu się nie uda, że to za trudne, że córka czy syn na pewno nie będą go słuchać....Moja odpowiedź brzmi zawsze, że będą, jednak zależy to przede wszystkim od rodziców. Od tego, czy będą konsekwentni i wytrwali w swoich postanowieniach. Od tego, jak pewnie czują się w roli rodziców, których zadaniem jest wychowywać czyli kochać i wymagać jednocześnie. Wychowanie dziecka jest przecież procesem niezwykle trudnym, wymagającym od nas wiele wysiłku i poświęcenia, ale jednocześnie dającym niezwykłą satysfakcję z patrzenia, jak nasze dziecko wyrasta na szczęśliwego i odpowiedzialnego człowieka.

Agnieszka Musiał
psycholog szkolny SP 19

Wróżby

Maria Terlikowska

Andrzejki

– Babciu, czy możemy sobie powróżyc? Dzisiaj 29 listopada!

Babcia spojrzała na swoje trzy wnuczki. Wszystkie trzy miały zarumienione policzki i błyszczące oczy.

– A nie jesteście za małe? – zapytała.

– Oj, babciu! – jęknęły dziewczynki.

– Niech nam babcia powróży. Przecież dziś andrzejki...

– Lepiej opowiem wam, jak dawniej sobie wróżono u nas na wsi. Rano dziewczęta biegły do studni, żeby zobaczyć w wodzie swojego przyszłego męża.

– I babcia też zobaczyła?

– Oj, zobaczyłam! – roześmiała się babunia. – Zaglądam do studni, a tu koło mojego odbicia widzę w wodzie... kapuścianą głowę! To bracia zrobili mi taki kawał. Schowali się za studnię, a kiedy zajrzałam, wysunęli nad cembrowinę główkę kapusty zatknietą na kiju. Potem wyśmiewali się ze mnie, że będę miała męża z kapuścianą głową.

– Dziadek wcale nie ma kapuścianej głowy! – oburzyła się Hania.

– No pewnie, że nie! – powiedziała babcia. – Więc same widzicie, że te wróżby to tylko żarty.

– Ale jakie ciekawe! – powiedziała Monika.

– Babuniu kochana! Powróż nam woskiem!

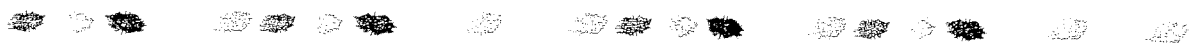
– Dobrze. Ja rozpuszczę wosk, a wy nalejcie wody do miski.

Pierwsza lała wosk Hania. Ostrożnie przez ściereczkę zdjęła z kuchni rondel i cienką strużką wylała gorący wosk do zimnej wody.

– Co się ułało? – wszyscy z ciekawością oglądali dziwny kształt. Babcia trzymała zeszytniętą wosk tak, aby cień padł na ścianę.

– Kwiat! – wykrzyknęły dziewczynki.

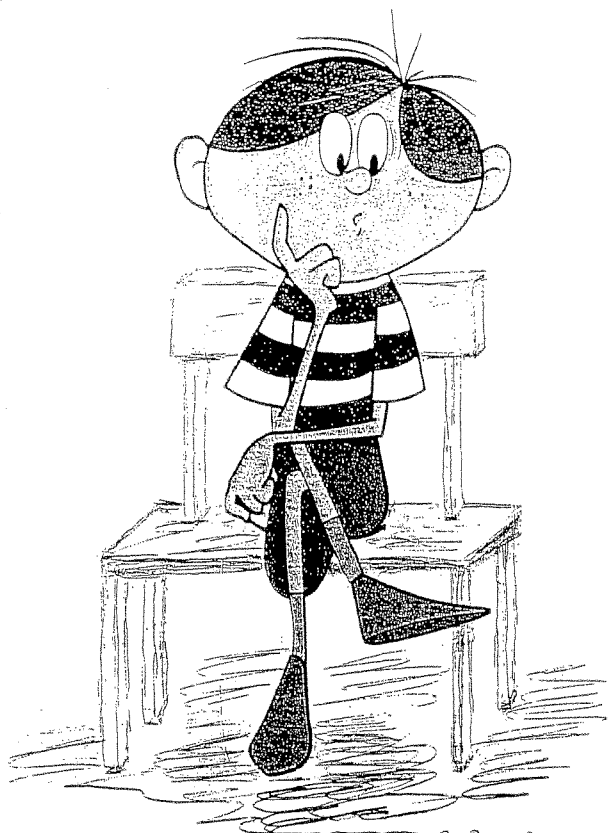
Hani ułał się kwiat. Monice drzewo, a Dorotce – ni to ptak, ni to motyl. Co to może znaczyć? No właśnie, co?

andrzejkowe

MADRA GŁÓWKRA

Pisemko uczniów klas I-III

SP Nr

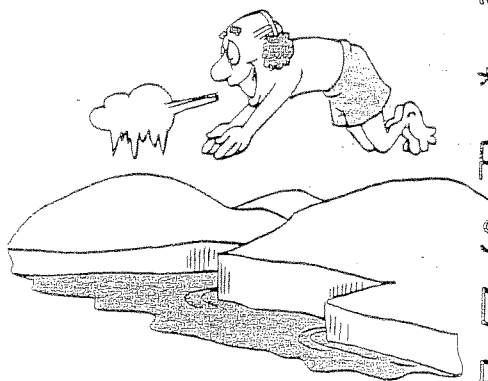
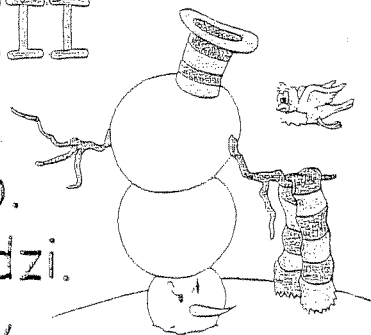

W SOSNOWCU

GRUDZIEŃ/STYCZEŃ 2007/2008

ZIMA - 21.XII-20.III

Gdy latem rosa biegamy boso.
Kiedy mróz ścisnął szron okrył wszystko.
Grudzień przychodzi i mrozem nas chłodzi.
Lecz my się nie damy i zimę przetrwamy.

"Zima"

***

Pierwsze płatki śniegu

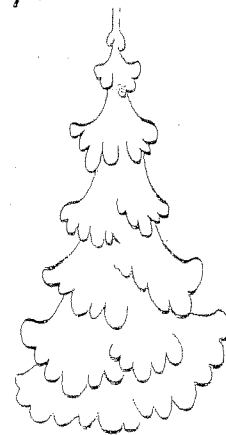
Same puste drzewa

Dzieci lepia bałwany

Rzucają się śnieżkami

Inni na górkach krzyczą "zjeżdżamy"

A dorośli męczą się z zaspami.

Apel Twojego Dziecka

1. Nie psuj mnie, dając mi wszystko, o co Cię poproszę.
Niektórymi prośbami jedynie wystawiam Cię na próbę.
2. Nie obawiaj się postępować wobec mnie twardo i zdecydowanie.
Daje mi to poczucie bezpieczeństwa.
3. Nie pozwól mi utrwalić złych nawyków.
Ufam, że Ty pomożesz mi się z nimi uporać.
4. Nie postępuj tak, abym czuł się mniejszy niż jestem.
To sprawia, że postępuję głupio, żeby udowodnić że jestem duży.
5. Nie karć mnie w obecności innych.
Najbardziej mnie przekonujesz, gdy mówisz do mnie spokojnie i dyskretnie.
6. Nie ochraniaj mnie przed konsekwencjami tego co zrobiłem.
Potrzebne mi są również bolesne doświadczenia.
7. Nie przejmuj się zbyttnio, gdy mówię "Ja Cię nienawidzę".
To nie Ciebie nienawidzę, ale ograniczeń, które stawiasz przede mną.
8. Nie przejmuj się zbyttnio moimi małymi dolegliwościami.
Pomyśl jednak czy nie staram się przy ich pomocy przyciągnąć Twojej uwagi,
której tak bardzo potrzebuję.
9. Nie gderaj.
Będę się bronił, udając głuchego.
10. Nie dawaj mi pochopnych obietnic,
bo czuję się bardzo zawiedziony, gdy później nie dotrzymujesz.
11. Nie przeceniaj mnie.
To mnie krępuje i niekiedy zmusza do kłamstwa, aby nie sprawić Ci zawodu.
12. Nie zmieniaj swoich zasad postępowania w zależności od układów.
Czuję się wtedy zagubiony i tracę wiarę w Ciebie.
13. Nie zbywaj mnie, gdy stawiam Ci pytania.
Ja znajdę informację gdzie indziej, ale chciałbym żebyś Ty był/a moim
przewodnikiem po świecie.
14. Nie mów, że mój strach i moje obawy są głupie.
Dla mnie są bardzo realne.
15. Nigdy nawet nie sugeruj, że Ty jesteś doskonały i nieomylny.
Przeżywam bowiem zbyt wielki wstrząs, gdy widzę, że nie jesteś taki.
16. Nigdy nie myśl, że usprawiedliwianie się przede mną jest poniżej Twojej
godności.
Wzbudza ono we mnie prawdziwą serdeczność.
17. Nie zabraniaj mi eksperymentowania i popełniania błędów.
Bez tego nie mogę się rozwijać.
18. Nie zapominaj jak szybko dorastam.
Jest Ci zapewne trudno dotrzymać mi kroku, ale - proszę Cię - postaraj się.

Janusz Korczak

Podsumowano również dwa konkursy: plastyczny i wiedzy.

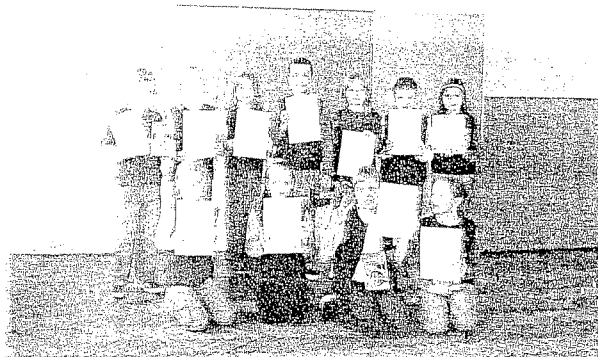
Oto laureaci:

Konkurs wiedzy dla klas III – Co wiesz o patronce swojej szkoły?

I miejsce	Iga Wojciechowska	kł. 3a
	Szymon Pazera	kł. 3b
II miejsce	Marcin Mączka	kł. 3a
III miejsce	Michał Sadowski	kł. 3a
	Jerzy Koch	kł. 3a

Konkurs plastyczny – Mamo, tato proszę nie pali!

Justyna Tabor	kł. 1b
Sara Ludziń	kł. 1b
Radosław Lender	kł. 2b
Maja Janecka	kł. 2b
Wiktoria Bał	kł. 3a
Ewa Szot	kł. 3a
Daria Podsiadło	kł. 3b
Aleksandra Góras	kł. 3b

Gratulujemy zwycięzcom!!!

Już nadszedł grudzień

W grudniu czekamy na św. Mikołaja.

Oto krótka charakterystyka naszego bohatera:

- imię: Mikołaj
- nazwisko: nieznane
- pseudo: Święty
- zawód: roznosiciel zabawek
- pochodzenie zabawek: nieznane
- obywatelstwo: nieznane - niby z Laponii, ale czy ktokolwiek widział jego paszport?
- znaki szczególne: gruby, w czerwonym wdzianku. Lata zaprzęgiem reniferów - to jest coś!
- znani współpracownicy: elfy
- znane sposoby działania w terenie: wchodzi przez komin i "zostawia towar" w skarpetach
- wszystkie dzieci go uwielbiają
- okres wzmozżonej działalności: od 4 aż do 24 grudnia

Na wesoło o św. Mikołaju

Piotrusz pyta Krzysia:

- Dlaczego chcesz, aby św. Mikołaj przyniósł ci dwa komplety kolejki elektrycznej?

- Bo ja też chcę się bawić, kiedy tatuś jest w domu.

Przed świętami św. Mikołaj rozdaje prezenty na ulicy. Jasio po otrzymaniu jednego z nich mówi:

- Święty Mikołaju, dziękuję ci za prezent.
- Głupstwo- odpowiada św. Mikołaj- nie masz mi, za co dziękować.
- Wiem, ale mama mi kazała

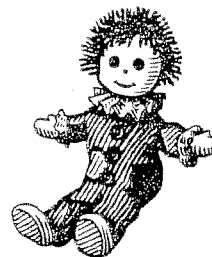

Do nas Mikołaj przyszedł w kinie Helios, bo tam nasze panie zabrały nas na film o pszczołach. Wszystkie prezenty były bardzo suuuperowe. Szkoda, że Mikołaj przychodzi tylko raz w roku.

Kącik młodego poety

Święty Mikołaju

- Mamo, jak myślisz, co dostane na Mikołaja?
  - Niem trudno mi powiedzieć, a czy wysłałaś list?
  - No, jeszcze nie, ale chcę lalkę- nawet mam już dla niej imię.
  - A jakże powiedziała mama?
  - No dobrze powiem Ci Anna.
  - Piękne, ale idź już spać...
  - Mamo, a czy na pewno Mikołaj przyniesie mi lalę Annę? Tak na pewno.
- Minęła noc. Dziewczynką wstała i zobaczyła prezent pod poduszką. Mamo, mamo chodź zobacz jest!- ale co jest? - powiedziała mama.
- Lalka, moja Anna.

Napisała Klaudia Librant kł.3a

Imieniny Mikołaja

Dzisiaj dzieci zaprosimy-
Mikołaja imieniny.
Z tej okazji, jak co roku
O przychodzi już o zmroku.
Nasz Mikołaj brodę myje,
czapkę wkłada, spodnie szyje.
Renifery do sanii wpina
Worek niesie aż się zgina.
Śnieg za oknem sobie prószy
Mróz zaś dzieci szczypie w uszy.
Już z daleka widać sanie zaraz w nich Mikołaj stanie
Wszystkie dzieci dziś zaproszę
Bo prezentów mnóstwo niosę
Które dzieciom zaraz dam?
Bo wszystkie je kocham

Napisała Ania Kamińska kł.1a

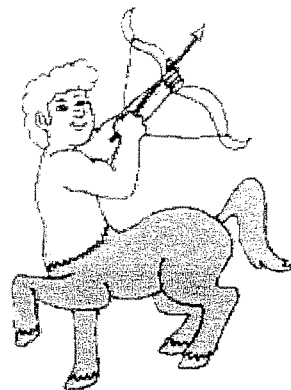
Horoskop na grudzień

Strzelec

23 listopada - 21 grudnia

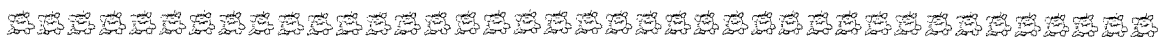
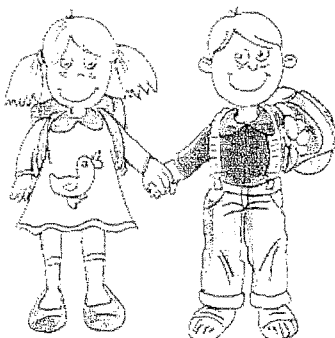
Strzelec wielbi ruch i zmiany!
Wciąż jest strasznie załamany –
Meksyk, Chiny, Rzym, Hawaje,
Tokio, Kaukaz, Himalaje...

Szybko, szybko, byle prędzej!
Dużo, dużo, byle więcej!
Czemu tak bez przerwy gna?
Jakis cel w tym chyba ma...

Pamiętaj o dobrym zachowaniu

Ten, kto umie się zachować,
Na sympatię zasługuje.
Dobrze, więc pamiętaj słowa:
Przepraszam, proszę, dziękuję

Wigilia szkolna 2007

Tradycyjnie w ostatni piątek przed świętami Bożego Narodzenia cała społeczność naszej szkoły zebrała się w jadalni na uroczystej Akademii Wigilijnej. Tym razem prezentowali się uczniowie klas drugich pod okiem reżyserskim p. Renaty Rempały i Anny Mirlak. Na zakończenie świąteczne życzenia wszystkim uczniom i rodzicom, oraz pracownikom szkoły złożyła pani dyrektor Wanda Magiera. Następnie uczniowie przeszli do swoich klas na uroczystości Wigilii Klasowych.

Aktualności

Karnawał czas zacząć...

Witamy w Nowym 2008 Roku

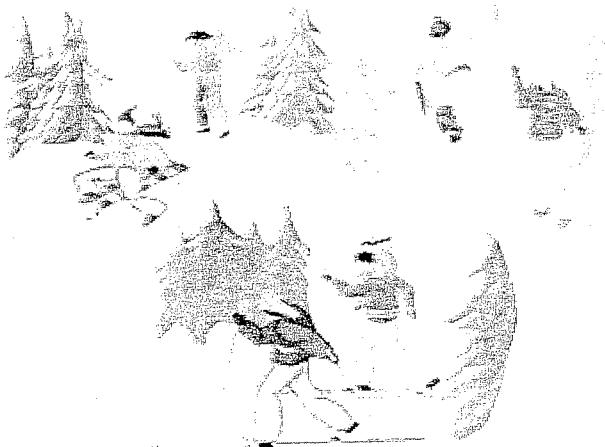
Nadchodzący Nowy Rok to nie tylko okres radości, ale również zadumy nad tym, co minęło i nad tym, co nas czeka. Tak, więc dużo optymizmu i wiary w lepsze jutro.

Już za 10 dni upragnione ferie zimowe. Ale jeszcze musimy trochę popracować, co niektórzy poprawiają jeszcze swoje oceny.

Będąc na ferie zimowe pamiętajcie.

- 1. Nie ślizgaj się na zamrzniętych zbiornikach wodnych!*
- 2. Nie baw się w pobliżu jezdnii!*
- 3. Nie zjeżdżaj na sankach w pobliżu jezdnii!*
- 4. Nie doczepiaj sanek do samochodów!*
- 5. Nie rzucaj śnieżkami w jadące pojazdy!*
- 6. Bądź rozważny.*

Ferie to czas zimowego szaleństwa.

PAMIĘTAJcie

21 stycznia

DZIEŃ BABCI

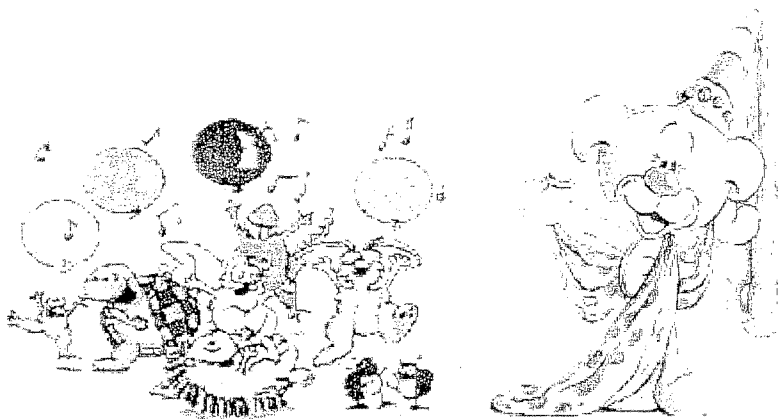
22 stycznia

DZIEŃ DZIADKA

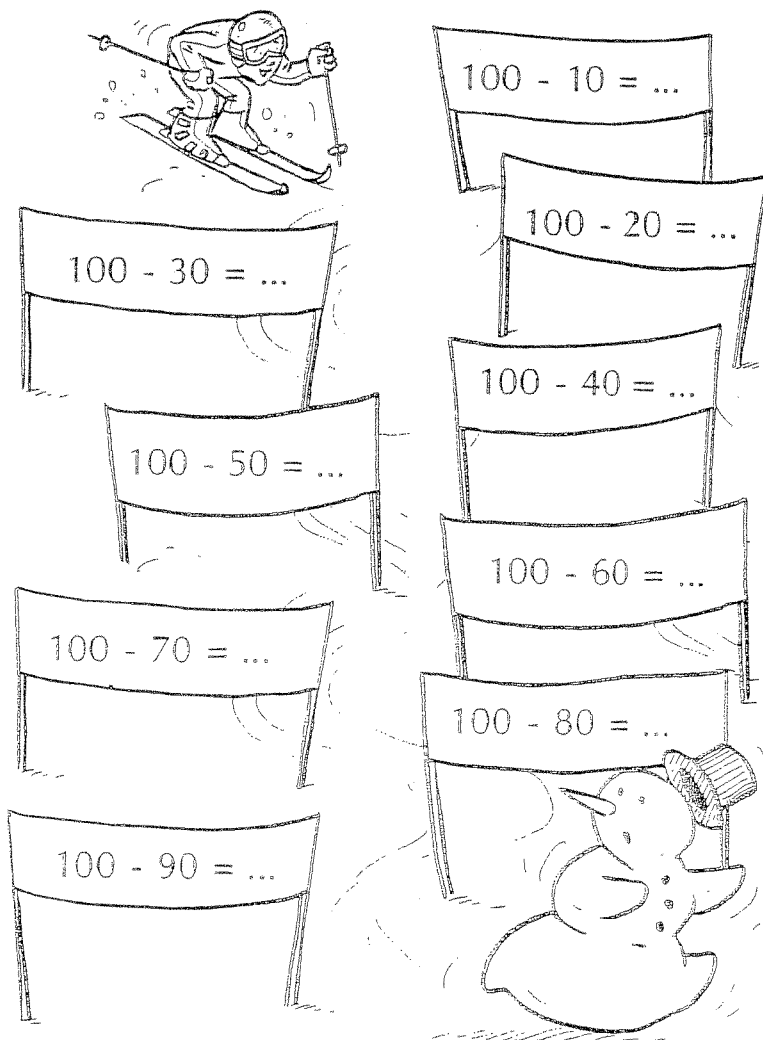
JUŻ WKRÓTCE...

Po feriach zimowych czeka nas wspaniała zabawa karnawałowa, szykujcie stroje. Więcej informacji u wychowawców klas.

Na zabawę śpieszmy, na zabawę śpieszmy, póki czas!

Przed tobą matematyczny slalom.
Zjeżdżając, wykonaj wszystkie działania.

Oblicz wyniki na chmurkach i odszukaj je na obrazku.

$$\begin{array}{r} 493 \\ +452 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 275 \\ +463 \\ \hline \end{array}$$

$$287$$

$$257$$

$$\begin{array}{r} 457 \\ +383 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 752 \\ +192 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 789 \\ +92 \\ \hline \end{array}$$

$$625$$

$$275$$

$$\begin{array}{r} 187 \\ +366 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 395 \\ +546 \\ \hline \end{array}$$

$$547$$

$$327$$

$$166$$

$$\begin{array}{r} 263 \\ +598 \\ \hline \end{array}$$

$$598$$

$$578$$

Połącz wyniki zgodnie z kolejnością

$$945$$

$$744$$

$$812$$

$$944$$

$$744$$

$$640$$

$$925$$

$$641$$

$$881$$

$$810$$

$$941$$

$$738$$

KRZYŻÓWKA MATEMATYCZNA

Mnożenie w zakresie 100.

1 ↓

1 →

Z ↓

2 →

I ↓

3 →

4 ↓

5 ↓

6 ↓

5 →

Z ↓

I ↓

3 →

4 ↓

5 ↓

6 ↓

6 →

M ↓

4 →

5 ↓

6 ↓

7 ↓

8 ↓

7 →

M ↓

4 →

5 ↓

6 ↓

7 ↓

8 ↓

8 →

M ↓

4 →

5 ↓

6 ↓

7 ↓

8 ↓

HASSOI

1) 6·7=

2) 4·8=

3) 7·8=

4) 8·6=

5) 3·5=

6) 0·0=

7) 6·9=

8) 7·6=

9) 9·7=

10) 5·5=

11) 8·8=

12) 8·7=

13) 9·6=

14) 8·9=

15) 7·9=

16) 9·9=

17) 10·5=

18) 6·7=

19) 4·8=

20) 7·8=

21) 8·6=

22) 3·5=

23) 0·0=

24) 6·9=

25) 7·6=

26) 9·7=

27) 5·5=

28) 8·8=

29) 8·7=

30) 9·6=

31) 8·9=

32) 7·9=

33) 9·9=

34) 10·5=

35) 6·7=

36) 4·8=

37) 7·8=

38) 8·6=

39) 3·5=

40) 0·0=

41) 6·9=

42) 7·6=

43) 9·7=

44) 5·5=

45) 8·8=

46) 8·7=

47) 9·6=

48) 8·9=

49) 7·9=

50) 9·9=

51) 10·5=

52) 6·7=

53) 4·8=

54) 7·8=

55) 8·6=

56) 3·5=

57) 0·0=

58) 6·9=

59) 7·6=

60) 9·7=

61) 5·5=

62) 8·8=

63) 8·7=

64) 9·6=

65) 8·9=

66) 7·9=

67) 9·9=

68) 10·5=

69) 6·7=

70) 4·8=

71) 7·8=

72) 8·6=

73) 3·5=

74) 0·0=

75) 6·9=

76) 7·6=

77) 9·7=

78) 5·5=

79) 8·8=

80) 8·7=

81) 9·6=

82) 8·9=

83) 7·9=

84) 9·9=

85) 10·5=

86) 6·7=

87) 4·8=

88) 7·8=

89) 8·6=

90) 3·5=

91) 0·0=

92) 6·9=

93) 7·6=

94) 9·7=

95) 5·5=

96) 8·8=

97) 8·7=

98) 9·6=

99) 8·9=

100) 7·9=

101) 9·9=

102) 10·5=

103) 6·7=

104) 4·8=

105) 7·8=

106) 8·6=

107) 3·5=

108) 0·0=

109) 6·9=

110) 7·6=

111) 9·7=

112) 5·5=

113) 8·8=

114) 8·7=

115) 9·6=

116) 8·9=

117) 7·9=

118) 9·9=

119) 10·5=

120) 6·7=

121) 4·8=

122) 7·8=

123) 8·6=

124) 3·5=

125) 0·0=

126) 6·9=

127) 7·6=

128) 9·7=

129) 5·5=

130) 8·8=

131) 8·7=

132) 9·6=

133) 8·9=

134) 7·9=

135) 9·9=

136) 10·5=

137) 6·7=

138) 4·8=

139) 7·8=

140) 8·6=

141) 3·5=

142) 0·0=

143) 6·9=

144) 7·6=

145) 9·7=

146) 5·5=

147) 8·8=

148) 8·7=

149) 9·6=

150) 8·9=

151) 7·9=

152) 9·9=

153) 10·5=

154) 6·7=

155) 4·8=

156) 7·8=

157) 8·6=

158) 3·5=

159) 0·0=

160) 6·9=

161) 7·6=

162) 9·7=

163) 5·5=

164) 8·8=

165) 8·7=

166) 9·6=

167) 8·9=

168) 7·9=

169) 9·9=

170) 10·5=

171) 6·7=

172) 4·8=

173) 7·8=

174) 8·6=

175) 3·5=

176) 0·0=

177) 6·9=

178) 7·6=

179) 9·7=

180) 5·5=

181) 8·8=

182) 8·7=

183) 9·6=

184) 8·9=

185) 7·9=

186) 9·9=

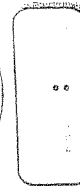
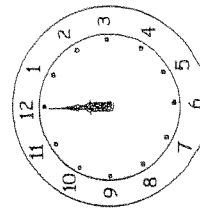
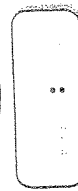
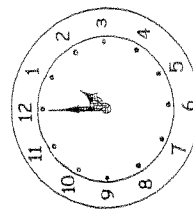
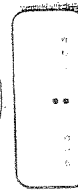
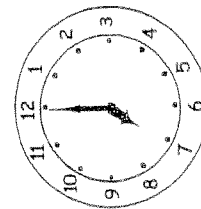
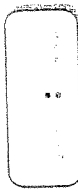
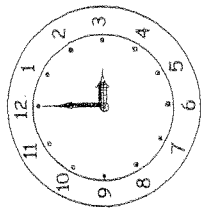
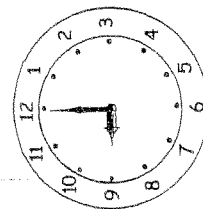
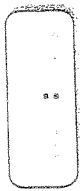
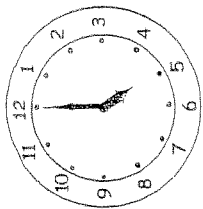
187) 10·5=

188) 6·7=

189) 4·8=

190) 7·8=

Odczytaj godziny z zegara tarczowego i zapisz je na zegarze elektronicznym.

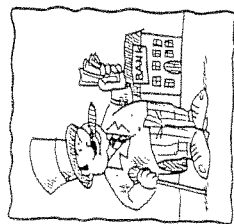

Wpisz znak „+”, „-” lub „.” lub „:”, by otrzymać podane wyniki.

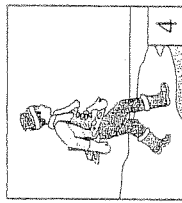
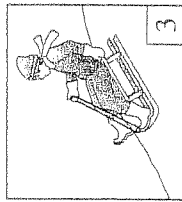
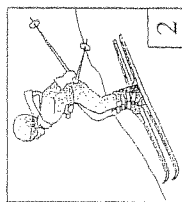
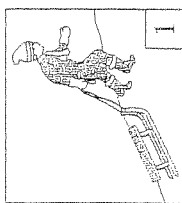
3 ... 2 = 5   6 ... 4 = 10

3 ... 2 = 1   6 ... 4 = 24

3 ... 2 = 6   6 ... 4 = 2

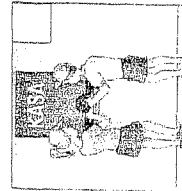
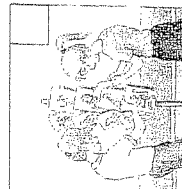
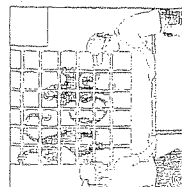
1. Zapisz numer rysunku, który pasuje do zdania.

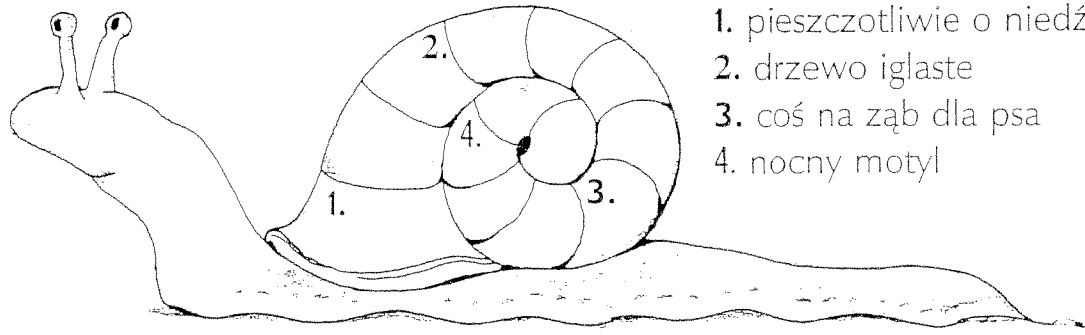
- Tomek zjeżdża z góry na sankach.
- Krzyś szusuje na nartach.
- Grześ lubi jeździć na łyżwach.
- Paweł ciągnie sanki pod górę.

2. Przeczytaj tekst i ponumeruj rysunki zgodnie z kolejnością wydarzeń w tekście.

Karolina i Kacper wybrali się do ogrodu zoologicznego. Przy wejściu kupili bilety w kasie. Najpierw poszli zobaczyć małpy. Potem Kacper przyglądał się fokom, a Karolina poszła obserwować żyrafę. Przy wyjściu kupili pocztówki ze zwierzętami.

Rozwiąż nietypową krzyżówkę. Hasła wpisuj po kolei w skorupkę ślimaka. Niech ostatnia litera każdego wyrazu będzie pierwszą literą następnego.

1. pieszczotliwie o niedźwiedziu
2. drzewo iglaste
3. coś na ząb dla psa
4. nocny motyl

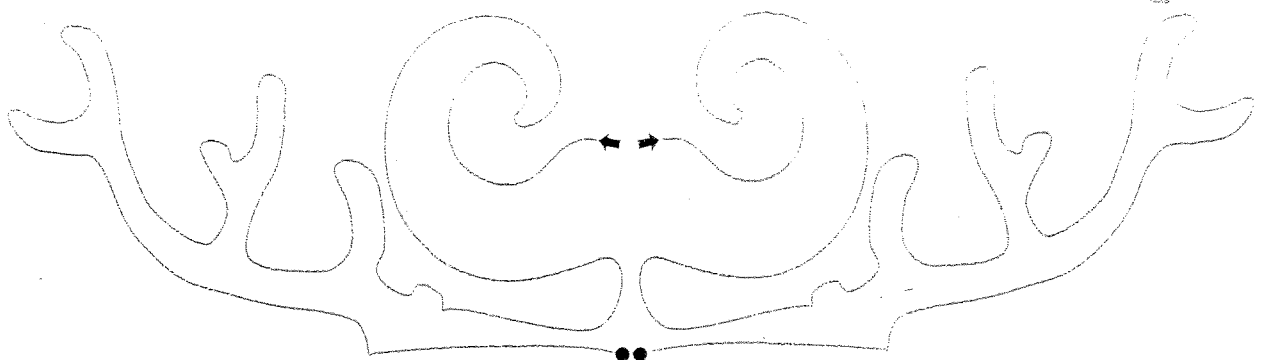
Rozwiąż nietypową krzyżówkę. Do krzyżówki należy wpisać nazwę osoby, która wykonuje daną czynność, na przykład: wychowuje – wychowawca. Po rozwiązaniu krzyżówki zapiszcie hasło i zapamiętajcie je!

montuje			1														
poluje									2								
trenuje				3													
projektuje											4						
pracuje		5															
żegluje			6														
rysuje					7												
wykonuje						8											
gotuje				9													
pilnuje porządku, aresztuje przestępców											10						
buduje			11														
kasuje										12							
czaruje																	13

Hasło:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----	----

Narysuj oburącz po śladzie różki.

Czy potrafisz rozwiązać ten rebus?
Spróbuj i zapisz hasło.

Hasło: .....

Czy poznasz te zwierzęta?

Postępując wbrew modzie,
nosi swój domek na grzbiecie.
Świetnie porusza się w wodzie,
choć i na lądzie go spotkać możecie.

_____ Ó _____

Rozwiąż krzyżówkę, a dowiesz się, kto został przyja-
cielem Zielonego Smoka.

1.									
2.									
3.									
4.									
5.									
6.									

Ćwierka na gałęzi
małe, szare stadko.
Czy wiesz, jakie ptaki
tworzą tę gromadkę?

_____ Ó _____

1. Odjeżdżają z niego pociągi.
2. „R” w wyrazie „który” wymienia się na „rz” w wyrazie ...
3. Miesiąc, w którym zaczyna się wiosna.
4. Piecze chleb i bułki.
5. Raz, dwa, ... !
6. Król ptaków.

Uzupełnij:

Zielony Smok zaprzyjaźnił się z _____

Porządkujemy nazwy miesięcy:

Wykonaj działania zgodnie z kolejnością wykonywania działań. Potem uporządkuj wyniki rosnąco.

MARZEC $28 - 5 \cdot 5 =$

LIPIEC $3 + 3 + 3 \cdot 2 =$

LISTOPAD $30 - 3 \cdot 3 =$

MAJ $20 - 10 - 2 \cdot 2 =$

SIERPIEŃ $3 \cdot 4 + 3 =$

LUTY $3 \cdot 6 - 4 \cdot 4 =$

PAŹDZIERNIK $1 \cdot 8 + 2 \cdot 6 =$

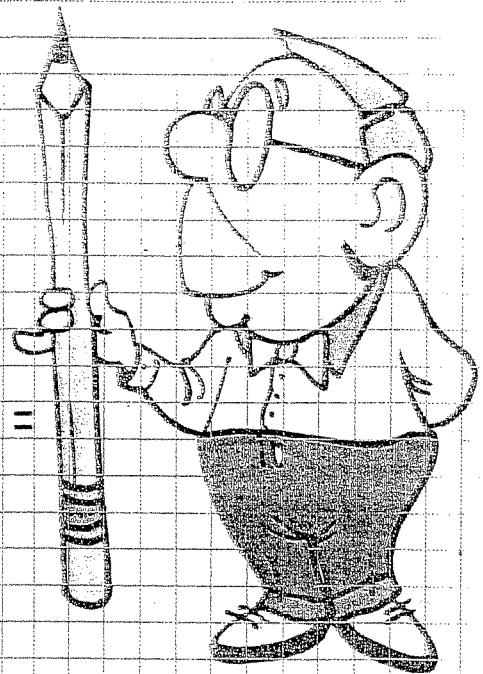
CZERWIEC $20 + 5 - 3 \cdot 5 =$

STYCZEŃ $5 \cdot 6 - 30 =$

WRZESIEŃ $4 \cdot 2 + 5 + 3 =$

KWIECIEŃ $16 + 6 - 18 =$

GRUDZIEŃ $3 \cdot 7 + 4 \cdot 1 =$

1. 0 7.
2. 8.
3. 9.
4. 10.
5. 11.
6. 12.

CIEKAWOSTKI

Czy wiesz, że świstak jest mistrzem gwizdania wśród zwierząt? Można go spotkać w polskich górach.

1 Czy wiesz, że tylko w Polsce można spotkać dziko żyjącego Żubra? To ogromne zwierzę ma dwa metry wysokości i wazy nawet 1000 kg.

2 Czy wiesz, że wydra żyjąca w niektórych polskich rzekach używa kamieni jako młotka do rozbijania skorup małży, które są jej przysmakiem?

3 Czy wiesz, że bocian biały który przylatuje do polski wiosną ma kuzyna bociana czarnego? Trudno go jednak spotkać bo unika ludzi i mieszka na mokradłach.

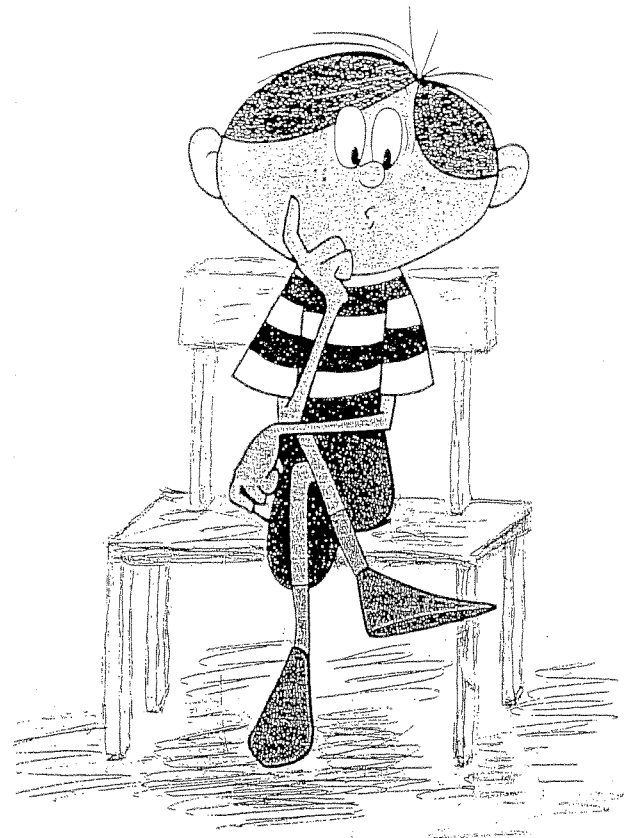
4 Czy wiesz, że w południowej części polski można spotkać dziko żyjącego niedźwiedzia brunatnego? Choć żywi się roślinami i owocami lepiej nie wchodzić mu w drogę?

5 Czy wiesz, że dziki żyjące w wielu polskich lasach żywią się grzybami, kasztanami, orzeszkami i jabłkami, ale ich przysmakiem są ziemniaki? Dlatego często dziki mają na pieńku z rolnikami.

6 Czy wiesz, że bóbr jest najlepszym budowniczym wśród ssaków? Potrafi swymi ostrymi zębami ścinać drzewa i budować tamy na rzekach i strumieniach.

MADRA GŁÓWKA

Pisemko uczniów klas I-III

SP Nr

W SOSNOWCU

LUTY 2009

UCZĘ SIĘ ŻYĆ WŚRÓD RÓWIEŚNIKÓW

1. Uczę się współpracować z kolegami
2. Uczę się wybaczać
3. Uczę się pokojowo rozwiązywać konflikty
4. Uczę się mieć swoje zdanie
5. Uczę się respektować prawa innych ludzi

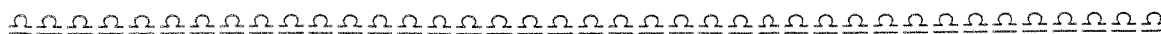
UCZĘ SIĘ MÓWIĆ „NIE!”

1. Papierosy? Nie, to nie dla mnie!
2. Narkotyki? Nie, to nie dla mnie!
3. Wagary? Nie, to nie dla mnie!

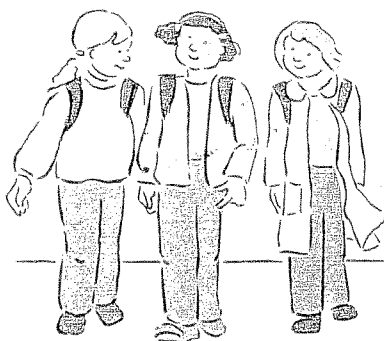

Szkolne różności

Strona redagowana przez Mały Samorząd Szkolny

Co w szkole piszczy?

Witamy po długiej przerwie. Wznawiamy naszą gazetkę. Każdy znajdzie ciekawego niej coś ciekawego oraz może do niej napisać np. artykuł, wiersz, opowiadanie. Wszystkie artykuły proszę dostarczać do p. Urszuli Grzyb.

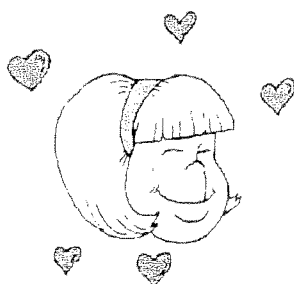
Co słysząc w lutym?

14 lutego obchodzimy **Walentynki**

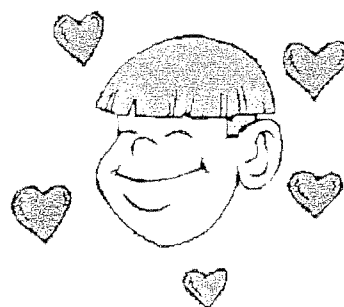
Walentynki – święto zakochanych. Istnieje zwyczaj wysyłania w tym dniu listów zawierających wyznania miłosne (często pisane wierszem). Na terenie Polski walentynki konkurują o miano tzw. święta zakochanych z miejscowym, rodzimym świętem słowiańskim zwanym potocznie Nocą Kupały lub Sobótką (obchodzonym w okresie przesilenia letniego, w nocy z dnia 21 na 22 czerwca).

Do Polski zapożyczone zostało z kultury francuskiej i krajów anglosaskich w latach 90. XX wieku.

Walentynki! Ach, Walentynki!
To najgorętszy jest w roku dzień!
Choć jest zima, to jak kominki,
W krąg żarzą się tysiące serc!

Walentynki! Ach, Walentynki!
Nie trzeba tego zbyt serio brać,
Ale fajnie jest w upominku
Serduszko dostać albo dać.

19 lutego Tłusty Czwartek

Tłusty Czwartek - Ostatni czwartek przed Wielkim Postem (Środą Popielcową) rozpoczynający ostatni tydzień karnawału. W ten dzień zwyczajowo objadamy się pączkami i faworkami (w niektórych rejonach Polski zwanych chrustem). Jeszcze jakiś czas temu w polskich domach obok słodkości przygotowywało się też tłuste kiełbasy, kasze, słoninie, skwarki i inne potrawy jak najbardziej tłuste. W regionie podkrakowskim tłusty czwartek znany jest także jako "Combrowy Czwartek", było to święto wszystkich krakowskich kramarek i służących.

Tłusty czwartek otwiera ostatni tydzień karnawału i jest wstępem do hucznych, obficie zakrapianych, pełnych obżarstwa zabaw i bali karnawałowych.

Gratulujemy!!!!

1. Oskarowi Wojdyło	klasa 2a
2. Zuzannie Guzik	klasa 2a
3. Sarze Łudzień	klasa 2b
4. Paulinie Łoskot	klasa 1a
5. Maciejowi Małolepszemu	klasa 1a

Zdobyli nagrody i zostali wyróżnieni w miejskim konkursie plastycznym „Walentynkowe serce”.

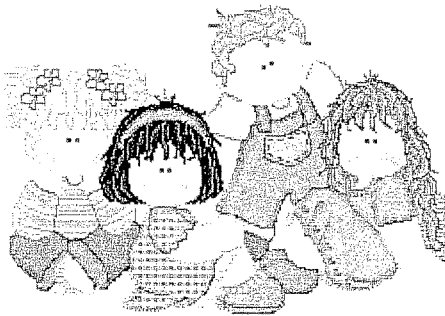
Przeczytaj – zastanów się – to dla Ciebie ważne!!!!

Najważniejsze prawa człowieka (równość, wolność, prawo) dotyczą każdego, a zatem również dzieci. Trzecia Sesja Ogólnego Zgromadzenia ONZ, obradująca w Paryżu, uchwaliła 10 grudnia 1948 roku Powszechną Deklarację Praw Człowieka.

10 grudnia minęło 60 lat od uchwalenia **Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka**. Dziecko to mały człowiek. Jednak nie wszyscy dorośli o tym pamiętali.

W związku z tym Organizacja Narodów Zjednoczonych spisała prawa dzieci w Konwencji o Prawach Dziecka. Państwo, które do konwencji przystąpi, to znaczy podpisze ją, zobowiązuje się do przestrzegania zawartych w niej praw. W Polsce Konwencja obowiązuje od 1991 roku - to dopiero 17 lat.

"Nie ma dzieci - są ludzie..." - Janusz Korczak

KONWENCJA - jest to zbiór przepisów, które mówią, jakie dzieci mają prawa i jak należy ich przestrzegać. Polska podpisała Konwencję o Prawach Dziecka w 1991 roku. Oznacza to, że zobowiązuje się do przestrzegania i szanowania praw wszystkich dzieci.

Prawa Dziecka zawarte w **Konwencji o Prawach Dziecka**

W naszej gazetce będziemy zapoznawali Was z Prawami Dziecka abyście je znali i z nich korzystali. Czytajcie ją dokładnie.

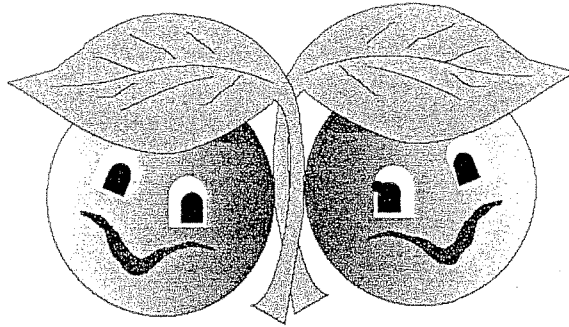
W lutowym numerze przedstawiamy 4 prawa.

1. Prawo do życia i rozwoju - oznacza, że nikogo nie wolno pozbawić życia, a dorośli muszą stworzyć dziecku warunki do prawidłowego rozwoju.

2. Prawo do życia bez przemocy i poniżania - oznacza, że bicie, znęcanie, okrutne i poniżające traktowanie są niedopuszczalne i karalne

3.Prawo do wychowania w rodzinie - oznacza, że nikomu nie wolno zabrać dziecka od rodziców, chyba że z bardzo ważnych powodów; gdyby zdarzyło się, że rodzice będą osobno dziecko ma prawo do kontaktów z obojgiem rodziców

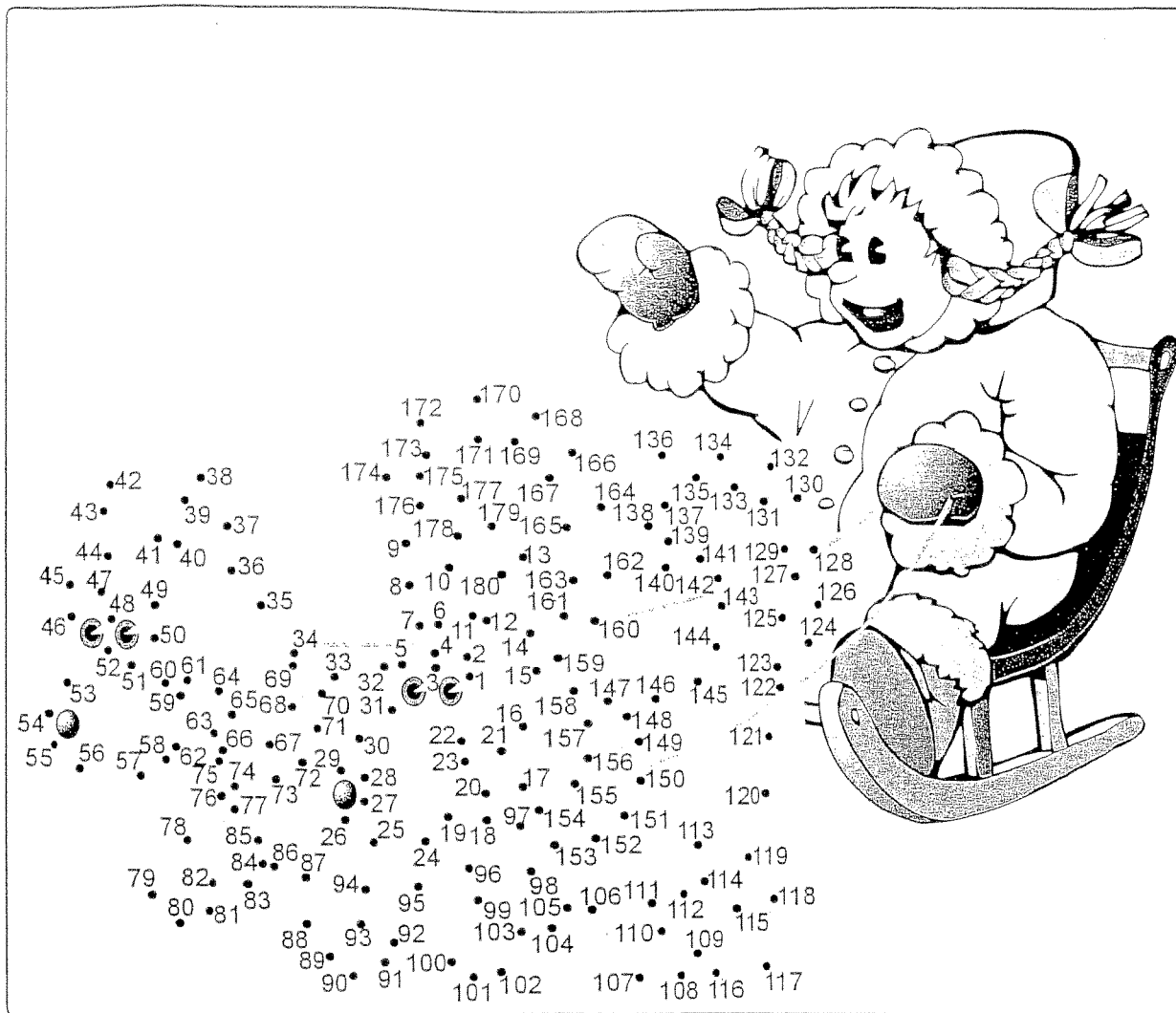
4.Prawo do wypowiedzi - oznacza, że w ważnych sprawach dotyczących dzieci, dziecko samo może wygłosić swoje zdanie, opinie, oświadczyć własną wolę

c.d w następnym numerze.

Połącz kolejno kropki, a dowiesz się, jakim zaprzęgiem powozi Anieli Wróblówna. Podpisz ilustrację po śladzie i dokończ zdanie.

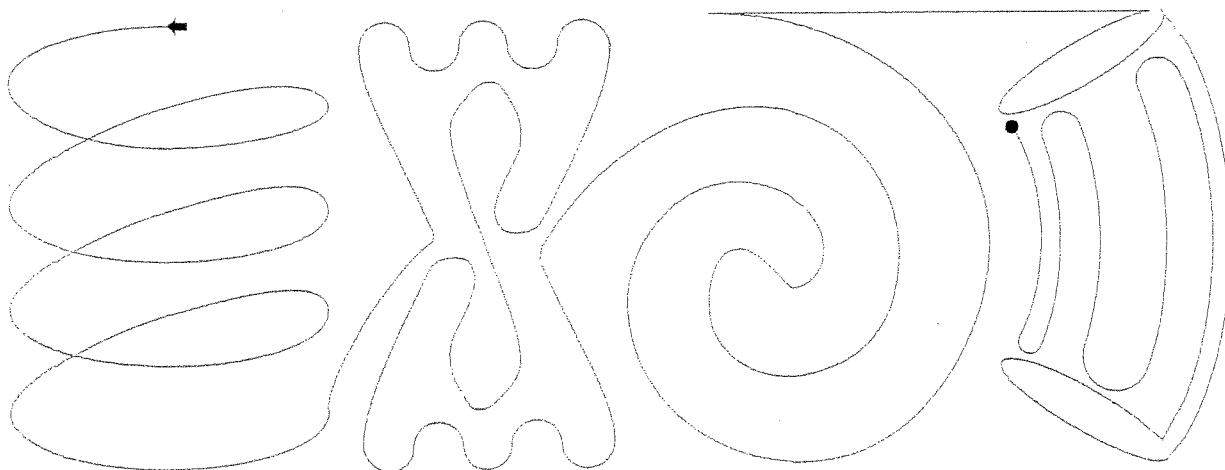

Anieli Wróblówna powozi zaprzęgiem

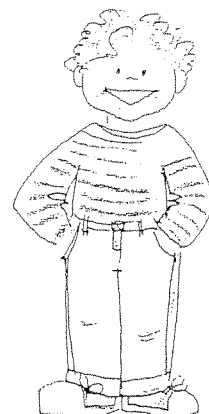
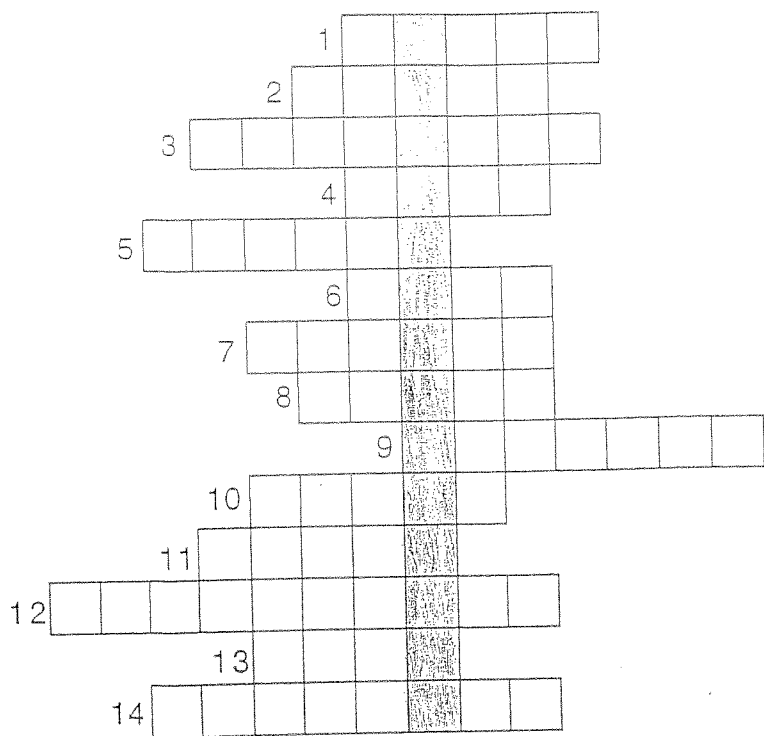

Podobno makaron przywiózł do Europy Marco Polo. Narysuj po śladzie różne kształty makaronów bez odrywania ręki.

Czy znasz wyrazy określające pogodę?
Rozwiąż krzyżówkę i odczytaj hasło.

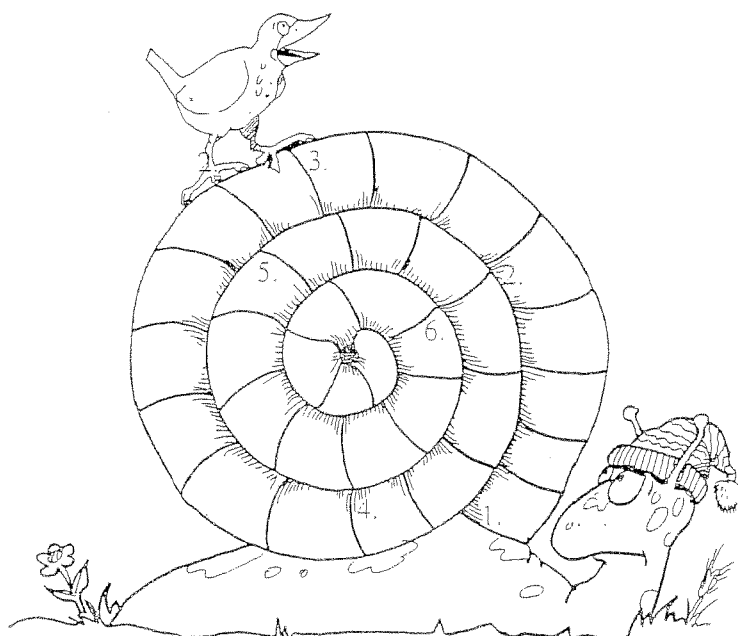
1. Deszcz, śnieg, grad – to... (o...).
2. Wiosenna z piorunami – (b...).
3. Wiatr wiejący z zachodu – (z...).
4. Utrudnia pracę kierowcom – (m...).
5. Towarzyszy błyskawicy i grzmotowi – (p...).
6. Można ją spotkać na trawie – (r...).
7. Często pada jesienią – (d...).
8. Ruch powietrza – (w...).
9. Zimny wiatr z – (p...).
10. Podobnie jak śnieg zdobi drzewa – (sz...).
11. Biały, lekki, puszysty – (ś...).
12. Lekki, ciepły wiatr – (p...y).
13. Latem pada deszcz i – (g...).
14. Śnieg z wiatrem – (ś-ca).

Rozwiąż łamigłówkę.

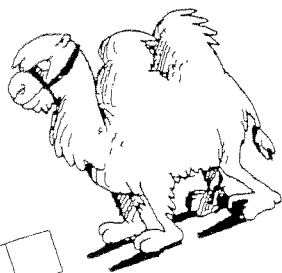
Ostatnia litera odgadniętego wyrazu jest zarazem pierwszą następnego.

1. Pomieszczenie, w którym mieszka samochód.
2. Bardzo wolne zwierzę.
3. Wysoki dom, w którym mieszka dużo ludzi.
4. Podnosi go atleta.
5. Świeci nocą.
6. Niewielki ptaszek.

Co to jest?

Cztery nogi,
pyski i ogon,
uszy ma
i na grzbiecie
garby dwa.

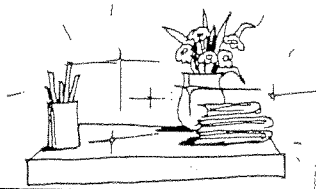
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Jest to ptak
od wróbla większy,
chętnie grucha,
gdy się wdzięczy.

--	--	--	--	--	--	--	--

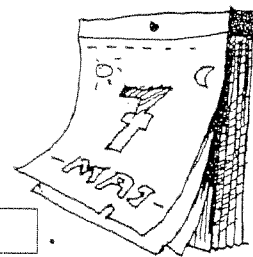
Gdy w twoim pokoju
wszystko ułożone,
kurze pościerane,
okna wyczyszczone,
każdy chwali twój
rozsądek,
mówiąc, że lubisz

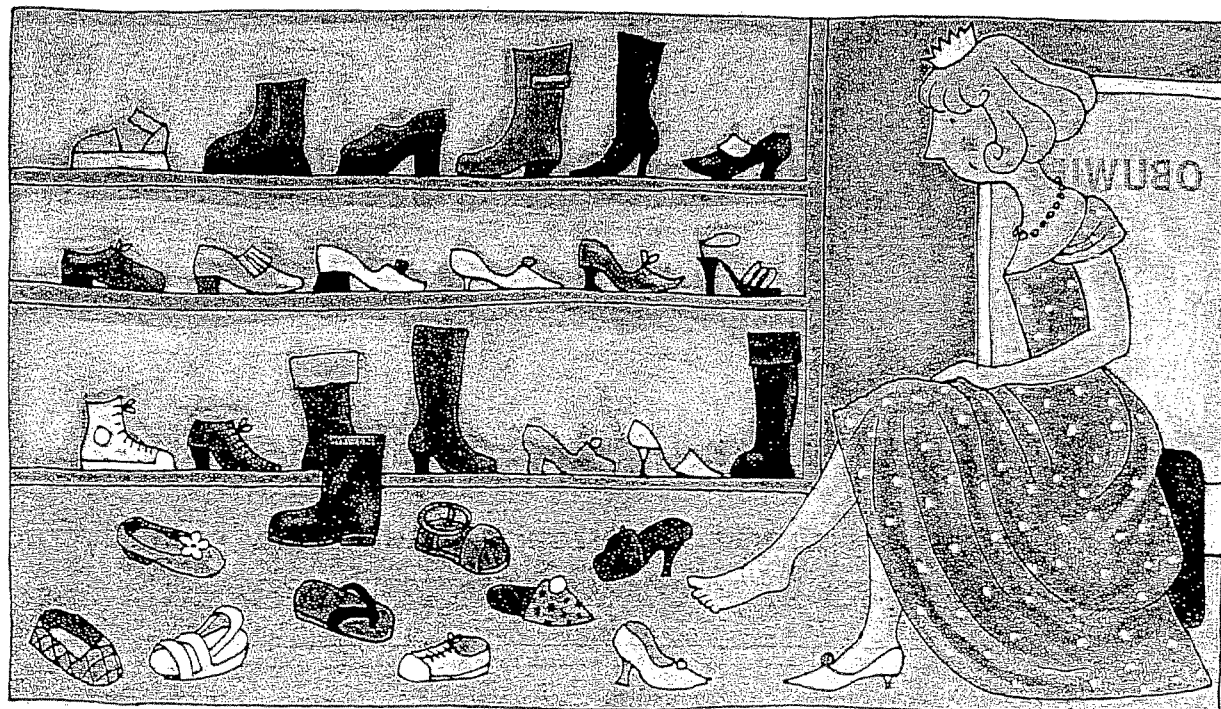
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Rok dwunastu synów ma,
każdy nosi inne imię;
jeden lubi wiosnę,
inny lubi zimę;
część uwielbia lato,
bo bardzo gorące,
inni lubią jesień.
Wszyscy to

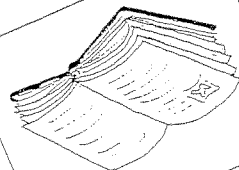
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

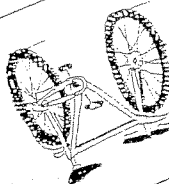
Kopciuszek zgubił bucik. Znajdź go.

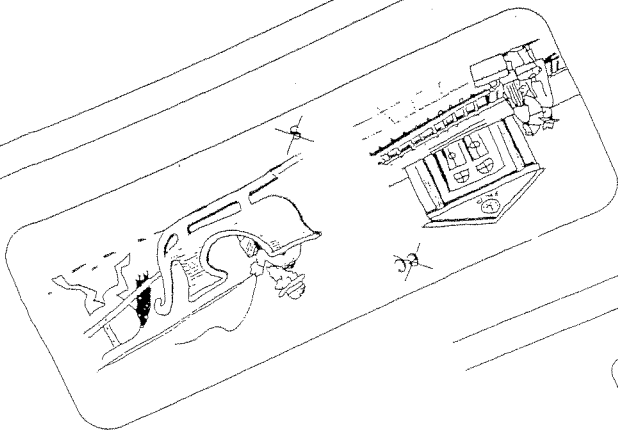
rozwiąż rebusy. W odgadniętych wyrazach podkreśl „rz”.

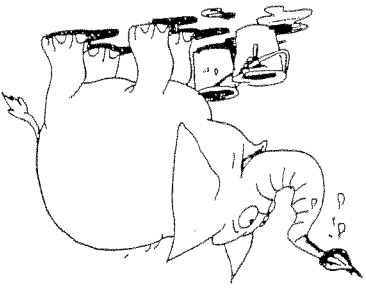
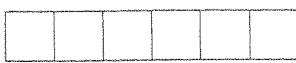
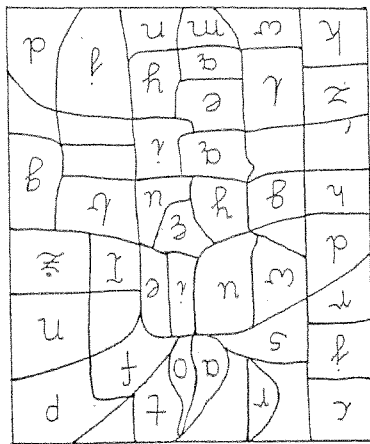
rz

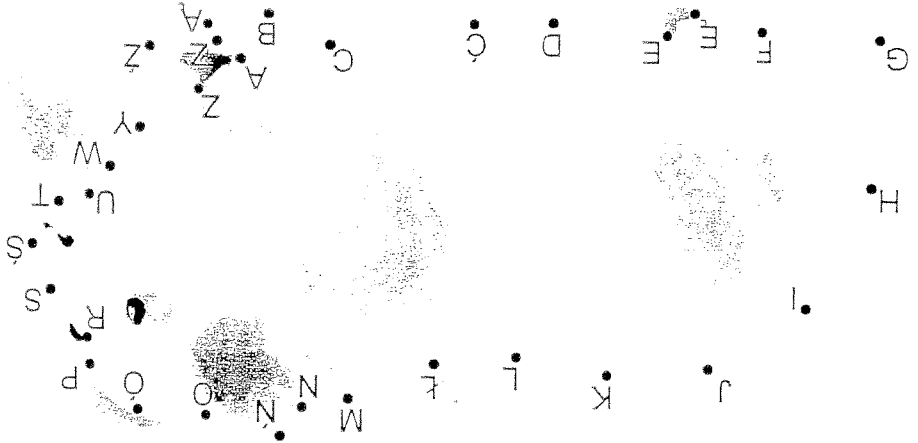
zysła

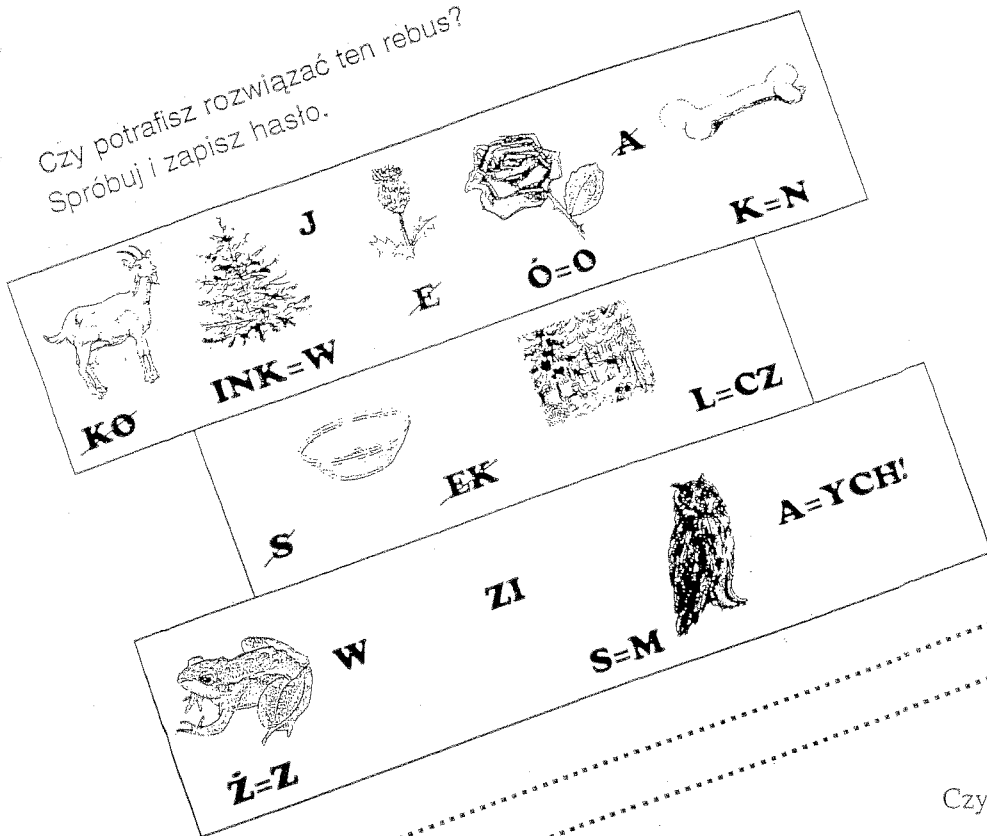
Jeżeli chcesz się dowiedzieć, co jest ukryte na rysunku, zamaluj wszystkie pola, na których znajdują się znaki samogłosek. Rozwiązanie zapisz w kratkach.

Połącz punkty od początkowej do końcowej litery alfabetu i podpisz rysunek.

Czy potrafisz rozwiązać ten rebus?
Spróbuj i zapisz hasło.

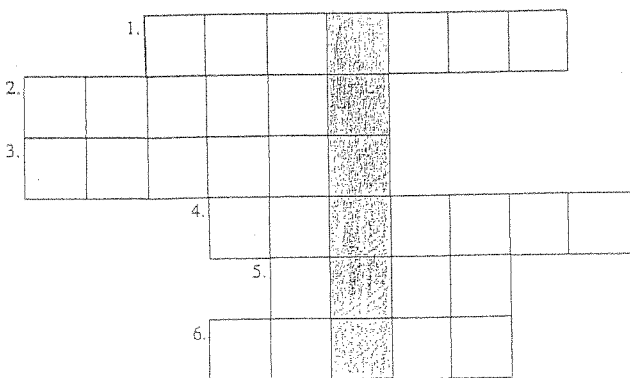
Hasło: .....

Czy poznajesz te zwierzęta?

Postępując wbrew modzie,
nosi swój domek na grzbiecie.
Świetnie porusza się w wodzie,
choć i na lądzie go spotkać możecie.

Ó

Rozwiąż krzyżówkę, a dowiesz się, kto został przyja-
cielem Zielonego Smoka.

1. Odjeżdżają z niego pociągi.
2. „R” w wyrazie „który” wymienia się na „rz” w wyrazie ...
3. Miesiąc, w którym zaczyna się wiosna.
4. Piecze chleb i bułki.
5. Raz, dwa, ...!
6. Król ptaków.

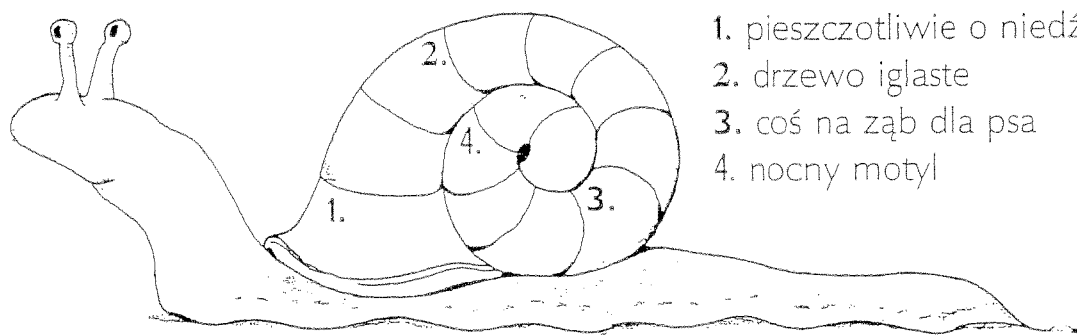
Uzupełnij:

Zielony Smok zaprzyjaźnił się z .....

Ćwierka na gałęzi
małe, szare stadko.
Czy wiesz, jakie ptaki
tworzą tę gromadkę?

Ó

Rozwiąż nietypową krzyżówkę. Hasła wpisuj po kolei w skorupkę ślimaka.
Niech ostatnia litera każdego wyrazu będzie pierwszą literą następnego.

1. pieszczotliwie o niedźwiedziu
2. drzewo iglaste
3. coś na ząb dla psa
4. nocny motyl

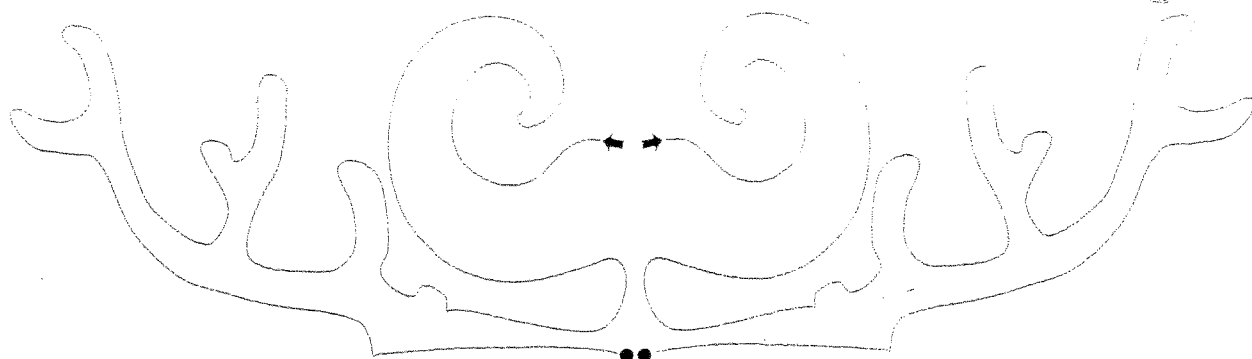
Rozwiąż nietypową krzyżówkę. Do krzyżówki należy wpisać nazwę osoby, która wykonuje daną czynność, na przykład: wychowuje – wychowawca.
Po rozwiązaniu krzyżówki zapiszcie hasło i zapamiętajcie je!

montuje			1											
poluje								2						
trenuje			3											
projektuje								4						
pracuje	5													
żegluje	6													
rysuje			7											
wykonuje			8											
gotuje	9													
pilnuje porządku, aresztuje przestępców									10					
buduje	11													
kasuje								12						
czaruje														13

Hasło:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----	----

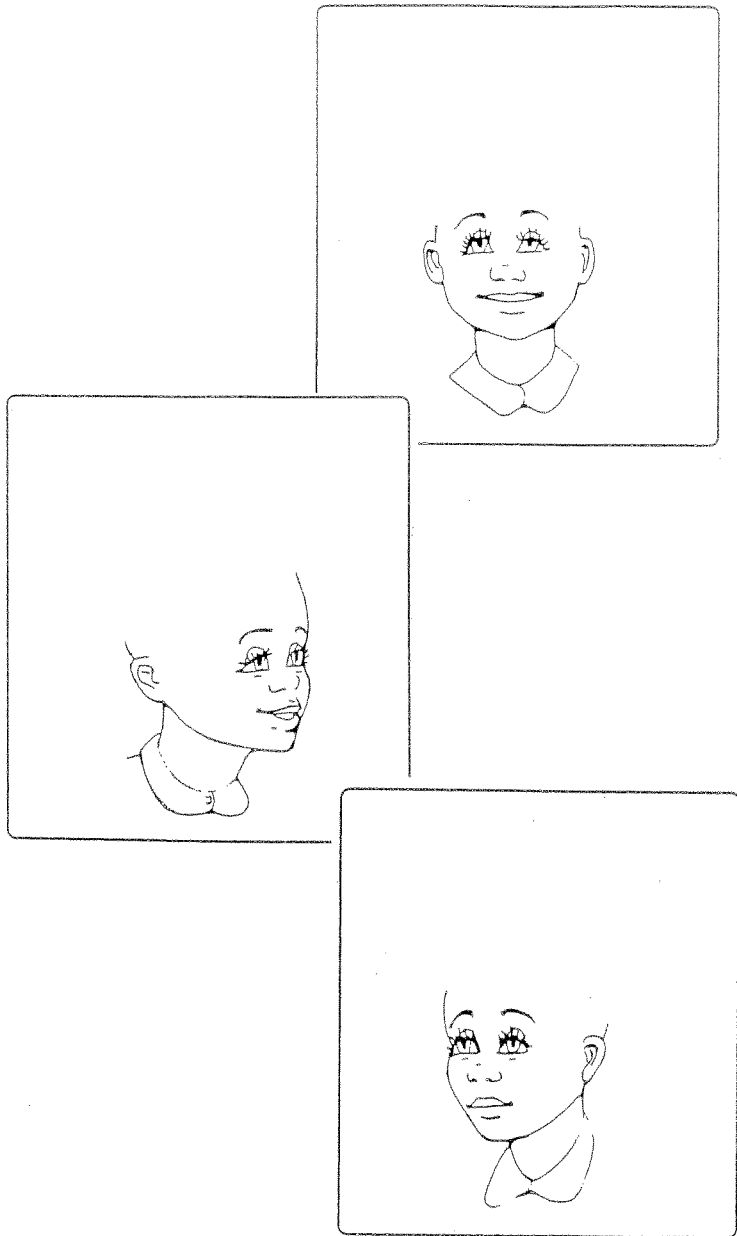
Narysuj oburącz po śladzie różki.

To portrety trzech sióstr. Wypisz wyrazy odczytane według kodu.

Dorysuj im fryzurki.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
a	W	I	C	Ó	P	Ę	R	S	K	T
b	K	R	Z	S	R	K	W	Ó	M	B
c	T	Ó	T	C	Ż	A	Ą	Ż	Ę	X
d	R	J	C	E	I	W	E	Y	N	F
e	Ż	M	O	M	Ż	Ó	E	N	I	C
f	T	Ó	Ł	S	A	Ł	T	S	I	A
g	W	D	W	P	A	P	U	Y	W	R
h	G	R	O	N	Z	A	A	S	I	P
i	O	I	Ó	D	K	E	K	R	Ó	M
j	K	P	Y	Ż	P	Ł	Y	U	L	I

– a1, b1, b2, c2, c3, c4, d4

e1, f2, f3, g3 –

– g1, h2, i3, j4, i5, h6

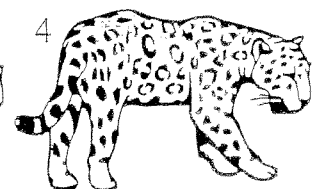
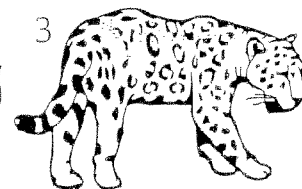
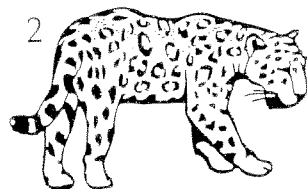
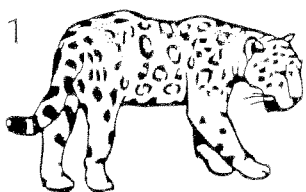
a3, a4, b5, b6, c6 –

– e5, e6, f6, f7, g8

i7, i8, i9, j9 –

– a7, b8, c8, d9, e9, e10, f10

Znajdź i otocz pętlą identyczne jaguary.

PORADY DLA RODZICÓW I OPIEKUNÓW

„Co się dzieje z moim dzieckiem? - o tym skąd się biorą trudne zachowania u dzieci.”

Każdy z nas na pewno choć raz w życiu widział scenę, kiedy dwuletnie dziecko krzyczy „nie” do swojej mamy i zaczyna uciekać w drugą stronę lub rzuca się na podłogę z krzykiem, kiedy tata odmówi mi zakupu lizaka. Takie zachowania dzieci dziwią, czasem szokują, bo jak takie małe dziecko może być tak „niedobre i niewdzięczne” dla rodziców, którzy zrobiliby dla niego wszystko. „Bunt dwulatka” jest jednak normalnym etapem w rozwoju dziecka, które staje się osobną jednostką i buntując się kształtuje własną odrębność.

W życiu dziecka jeszcze tylko raz pojawi się okres „buntu”, kiedy zacznie ono dorastać i szukać własnej tożsamości i osobowości. Jednak trudne zachowania u dzieci zdarzają się częściej, mają jednak różne przyczyny. Skąd się biorą? Co je powoduje? Czy dziecko nagle się zmienia i zaczyna zachowywać inaczej z powodu kaprysu? Czy może jego zachowanie pojawia się w reakcji na zmiany w jego życiu?

„Coś niedobrego dzieje się z moim dzieckiem?” - słyszę często od zaniepokojonych rodziców. Myślą, że ich dziecko „nagle” przestało się uczyć, zaczęło być agresywne, chodzi smutne i często płacze, wagaruje... Rodzicom często nie podoba się, że wtedy chcą rozmawiać właśnie z nimi a nie z dzieckiem, że pytają wtedy o to, jak przebiegał rozwój dziecka, jak wygląda domowa sytuacja, jak układają się relacje między rodzicami... a to przecież klucze do zagadki Waszego dziecka.

Dzieci nie mówią wprost, że w domu dzieje się coś niedobrego. Dzieci swoim zachowaniem pokazują nam, że ich świat nagle się zawalił, bo rodzice się rozwodzą albo tato wyjechał za granicę i rozmawia z nim tylko przez telefon a kiedyś chodzili razem do kina. Może wtedy przestać się uczyć albo będzie kłótlive i płaczliwe bez powodu.

Kiedy w domu zdarza się przemoc, gdy dziecko samo jest bite albo widzi, jak tato bije mamę, bardzo trudno udźwignąć mu na jego małych barkach taki ciężar. Bo przecież kocha i tatę i mamę i nie potrafi zrozumieć tej sytuacji. Zaczyna wagarować, wpada w tzw. złe towarzystwo, czasem zaczyna uciekać z domu...

Bywa, że rodzi się nowe dziecko, brat albo siostra, które zmienia rytm życia całej rodziny i zmienia także wiele w życiu naszego syna lub córki. Wtedy dzieci często stają się zazdrosne, zaczynają zachowywać infantylnie, próbują wymóc na rodzicach większą troskliwość i uwagę.

Rodzina jest miejscem, w którym kształtuje się osobowość dziecka, tam człowiek uczy się wszystkich umiejętności potrzebnych do życia. Dziecko nie rozwija się w izolacji od innych, na to kim jest i kim się stanie przede wszystkim ma wpływ jego rodzina. W życiu układają się różnie, każdy z nas przeżywa swoje tragedie i trudne chwile, które nie zawsze zależą od naszej woli. Pamiętajmy o tym, że każda trudna sytuacja, jaka dzieje się w domu i wpływa źle na nas, może mieć również niekorzystny wpływ na nasze dziecko. Czasem za złym zachowaniem dziecka kryje się krzyk rozpacz i prośba o pomoc, kiedy nie potrafi poradzić sobie z przerastającą go sytuacją.

Agnieszka Musiał
psycholog szkolny SP 19

